

המכללה לביטחון לאומי מחזור ל"א - 2003/2004

עבודה שנתית

בחינת אירידנטיות
המיעוט הערבי בישראל
לאור מקרה הבוחן של המיעוט הגרמני
בחבל הסודטים בצ'כוסלובקיה

פרופסור ארנון סופר
נצ"מ ד"ר פיני יחזקאלי
נצ"מ יעקב לחר

מנחה אקדמי:
מדריך מלווה
מגיש העבודה:

יוני 2004

- שמור -

" אתה יודע מה זאת בעצם הדמוקרטיה בסך הכול ? שאל יאן מסריק זה פשוט לגמרי. אני אדון נובאק ואתה אדון סמית. השמות שלנו שונים אבל הדגש הוא על האדון. אני מכיר בכך שאתה אדון סמית ואתה מכיר בכך שאני אדון נובאק. כלומר אני אדון אתה אדון אנחנו שווים ועכשיו אנחנו יכולים להתחיל לדבר על העניינים " (דגן 2000)

Banner: German Sudetenland Thanks

גרמנים סודטים חוגגים את כניסת גרמניה הנאצית לצ'כוסלובקיה
(מקור : www.humboldt.edu : Clump contents)

תוכן עניינים

3	1. פרק ראשון: מבוא
3	א. נושא העבודה ומטרותיה
6	ב. אירידנטה ויחסים בינלאומיים
14	ג. מרד המיעוט הגרמני סודטי בצ'כוסלובקיה – תיאור היסטורי
51	ד. צמתים ונקודות מרכזיות בחיי המיעוט הערבי בישראל סקירה היסטורית
85	2. פרק שני: צ'כוסלובקיה כמקרה בוחן לאירידנטה
85	א. צ'כוסלובקיה והמיעוט הסודטי שבה בתהליך האירידנטי
86	ב. נסיבות וגורמים משפיעים פנימיים
88	ג. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים מעגל קרוב
90	ד. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים מעגל רחוק
92	ה. נסיבות וגורמים משפיעים גיאופוליטיים
94	ו. תרשים זרימה של תהליך אירידנטי – צ'כוסלובקיה
96	3. פרק שלישי: השוואת מקרה הבוחן בצ'כוסלובקיה לישראל
96	א. מדינת ישראל והמיעוט הערבי שבה
99	ב. נסיבות וגורמים משפיעים פנימיים
102	ג. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים מעגל קרוב
104	ד. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים מעגל רחוק
106	ה. נסיבות וגורמים משפיעים גיאופוליטיים
108	ו. תרשים זרימה של גורמים משמעותיים לתהליך אירידנטי – מדינת ישראל
109	4. פרק רביעי: דיון
109	א. הדומה והשונה במאפייני האירידנטה בין צ'כוסלובקיה ומדינת ישראל
114	ב. מסקנות ההשוואה בין צ'כוסלובקיה ומדינת ישראל
119	5. ביבליוגרפיה

פרק 1 – מבוא

א. נושא העבודה ומטרותיה

עניינה של עבודה זו הוא בחינת פוטנציאל אירידנטה של המיעוט הערבי בישראל, לאור מקרה הבוחן של המיעוט הגרמני בחבל הסודטים בדמוקרטיה הצ'כוסלובקית, ששיאו במרד אזרחי בשנת 1938. בעבודה זו יהווה המיעוט הגרמני את נקודת המוצא, כמקרה בוחן ('Case Study') להשוואה.

השתלבותו של המיעוט הערבי-פלסטינאי במדינת ישראל, זכתה להתייחסות אקדמית ומעשית רבה. עבודות רבות, המנסות להצביע על הדרך לשילוב מוצלח של המיעוט הערבי במדינת ישראל, עוסקות בזכויות ובחובות של מיעוט זה כתנאי להצלחת התהליך.

לעיתים קרובות מופיעה הטענה בדבר מניעה או הגבלה של זכויות אזרחיות, וחוסר שילוב מלא של המגזר הערבי בחברה הישראלית יהודית, כגורם משפיע ומכריע בהתנהגותו האזרחית של ציבור זה.

רוב הפתרונות, המוצעים, עוסקים בדרכים לשיפור שילובו של המגזר הערבי במדינה, תוך שיפור זכויותיו ומעמדו האזרחי, החברתי והכלכלי.

במשך עשרות שנים היו המומחים לענייני ערביי ישראל משוכנעים כי אלה עברו תהליך של ישראלזציה, המאופיין במעורבות גוברת בענייני מדינת ישראל ובזהות פלסטינאית הולכת ופוחתת. מחקר שנערך בשנת 2000 הראה שהמצב אינו כך. המחקר הראה ירידה חדה בהזדהות עם ישראל, משיעור של 34% בשנת 1996 ל- 11% בעוד ההזדהות כפלסטינאים נסקה מ- 46.4% ל- 74%. באותה עת הלכו וניטשטשו קווי התיחום בין מימושן של זכויות האזרח של ערביי ישראל לבין המאבק הלאומי בשטחים. התוצאה הסופית היא קבלת סדר יום שאינו עולה בקנה אחד עם אזרחות ישראלית, אך תואם את המטרות הפוליטיות והטריטוריאליים של הרשות הפלסטינאית. (בן מאיר, 2002)

כאשר מועלה המושג אירידנטה בדיון האקדמי, אין קושרים אותו בדרך כלל למיעוט הערבי בישראל. זאת משום שלכאורה אין מדינה הרוצה שמיעוט לאומי זה והטריטוריה הגיאוגרפית שעליו הוא יושב, יצטרף אליה.

מתווספת לכך הטענה, כי המיעוט הערבי פלסטינאי רוצה להישאר במדינת ישראל כאזרח שווה זכויות, וגם אם יציעו לו לעבור למדינה שכנה, הוא יסרב.

במסגרת עבודה זו, אנסה להציג ולבחון באם עלול להתפתח תהליך אירידנטי אצל בני המיעוט הערבי פלסטינאי בישראל, זאת מתוך השוואתו למקרה האירידנטי של הגרמנים הסודטים בצ'כוסלובקיה.

מאז נוסדה הרשות הפלסטינאית בשנת 1993, התחזק מאוד מרכיב הזהות הפלסטינאית לאומית, בקרב ערביי ישראל, והפך מרכיב קבוע ומרכזי. הוא משפיע על התנהגותם, תוך שהוא משמש כלי בידי הרשות הפלסטינאית לקידום האינטרסים הפוליטיים שלה בטווח הזמן הקרוב, וכמרכיב חשוב בהקרסת המדינה הציונית והפיכתה למדינת כל אזרחיה, כבסיס לאיחוד "פלסטין הגדולה", בשלב הרחוק.

רמת השילוב של המגזר הערבי בישראל תלויה במעמדה ובחוזקה של הישות/המדינה הפלסטינית, הקיימת לצידה של ישראל. ככל שיתחזק מעמד הרשות הפלסטינאית, לפני ולאחר שתהפוך לישות מדינית נפרדת ועצמאית, יתחזק ויתחדק הקשר בינה ובין ערביי ישראל.

לדברי ארנון סופר אפשר לקבוע, כי הגורמים המובילים למהלך של היפרדות, המלווה בדרך כלל באלימות, קשורים במציאותו של מיעוט המתגורר בטריטוריה משלו (בדרך כלל בשולי המדינה), ויש לו מאסה דמוגרפית קריטית. קשה להגדיר את אותה מאסה קריטית, אך ברור כי לביצוע מהלך של היפרדות נחוצים ממסד מנהיגותי להובלת המהלך ועזרת גורמי חוץ במימון ובתמיכה בינלאומיים. ניתן למצוא דוגמאות היסטוריות שונות להיפרדות של מיעוט, אולם בכולן ממלאת הטריטוריה תפקיד מרכזי, ואין אף מקרה של היפרדות ללא בסיס טריטוריאלי. (סופר, 1998, עמ' 751)

לצורך הבנת התהליך האירידנטי בחרתי כמקרה בוחן ('Case Study') את ההתנהגות האירידנטית של הגרמנים הסודטים בצ'כוסלובקיה, מאז הקמתה בשנת 1919 ועד המרד האזרחי של בני מיעוט זה, בספטמבר 1938 וועידת מינכן שהתקיימה בסמוך לסיומו.

בעבודה אסקור את השתלבותם של הגרמנים הסודטים, שנקראו האוכלוסייה הדוברת גרמנית, בעשייה הדמוקרטית ואת התהליך האירידנטי ומרכיביו בצ'כוסלובקיה. אנסה לתת מענה על השאלה הבאה: האם התנאים שגרמו להיווצרות תהליך אירידנטי בצ'כוסלובקיה, קיימים גם במקרה הישראלי. מתוך הנחת יסוד שישנו כבר תהליך אירידנטי בקרב המיעוט הערבי בישראל, מה יכול להביא להפחתתו או לצמצומו.

תהליך אירידנטי, נמצא במידה זו או אחרת, כמרכיב בתוך מיעוט לאומי החי במדינה, לא לו. העצמתו או הקטנתו תלויים בהתנהגות המיעוט המדינה בתוכה הוא חי, במדינת הלאום שלו ובמציאות הבינלאומית.

"הבנה לעומק של תהליכים היסטוריים קובעי עתיד נחוצה כאשר אין מצב של "אין ברירה", המכתיב מהלכים מבלי להשאיר מקום רב לשיקול דעת, וכאשר אומה עומדת נוכח פוטנציאל התפתחות הכולל אפשרויות טובות ורעות גם יחד. זה מצבה של מדינת ישראל. היא עומדת בפני אפשרויות התפתחות בכיוון לשגשוג ופריחה, מצד אחד ושקיעה ואף חשש למפולת מצד שני. יחד עם זאת אין העתיד קבוע דטרמיניסטית וניתן להשפיע עליו על ידי התערבויות שקולות היטב.

יש בידי ישראל כמדינה חזקה ביטחונית מדינית מדעית וכלכלית המשאבים הדרושים כדי להשפיע משמעותית על מסלולה לעתיד." (דרור, 2000)

מטרות העבודה הן:

- לבחון אלו לקחים ניתן לגזור מהתנהגותו הפוליטית הלאומנית והחברתית של המיעוט הגרמני בחבל הסודטים בצ'כיה בין השנים 1918-1938 לגבי התנהגות המיעוט הערבי בישראל. (באותם המשתנים).
- לבחון את הדומה והשונה בין שני המקרים, בצ'כוסלובקיה ובישראל.

השאלה המרכזית בה תעסוק עבודה זו היא:

באיזו מידה דומה ובאיזו מידה שונה המקרה הגרמני סודטי בצ'כוסלובקיה מהמקרה הערבי פלסטינאי בישראל.

הטענה המרכזית בעבודה היא כי יש דמיון לאומי, פוליטי וחברתי רב בין המקרים. בנוסף האירידנטה של המיעוט הערבי במדינת ישראל תלויה יותר באופן ובדרך בהם תתפתח הרשות/המדינה הפלסטינאית ופחות בתהליכי פיוס/הקצנה ביחסים עם הרוב היהודי בתוך ישראל.

בעבודה זו תיבחן התפתחות האירידנטה הסודטית מעליית היטלר לשלטון ב-1933, עד דיכוי מרד הגרמנים הסודטים, על ידי הצבא הצ'כי באמצע

ספטמבר 1938 חיסול המפלגה הסודטית גרמנית, מפלגת ה Sd.P

(Sudetendeutsche Partei) ובריחת מנהיגה הנליין ובכירי מפלגתו לגרמניה.

יושם בה דגש על המימד הבינלאומי, הלאומי, הפוליטי והחברתי של הסכסוך עם המיעוט הגרמני בחבל הסודטים בצ'כוסלובקיה.

לא ידונו אירועים שהתרחשו לאחר הסכמי מינכן ולא ייבחן לעומק המימד הכלכלי.

העיסוק במיעוט הערבי בישראל, בין השנים 1993-2003, יהיה במקביל לאותם מימדים, שנבחנו במקרה הבוחן הסודטי.

הגורמים הבינלאומיים והנסיבות הגיאופוליטיות בתוכן מתרחשים האירועים, משפיעים על המתרחש ותורמים ליכולתה של מדינה דמוקרטית להתמודד עם מיעוט אירידנטי. בעבודה זו נבחן עד כמה חשובה ומכרעת השפעה זו על המתרחש.

ב. אירידנטה ויחסים בינלאומיים

המונח אירידנטיות מוגדר באנציקלופדיה למדעי החברה, כך: "השאיפה והתעמולה בארצות אירופה שונות, שמטרתן לספח שטחים המאוכלסים מיעוטים לאומיים אל מדינה שכנה, בה שולטים בני אותו לאום. מקורו של הביטוי בשם "איטליה אירדנטה" (=איטליה שלא נגאלה) אשר ניתן לארגון שנוסד באיטליה במאה ה-19 וביקש לספח לאיטליה את כל השטחים המאוכלסים דוברי איטלקית שנמצאו אז בשטח אוסטריה." (כנעני, 1970).

מונח זה בא לתאר כל ניסיון מדיני לאיחוד של חלק המשויך אתנית, היסטורית או גיאוגרפית, של אוכלוסייה ממדינה שכנה לה, כאשר שתיהן נמצאות באותה מסגרת התייחסות פוליטית.

אתניות התעוררה כנושא מרכזי ביחסים הבינלאומיים, בעשור האחרון של המאה העשרים. נפילת ברית המועצות וניסיון של מדינות מערב אירופה להתאחד כגוש משפיע לצד איחוד גרמניה, הדגישו את המתח המקשר בין גבולות מדיניים וקהילות היסטוריות, תרבותיות וסימבוליות.

אספקט אחד של מגמות אתניות בינלאומיות מתמקד בהגדרת מרחבי (גבולות) המדינה, השני עוסק בתפקיד קהילות הפזורה בניהול העניינים הבינלאומי והשלישי מתרכז באירידנטיזם.

אירידנטיזם צומח מהמורכבויות הנמצאות בתוך מדינת הלאום. ברוב המקרים גבולות של מדינות אינם חופפים לקבוצות שונות, הנמצאות בתוכם. קבוצות אלה תופסות עצמן תרבותית או היסטורית באופן שונה ורוצות לבטא שאיפות אלו בדרך פוליטית מדינית.

במקרים אלו רצונה של קבוצה אתנית להגדרה עצמית גרם לעלייה בתנועות הקוראות להתבדלות, אשר דרישותיהן נעות בין אוטונומיה לעצמאות כמו גם לדרישות אירידנטיות על ידי ממשלות, שרוצות להחזיר לעצמן מהמדינות

השכנות להן, את הקבוצה האתנית שלהן והטריטוריה, שבה היא שוכנת. אירידנטה, היא נפרדת על כן, אולם מאוד קרובה לבדלנות.

אירידנטה, בהדגשת האיחוד הפוליטי של קהילות המודעות לעצמן, מעלה את חשיבותם של האנשים והשטח בו הם יושבים בהגדרת גבולות המדינה.

שני סוגים עיקריים של תביעות אירידנטיות מוכרות בספרות. הראשונה, ובאופן ברור הנפוצה יותר, היא הסיטואציה שבה קבוצה אתנית מסוימת, שהיא רוב במדינה אחת, מעלה תביעות אירידנטיות לגבי מיעוט, הנמצא במדינה שכנה. אירידנטה במצב זה מתייחסת לדרישה שנעשית על ידי ממשלה לצירוף בני המיעוט הלאומי שלהם והשטח עליו הם יושבים, מעבר לגבול אל שטח המדינה הדורשת.

וכן לדרישות המועלות על ידי בני המיעוט עצמם, על מנת שהם יאוחדו מחדש עם בני עמם, שמעבר לגבול. סוג זה של תביעות אירידנטיות כולל היסטורית את היוונים באלבניה ובתורכיה, הגרמנים בצ'כוסלובקיה ובפולין, והקרואטים באוסטריה וביוגוסלביה.

מקרים עדכניים יותר הם הסומלים באתיופיה, המוסלמים בקשמיר, הסוואזים (Swazis) בדרום אפריקה והאווא בגאנה. (Ewe)

הסוג השני, שהוא תביעה אירידנטית מעורפלת הרבה יותר, שבה הקבוצה האתנית היא קבוצת מיעוט בכל המדינות, שבהן היא יושבת. כמו הסלובנים באוסטריה וביוגוסלביה, המקדונים בבולגריה, ביוגוסלביה וביוון, הפושטנים (Pushtans) באפגניסטן ובפקיסטן, הארמנים בחבר העמים, תורכיה ואיראן, הטג'יקים (Tajiks) והאוזבקים בחבר העמים ובאפגניסטן, הכורדים בתורכיה, סוריה, איראן ועיראק.

במקרים שכאלה יכולה לבקש לעצמה הקבוצה האתנית איחוד עם אחת או יותר מהקהילות/מיעוטים, או שהיא יכולה לקרוא למדינה עצמאית.

(זה הדבר שמפריד פנימית קבוצות מיעוט ממין זה בדרך כלל) סוג נוסף מענף אירידנטי זה יכול להיות מצב במסגרתו למרכיבים במדינה מולטי אתנית ישנן דרישות, שמכוונות ליצירת מדינות לאום חדשות לחלוטין. דרישת הכורדים למדינה נופלת בדיוק לקטגוריה זו, כמו גם הדוגמה הארמנית. במקרה זה אין

מדינת אם אתנית, המעלה דרישות אירידנטיות. (Chazan, 1991, pp. 1-3)

התבדלות ואירידנטיות הן תופעות קרובות, שאפשר להפרידן לצורך ניתוח ובחינה, אולם יש ביניהן נקודות מגע ולעיתים שינויים פנימיים, שיכולים להרשות לקבוצות אתניות לבחור את האחת או את השנייה.

כל זה מחייב אותנו לטפל בשתי התופעות הללו בעת ובעונה אחת על מנת להבין באופן מלא כל אחת. (ככלל הן אינן זוכות להתייחסות זהה).

כאשר התבדלות ואירידנטיות נחשבות, קשורות ומטופלות ביחד, עולות מסקנות משמעותיות. מאחר ששתיהן, חלופיות האחת לשנייה, התדירות של האחת בחלקה נובעת מהתדירות של השנייה. יתר על כן תנועה מסוימת יכולה להתחזק כתוצאה מהאפשרות שהתנועה האחרת תתפתח. אכן גורלה של תנועה במובן שהיא מצליחה להשיג ויתורים מהממשל המרכזי תלוי באיזה כיוון תלך. (Horowitz, 1991).

במזרח התיכון של המאה העשרים נוצרה דוגמה בולטת לפריחת אירידנטה מודרנית. פסיפס מיעוטים בעלי אופי אתני, דתי, אידיאולוגי ולשוני, שהתפשט מעבר לגבולות המדינות, שאך נוסדו, כלל בתוכו הפצה של רגשות לאומיים, הרוויים בדרך כלל באירידנטיזם.

במקרים רבים דרישות של מיעוט לאוטונומיה התקבלו על ידי הרוב כצעדים מכינים להיפרדות או לאירידנטה. דבר זה השפיע גם על היחסים הפנימיים (רוב/מיעוט) וגם על היחסים החיצוניים (עם מדינות שכנות). זאת, ללא כל חשיבות באם דרישות אלה הועלו על ידי הרוב במדינות הבית או המיעוט במדינות המארחות.

עיון קצר ברגשות ובמעשים אירידנטיים באזור המזרח התיכון מעלה מידע רב. הבולט בהם הוא המאבק הארוך של ממשלת סומליה לספח את מה שנחשב כאזורים המיושבים על ידי סומלים באתיופיה ובקניה. הנחישות האירידנטית במקרה הסומלי באה עקב המבנה ההומוגני של החברה הסומלית. כל הסומלים מקושרים באופן אתני, בעלי אותה דת (אסלאם) ושפה. אותו הדבר עצמו מופיע בתביעות האירידנטיות של פקיסטן ולוב מול משטרים שכנים.

הכורדים מספקים דוגמה לקהילה עם אירידנטה מוזרה משלהם, בלי מדינת פטרון, שתתמוך בשאיפות הלאומיות.

סוג אחר של אירידנטה יכול להתפתח בישראל, בקרב המיעוט הערבי ישראלי. בהתחשב בהתחזקות המגמות הפוליטיות שלו וברדיקליזציה גוברת של

הסטודנטים, העיתונאים והפוליטיקאים שמזדהים בגלוי עם דוברים פלסטיניים לאומניים מאוד בשטחי יהודה שומרון ועזה. (Landau, 1990)

כדי להבהיר את השאלות, הנוגעות לאירידנטה ולטרנספר, ניתן להציג שלוש שאלות מרכזיות, העשויות להבהיר את הבחירה באחת האופציות, כאופן שבו מוצע, במרבית המקרים, להסדיר את ההפרדה שבין הרוב והמיעוט, במדינה ריבונית ודמוקרטית:

- מי הגורם היוזם את הפתרון, שבא לתת מענה לרצונו ולמאווייו של המיעוט? אם זה המיעוט – מדובר באירידנטה. אם זה הרוב – מדובר בטרנספר. יחד עם זאת קיימים מקרים בהם גם הרוב מציע פתרון אירידנטי, שאינו במסגרת טרנספר לפתרון בעיה של מיעוט לאומי.
- מה סוג הפתרון שמתקבל ומה עובר מתוך מדינת הרוב במסגרתו? אם זה שטח בלבד – מדובר בשינוי גבולות, אם זה באוכלוסייה בלבד – הרי שמדובר בטרנספר. אם בשטח ואוכלוסייה עסקינן-הרי שמדובר באירידנטה.
- לאן מועברים השטח ו/או האנשים, של המיעוט, במסגרת הפתרון? אם ההעברה היא למדינה לאומית אתנית קיימת של המיעוט – העברת שטח ואנשים ביחד משמעותה אירידנטה, העברת אנשים בלבד משמעותה טרנספר. אם ההעברה היא למדינה חדשה עצמאית שמקים המיעוט – הרי שמדובר באירידנטה או בהגדרה עצמית. אם ההעברה מתבצעת למדינה אחרת ניטראלית – העברת אנשים בלבד משמעותה טרנספר. (חמאיסי, 1999)

התפתחות אירידנטה במדינה דמוקרטית - אופן ודרך הפעילות, המתארים התנהגות אפשרית של מיעוט לאומי במדינה דמוקרטית, כוללים בתוכם מרכיבים פנימיים, חיצוניים ובינלאומיים. חיבור ושילוב המרכיבים יוצרים סדרת פעולות של המיעוט, שתוצאתן לאורך זמן, התייחסות ייחודית, של גורמי השלטון במדינה והגורמים הבינלאומיים.

התייחסות המדינה למיעוט וליחסיו עמה, מושפעת אף היא מגורמים לאומיים ובינלאומיים. הגורמים האלה, ובמיוחד הגורמים הבינלאומיים, משפיעים על עיצובה ותפקודה של המדינה כדמוקרטיה פתוחה או כדמוקרטיה מתגוננת.

עמדות והתנהגות המיעוט כלפי המדינה הדמוקרטית, בתוכה הוא חי, אינן מתפתחות בקו ליניארי, הניתן לצפייה ולחיזוי. אירועים בלתי צפויים בהיסטוריה, "זריקות הפתעה", מסוגלים להביא לקפיצת מדרגה של המיעוט, ביחסים עם המדינה הדמוקרטית, ה"מארחת" אותו.

"תהליכים היסטוריים אינם קוויים אלא מצטיינים בשינויי כיוון וגם קפיצות. זה הדין במידה מוגברת מאוד בעידן שלנו...עד לידי ודאות של התפתחויות עתידיות שהן מעבר לחשיבה הנוכחית...אין באי ודאות כדי לפגום בצורך ובאפשרות להעמיק בגורמי שגשוג ושקיעה ולנקוט במדיניות בהתאם".

(דרור, 2000, עמ' 26)

היקף, איכות ועומק הקשר, המתרקם בין מיעוט לאומי במדינה אחת והלאום שלו במדינה שכנה, מהווה גורם משמעותי בהתנהגות אירידנטית אפשרית, בעת שנסיבות שונות עלולות לאפשר זאת.

מרכיבי הקשר והאופן, שבו הוא מתקיים בשגרה, ניתנים לשליטה מסוימת ולפיקוח, הכול בהתאם לאופיו ולתפקודו של המשטר הדמוקרטי. פירוט כל הגורמים המרכיבים את המודל ומשפיעים על תהליך הזרימה האנכי בו, הם:

גורמים פנימיים –

אינטרסים ובעלי עניין שונים פנים מדינתיים, הנוגעים ומשפיעים על כל אזרחי המדינה. הם מופעלים מתוך המדינה על ידי אזרחיה השונים, בהתאם למניעים ולדגשים החשובים להם. אין בהכרח חפיפה בין האינטרסים השונים, בינם לבין עצמם ובינם לבין האינטרס הכולל של המדינה.

המדובר באינטרסים כלכליים, חברתיים, לאומיים, סקטוריאליים, דתיים, מעמדיים ועוד.

גורמים חיצוניים במעגל הקרוב –

אינטרסים ובעלי עניין חוץ מדינתיים, המופעלים מחוץ למדינה פנימה, על מנת להשפיע ולהשיג בתוכה, תוצאה מקווה. הם מופעלים על ידי בעלי עניין, ביחד עם גורמים נוגעים בתוך המדינה, או באופן עצמאי.

אם אינטרסים אלה מופעלים בצורה חשאית, ללא ידיעתו והסכמתו של הממשל, סביר להניח שהם נוגדים את האינטרס הכולל של המדינה ומטרתם העיקרית היא לשנותו או לערער עליו.

המדובר באינטרסים לאומיים פוליטיים וכלכליים.

גורמים חיצוניים במעגל החוק –

אינטרסים ובעלי עניין בהיבט הגלובאלי, המנסים להשפיע ולשנות נושאים, הקשורים אליהם ישירות ובעקיפין. מטרת השינוי המתבקש על ידם אינה השפעה ישירה על המדינה הנוגעת אלא השגת תוצאה חשובה להם. אם מתבצע שינוי כתוצאה מכך במדינה האמורה הוא בא כתוצאת לוואי לשינוי המרכזי, אותו הם מבקשים להשיג לעצמם ולאינטרסים שלהם. המדובר באינטרסים אסטרטגים גיאו פוליטיים, מדיניים וכלכליים.

מדינה דמוקרטית –

בלקסיקון המדינה מוגדרת הדמוקרטיה כסדר מדיני, המעניק ביטוי מרבי לרצון האזרחים במסגרת שלטון החוק ותוך שמירת זכויות האדם. זהו הביטוי לגישה, שעל פיה ראוי האדם לעצב במו ידיו את חייו האישיים, החברתיים והפוליטיים.

דמוקרטיה מיוסדת על ההנחה הערכית, שהאדם ראוי לאמון באשר הוא אדם, על יסוד שוויון אזרחי. פעילותה של הדמוקרטיה מושתתת על העיקרון שלפיו במסגרת כפיפות הממשל והאוכלוסייה למשפט, קובעת האוכלוסייה, בהכרעת הרוב, מי ימשול בה ומכתיבה לו היתרים ואיסורים. הדמוקרטיה חייבת בהסכמה לאומית רחבה מול חילוקי דעות לגיטימיים, ויכוחים ותחרות. רק הסכמה שכזו תוליד שיתוף פעולה בין יחידים וקבוצות, המתחייב בחברה פלורליסטית.

כל משטר חייב לנקוט במירב המאמצים למען ודאות קיומה, מוגנותה ושלומה של המדינה. משטר דמוקרטי נדרש לכך במיוחד בשל הנטייה לראות בו משטר 'חלש' ובשל הנטייה לשאוף לשלטון 'חזק' במצבי חירום.

בנימין נויברגר אומר גם הוא, כי המתח בין שלטון החוק ושלטון הביטחון מביא לעתים קרובות לידי פגיעה בחירויות האדם והאזרח- לב ליבה של הדמוקרטיה הליברלית – בשם הביטחון. אין ספק כי צרכי הביטחון מחייבים לעתים הגבלת חירויות האזרח וקיימת דילמה קיומית – ערכית עד כמה ניתן להגביל את חירויות הפרט בשם הביטחון הלאומי. (נויברגר, 1996, עמ' 7-9)

לדברי יצחק זמיר, אין מחלוקת על כך שהעמדת "הביטחון הלאומי" במשמעותו הקיומית בלבד, מעל הכול, יכולה להכשיר פגיעות חמורות בחירויות האדם עד כדי פגיעה באושיות הדמוקרטיה. כאשר זכות מזכויות האדם ניצבת במקרה מסוים מול הביטחון הלאומי, נראה הדבר כאילו

אינטרס אישי מתמודד מול אינטרס לאומי, דבר המטה את הכף לטובת הביטחון הלאומי. זמיר טוען שהדבר לחלוטין אינו כך משום שבראייה נכונה זכויות האדם אף הן אינטרס לאומי.

הצורך באיזון נובע לא רק מן החשיבות הנודעת לזכויות האדם, אלא גם מן הסכנה הנשקפת מן האינטרס הביטחוני. הכוח נוטה להשחית, כוח מוחלט, כדברי הלורד אקטון, משחית לחלוטין. סכנה זו גדולה במיוחד בתחום הביטחון המרכזי עוצמה וסמכות תחת מעטה סודיות סמיך.

(זמיר, 1989, עמ' 17-39)

דמוקרטיה מתגוננת –

בנימין נויברגר מצביע על כך שבדמוקרטיה מתעוררת בעיה ייחודית, הנובעת מהתנגשות אפשרית בין קיום ערכי יסוד דמוקרטיים והרצון והצורך לחזק את מרכיבי הביטחון הלאומי, כפי שהם נתפשים על ידי האליטה השלטת.

לטענתו, מדינה דמוקרטית, אשר נמצאת במצב חירום לאומי תראה בביטחון הקיומי ערך עליון, דבר שעלול להביא לפגיעה בהליכים הדמוקרטיים, לרבות הגבלת חירותם של מגזרים או אוכלוסיות מסוימות. בעת משבר בטחוני עולה משקלו היחסי של הממסד הביטחוני ההיררכי, שנוטה לראות בפוליטיקה דמוקרטית, פלורליסטית ואלקטוראלית, תחום שהמדינה יכולה לעשות בו "הנחות" לעצמה במצבי חירום.

המתח בין הדמוקרטיה והביטחון הלאומי מתחזק מאוד במצב חירום בו מדינה מאוימת, כך שקיים פיתוי להבטיח את הביטחון הקיומי, טוב יותר, גם על חשבון פגיעה בזכויות הדמוקרטיות ובחירויות הפרט.

מדינה דמוקרטית, המאוימת עד כדי סכנה קיומית, יכול שתידרש לפגיעה בערכים דמוקרטיים כדי להגן על עצמה כ"דמוקרטיה מתגוננת". ניתן לומר שמדינות, גם הדמוקרטיות ביותר, נוקטות לעיתים במצבי חירום ומלחמה בצעדים לא דמוקרטיים. (נויברגר, 1996, עמ' 7-20)

קשר חזק של מיעוט ללאום שכן –

זהו מרכיב, המעיד על עוצמתו של הקשר, הנרקם בין מיעוט לאומי במדינה דמוקרטית ומדינת הלאום שלו, השוכנת לצידה של המדינה הדמוקרטית. קשר זה, הנסמך על בסיס לאומי, היסטורי ותרבותי, כולל מגעים אישיים, חברתיים, דתיים, כלכליים, תרבותיים, משפחתיים ואנושיים בין בני אותו לאום, המתגוררים במדינות שכנות אך שונות. עוצמתו ואיכותו של הקשר

מסכנת את מעמדו האזרחי ואת אופן השתלבותו של המיעוט הלאומי במדינה הדמוקרטית.

מערכת היחסים, הנוצרת ומתקיימת בין בני הלאום, כוללת מגעים שוטפים על בסיס יומיומי ותקופתי, החלפת רעיונות ומסרים, סיוע ועידוד כלכלי וחברתי, גילויי אמפתיה והזדהות רגשית.

ככל שגדלה עוצמתו של קשר זה בין בני הלאום בשתי המדינות, היא באה יותר על חשבון הקשר של בני המיעוט הלאומי עם אזרחי המדינה הדמוקרטית, בתוכה הוא חי. ככל שגדלה האפשרות לנוע, להיפגש אישית, להחליף דעות, לבוא בקשרי משפחה ונישואין, גדלה עוצמתו והשפעתו של הקשר.

משתנה מרכזי בקשר שבין מיעוט לאומי למדינת אותו לאום, השכנה לו, הוא משתנה התרבות.

הופשטדה (1997) הגדיר תרבות כמערכת של רעיונות, ערכים, אמונות, הנחות, ציפיות ונורמות, אשר משותפים לחברי תרבות מסוימת. לדבריו, מאורגן המרקם התרבותי בשלוש רמות עומק: סמלים, גיבורים וערכים.

- **סמלים** – מילים, חפצים בעלי משמעות לחברי תרבות נתונה.
- **גיבורים** – אנשים בעלי תכונות, המוערכות ביותר על ידי בני תרבות מסוימת ומשמשים מודל לחיקוי, גיבורים חיים או מתים, אמיתיים או דמיוניים.

- **ערכים** - עקרונות מנחים באשר למה שרצוי וטוב. התרבות היא המספקת את הקריטריונים ואת אמות המידה להתנהגות של הפרט. לכן, ברור שתהיה לה השפעה על דימויים של אופיו של הקשר ומרכיביו, הלא הם דימויים שיש לבני המיעוט באשר להתנהגות רצויה או לא רצויה.

קשר חלש של מיעוט ללאום שכן –

הדבר זהה לנאמר בסעיף הקודם, אולם הקשר בין בני אותו לאום נשמר בעוצמה נמוכה, שאינה מסכנת את מעמדו ושילובו של המיעוט הלאומי, בתוך המדינה הדמוקרטית. בני המיעוט הלאומי, משולבים במדינה הדמוקרטית ומקבלים על עצמם את קוד ההתנהגות האזרחי, המשותף לכלל אזרחי המדינה.

נטייה לאירידנטה –

אירידנטיזם צומח מהמורכבויות, המצויות בתוך מדינת הלאום, עקב אי חפיפה בין גבולות המדינות לקבוצות הלאומיים השונים. הקבוצות השונות תופסות את עצמן תרבותית או היסטורית באופן שונה ורוצות לבטא שאיפות אלו בדרך פוליטית מדינית.

ג. מרד המיעוט הגרמני סודטי בצ'כוסלובקיה – תיאור היסטורי**כללי**

מטרת פרק זה לתאר את מרד הגרמנים הסודטים בצ'כוסלובקיה, בספטמבר 1938, ואת השתלשלות הנסיבות שהובילו אליו. לבחון מה הן המשמעויות והמסקנות של אותה דרמה היסטורית ואת הרלוונטיות שלה למציאות הישראלית.

ב- 13 בספטמבר 1938, דיכא הצבא הצ'כי מרידה של הסודטים הגרמנים, בהנהגת "מפלגת הסודטים הגרמניים" ה - Sd.P. 16 יום מאוחר יותר, הפכו אירועים אלה ללא רלוונטיים, בעקבות החתימה על הסכם מינכן (ב- 29 בספטמבר 1938), בו כפו המעצמות – צרפת, בריטניה, איטליה וגרמניה, על צ'כוסלובקיה להעביר את חבל הסודטים לידי גרמניה, והלכה למעשה, לאבד את עצמם לדעת ולאבד את עצמאותם כשנה לאחר מכן.

פרק זה תוחם את עצמו למרד הסודטים, ואינו עוסק בהשלכות, הרות העולם שבאו אחריו. עניינו בהתמודדות הפנימית של מדינה דמוקרטית עם מיעוט אירידנטי, שנתמך בגלוי על ידי מדינה שכנה, המשתמשת במיעוט זה למימוש מטרותיה המדיניות.

צ'כוסלובקיה - רקע היסטורי¹

עד הקמת צ'כוסלובקיה, באוקטובר 1918, הייתה לכל אחד מאזוריה היסטוריה נפרדת. תושבי בוהמיה הקדומים היו עם קלטי, ה"בויים" (Boyim), ומהם נגזר שמה - בוהמיה.

¹ על ההיסטוריה של צ'כוסלובקיה ראה בהרחבה אצל:

R. W. Seton-Watson (1965), *A History of The Czechs and The Slovaks*, Archon Books U.S.A

Kavka Frantisek (1960), *An Outline of Czech oslovak History* Orbis Prague.

פירן אנרי היסטוריה כלכלית וחברתית של אירופה בימי הביניים 1975 הוצאת מסדה, רמת גן.
נ. פ. גראציאנסקי וס. ד. סקאזקין מבחר מקורות לתולדות אירופה על סף העת החדשה 1954 ספרית הפועלים.

במאה השנייה לספירה, הופיעו בה שבטים סלאביים מערביים, ועד המאה השישית, הפכו לרוב באוכלוסייה.

בשנת 950 לספירה, כבש המלך הגרמני, אוטו הראשון, את בוהמיה, וסיפח אותה לאימפריה הרומית הקדושה. מלכים צ'כים מבית פרזימישל (Premyslide), שלטו בה במאות התשיעית עד השלוש עשרה, ולזמן מה, שלטו גם על פולין ועל חלקים מגרמניה. במאה השלוש עשרה, עבר כתר הקיסרות לרודולף משושלת הבסבורג (Habsburg). היה זה תור הזהב של בוהמיה, ופראג גדלה, והפכה להיות אחת הערים המרכזיות של אירופה.

בראשית המאה החמש עשרה, התחוללה בבוהמיה מרידה בהשראתו של יאן הוס (John Hus), נגד הכמורה הקתולית. הוס עצמו הוצא להורג, אך מותו עורר תנועה מהפכנית, שאיימה על ההגמוניה של הכנסייה הקתולית בכל אירופה. הכנסייה יצאה במסע צלב נגד ההוסיטים, אך אלה הצליחו לבלום את כוחות הכנסייה, ואף להשתלט על שטחים בגרמניה בפולין ובאוסטריה.

ב-1526 שוב הייתה הממלכה הצ'כית נתונה לשלטונו של בית הבסבורג הקתולי. ב-23 במאי 1618 השליכו אצילים מבוהמיה שני חברים במועצה ההבסבורגית מחלון במצודת פראג, במחאה על כך שבית הבסבורג לא קיים את הבטחותיו לסובלנות דתית.

פעולה זו הציתה את מלחמת שלושים השנה, שהתפשטה בכל רחבי אירופה.

בסיומה נכפה על צ'כיה שלטון קתולי. (Seton-Watson, 1965, pp. 11-106)

במאה ה-19 יצאה לאוויר העולם התנועה הלאומית הצ'כית. התנועה שניסתה להחיות את התרבות והשפה וחלמה על עצמאות פוליטית חזקה, החלה להיאבק להשגת בתי ספר לצ'כיים, על הפסקת הכורח ללמוד את השפה הגרמנית ועל מתן שוויון לשפות הצ'כית והגרמנית בניהול המדינה.

במלחמת העולם הראשונה שירתו הגרמנים הסודטים והצ'כים תחת הדגל האוסטרי. אלא שבעוד הראשונים נאמנים למטרות המלחמה של ברית המרכז, ייחלו הצ'כים ליום תבוסתה של אוסטריה ולניצחונן של בנות הברית, שחרטו על דגלן מתן זכות הגדרה עצמית ללאומים מדוכאים. חודשים ספורים לפני תום המלחמה, החלו אישים צ'כיים בארגונה של המדינה העתידה לקום.

(כרמון, 1970, עמ' 15-16)

הרפובליקה (הראשונה) של צ'כוסלובקיה קמה באוקטובר 1918, על חורבותיה של הקיסרות האוסטרו-הונגרית. היא הוקמה על ידי קריעת צ'כיה

מאוסטריה, וסלובקיה מהונגריה, וצירוף רותניה (רוסיה הקרפטית), שהייתה נתונה, מאז 1382 לשלטון ההונגרים. מייסדיה היו טומש גריג מסריק (Masaryk), אדוארד בנש (Benes) ומילן סטפניק (Stefanik), שהחלו לפעול למען הקמתה כמדינה עצמאית, אצל "מעצמות ההסכמה" כבר ב- 1914. סטפניק נהרג בתאונת מטוס במאי 1919 לקראת נחיתה בברטיסלבה בירת החבל הסלובקי. (Seton-Watson, 1965, pp. 313-346)

צ'כוסלובקיה הורכבה משני יסודות, שלא תמיד חיו בהרמוניה זה עם זה. על זכויות היסטוריות מול אוסטריה העתיקה מחד גיסא ועל עיקרון הלאומיות מול הונגריה העתיקה מאידך גיסא. במקורה הייתה מדינת הלאום תוצאה טבעית של התפתחות היסטורית ארוכה ומיוחדת.

למעשה, הייתה זו מדינה מעורבת, בה ייצגו הצ'כים והסלובקים את הרצון למדינה, בעוד שקיום מיעוטים גרמנים והונגרים חשובים, שרק בחוסר רצון הסכימו לתוצאה שהושגה (מדינה עצמאית), יצרה בעיה גדולה ורגישה, אשר פתרונה תלוי באופן שבו תתישב מרכז אירופה, עם תום המלחמה. (Seton-Watson, 1965, pp. 313)

המדינה שהוקמה כיסתה שטח של כ- 54.200 מייל מרובע, האורך הכולל של גבולותיה היה 2.554 מייל. מבחינה גיאוגרפית מורכבת צ'כוסלובקיה מארצות הסודטים (בוהמיה, מורביה וסילזיה²) וארצות הקרפטים המערביות (סלובקיה, קרפטו-רוסיה). הן מחוברות על ידי רצועת אדמה שרוחבה כמאה מייל. המרחק שבין בירת המדינה והגבולות המזרחיים היה כ- 620 מייל.

51% משטח גבולות המדינה היו עם הרייך הגרמני, 23.9% עם פולין, 20.2% עם הונגריה ו- 4.9% עם רומניה. מקימיה של צ'כוסלובקיה לא הונחו על ידי שיקולים גיאוגרפיים, כאלה הנלקחים בחשבון כשמדינה צומחת בדרך טבעית. השיקולים המרכזיים לא היו גם אתנוגראפיים, הגבולות חצו קהילות אתניות שונות. (Diplomaticus, 1938)

עם התפרקות הממלכה האוסטרו הונגרית קיבלה צ'כוסלובקיה כחמישית מהשטח הגיאוגרפי שלה, וכ- 37% מתושביה. מפקד שנערך בשנת 1921 הצביע על אוכלוסייה של שלושה עשר מיליון, מהם חיו כעשרה מיליון ששטח

² המונח "סילזיה" המוזכר כאן אינו מתייחס לפרובינציה הפרוסית של סילזיה, אלא לאזור קטן שהיה ידוע בשם "סילזיה האוסטרית", בזמן שלפני המלחמה.

בוהמיה מורביה וסילזיה, שנקראו האדמות ההיסטוריות, שטח שהיה ישות פוליטית במשל למעלה מאלף שנה. (Koegler, 1943)

ציכוסלובקיה הורכבה, כנגזר משמה, משתי קהילות סלביות: הצ'כים והסלובקים, שהיוו יחד 9.5 מליון בקירוב מתוך 14.5 מליון נפש תושבי הרפובליקה.

המיעוט הגדול ביותר, למעלה משלושה מליון נפש (מעט מעל 20% של אוכלוסיית צ'כוסלובקיה), היו גרמנים, שישבו בחבל הסודטים שבבוהמיה (ראה מפה מס' 1). 1.7 מליון הנותרים הם הונגרים (691.900), רותנים (549.000), יהודים (354.342) ופולנים (81.700).

עם בוא החירות כמדינה, הצטרפו אישים נוספים לפעילות הפוליטית, ביניהם קרמר (Kramar) שנבחר כמועמד המועדף לתפקיד ראש ממשלה, כפי שמסריק נבחר לתפקיד הנשיא. הוא הניח לעצמו להפסיד את המינוי באופן דמוקרטי על רקע חילוקי דעות ביחס לרוסיה ולבולשביקים. הוא חשש מהבולשביקים ומהשפעתם על צ'כוסלובקיה ואירופה ורצה להתנגד להם ולהשפעתם באופן אגרסיבי. עקב חוסר תמיכה בדרך, שניסה להוביל, הוא התפטר ממשרתו ביולי 1919. (Seton-Watson, 1965, pp. 313)

המדינה הצעירה בהנהגת נשיאה הראשון, מסריק, "התפתחה בשנים שלאחר ייסודה למדינה הדמוקרטית, המתקדמת, הנאורה והמשגשגת ביותר באירופה המרכזית". (שיירר, 1985, עמ' 290)

זאת למרות בעיות פנים, עימן התמודדה, שנבעו מריבוי הלאומים בתוכה. מאותה שעה של הקמת צ'כוסלובקיה התחילה פרשת היחסים בין הגרמנים והצ'כים לקבל כיוון חדש. מעתה לא עוד צ'כים נחותים ועבדים סלובקים, אלא אזרחים שווים זכויות וחובות במדינה דמוקרטית ריבונית.

(כרמון, 1970, עמ' 16-17)

הטבלה הבאה מראה באחוזים, את התפלגות האוכלוסייה לאזורי מחיה על פי שפת הדיבור, בבוהמיה, מורביה וסילזיה.

לוח מספר 1: צ'כוסלובקיה - שטח גיאוגרפי ושפה.

הלאום	באזורי שפה אחת	ב"איים" לשוניים	כמיעוטים
צ'כי	95.1	0.6	3.8
גרמני	85.9	5.9	7.6

מתוך אוכלוסייה של שלושה מיליון דוברי גרמנית, כארבע מאות אלף חיו ב"איים לשוניים" או כמיעוטים בתוך אזורי שפה אחרת. מתוך האוכלוסייה הצ'כית של למעלה משבעה מיליון איש, כשלוש מאות אלף חיו בדרך זו. במציאות שכזו הבעיה העיקרית הייתה לדבוק במדיניות שתיישם את החוקים הדמוקרטיים של הרפובליקה, כך שתבטיח לכל אזרח בלא כל קשר ללאומיותו, חלק מלא בהתפתחות הכלכלית והחברתית, שתשמור על זכויות התרבות והשפה שלו. מדיניות שתאפשר לכל אזרח לקחת חלק בעבודה של גורמי השלטון והמינהל השונים. (Koegler, 1943)

מפה מס' 1: חבל הסודטים ומיקומו בצ'כוסלובקיה

(מקור: www.humboldt.edu Clump contents)

MAP OF CZECHOSLOVAKIA

חבל הסודטים (Sudetenland)

חבל הסודטים הינו שרשרת הרים, המפרידה בין בוהמיה ומוראביה, שבצ'כיה, בדרום; לשלזיה, שבגרמניה, בצפון. אחרי מלחמת העולם הראשונה, נעשה "חבל הסודטים" שם כולל לשולי המחוזות: בוהמיה ומוראביה הצפוניים, המערביים והדרומיים מערביים, שרוב תושביהם היו דוברי גרמנית.

"חבל הסודטים מעולם לא השתייך לאימפריה הגרמנית אשר הוקמה בשנת

1871". (Eubank, 1965, pp. 5)

הגרמנים הסודטים היו מהגרים שהחלו לחדור לבוהמיה ומורביה במאה ה-12 כחלק מהתיישבות גרמנית חזקה במזרח. כוחם המספרי התגבר בהדרגה עד שהשתווה ואף עלה, על מספרם של תושבי המקום. כוחם גבר כאשר בית הבסבורג החל לשלוט בבוהמיה ומורביה ב-1526. משעה זו הציבים הפכו למיעוט תחת בית הבסבורג. במאה השמונה עשרה גבר כוחם של הגרמנים בבוהמיה ומורביה כאשר גל חדש של מהגרים מבווריה, טורנינגיה, סקסוניה והנובר קיבל את ברכתם של מריה תרזה ובנה יוסף השני והתיישב בצד אחיהם בחבל הסודטים. בכל מקום היו הגרמנים אדונים, ואילו הציבים היו לצמיתים, אשר תדיר היו מחוסרי קרקע ונעשו תחת כובד המיסים.

"הגרמנים הסודטים התייחסו אל הציבי כאל יצור מחונך למחצה...אשר במידה רבה ניצל הודות להשפעה הגרמנית. בלתי נסבל מבחינה פוליטית, ולעולם בלתי מרוצה מבחינה חברתית ותמיד דוחף למען ארצו. ובאותה עת היה הגרמני לגבי הציבים משיג גבול...שליח ההגמוניה הגרמנית בעולם, טירן כלכלי החי בשטחים במגמה לשעבד את העם הציבי מבחינה חברתית, פוליטית ובכל דרך אחרת". (Wisekeman, 1967, pp. 118)

"הגרמנים ידעו מעט מאוד על התפתחותם האינטלקטואלית של הציבים. בסודטים הייתה השפה הציבית שפת משרתים, ובלתי הולמת לגרמני מחונך. באגר, עיר סודטית בבוהמיה ניתלו כותרות בבתי מלון וקפה - לציבים, יהודים וכלבים - הכניסה אסורה". (Eubank, 1965, op. cit)

במידה ומתבוננים על פרשת היחסים בין הגרמנים והציבים בבוהמיה ובמורביה בפרספקטיבה כוללת, מתברר שיש לדבר על מיעוט ציבי בסודטים יותר מאשר על מיעוט גרמני בצ'כיה. סקירה ולו גם שטחית, של מצב המיעוט הציבי תחת שלטון בית הבסבורג מאפשרת להצמיד למיעוט הציבי את הכותרת "מדוכא". אל הסטיגמה שהילכה ברחוב הגרמני בבוהמיה ומורביה על דבר היות הציבי יצור נחות, התלוו איסורים פורמאליים מטעם הרשות: איסור על הקמת בתי ספר ציבים, איסור על הוראת השפה הציבית וההיסטוריה הציבית. דהיינו, איסורים שנועדו לדכא כל ניצוץ של תרבות ציבית עצמית וחינוך על ברכיה. (כרמון, 1970, עמ' 14-15).

לאחר חלוקת קיסרות אוסטריה הונגריה והקמת צ'כוסלובקיה (ב-1918), התנגדו רוב התושבים הללו לשלטון הציבים. אולם זכו בצ'כוסלובקיה, לאוטונומיה תרבותית מוחלטת כבר בראשית שנות השלושים, זמן רב לפני המשבר של 1938. תשעים וששה אחוזים מילדי הגרמנים הסודטים למדו בבתי

ספר גרמניים (417.000 מתוך 433.000); הייתה להם תחנת שידור משלהם; ושלוש אוניברסיטאות בתוכן שני טכניונים; עמדו לרשותם 63 עיתונים יומיים ו- 143 שבועונים, רובם תמכו בנאציזם והטיפו להיפרדות ממדינת האם.

ב- 1938, השיגה גרמניה הנאצית את קריעת החבל מצ'כוסלובקיה וסיפוחו אליה, בהסכם מינכן. עם שיקום צ'כוסלובקיה בגבולותיה הקודמים, אחרי מלחמת העולם השנייה גורשו כל התושבים הגרמנים מאזור הסודטים.

בני הלאום הגרמני

מחוץ לגרמניה ואוסטריה, חיו בתחילת המאה העשרים, לדברי פרופסור פרוגיאר (Progiar) כעשרים מיליון גרמנים בעולם. הריכוז הגדול שלהם היה במזרח ודרום מזרח אירופה, כמו גם באמריקה. בתקופה שבין 1809 – 1929 התיישבו לפחות ששה מיליון גרמנים בארצות הברית. לפי הדוקטרינה הגרמנית הלאומית, היו בארצות הברית כשמונה מיליון יוצאי גרמניה, אותם אפשר לגייס לשרות האינטרסים של המדינה הגרמנית.

מומחים גרמנים חקרו את הבעיה של שהיית בני הלאום הגרמני בארצות שמחוץ לגרמניה החל מסוף המאה השמונה עשרה. לאחר תום מלחמת העולם הראשונה הפכה בעיית הגרמנים החיים בארצות זרות למדע נפרד הנלמד ונחקר באוניברסיטאות הגרמניות. הפרלמנט של פרוסיה (Prussia) החליט ב- 13 בנובמבר 1925 שהנושא הזה חשוב מספיק על מנת לתמוך אותו באופן כלכלי. הפרלמנטים של וורטנברג (Wurtemberg) והסה (Hesse) המשיכו אף הם בקו דומה. חוץ מהמתרחש באוניברסיטאות שני מוסדות אוטונומיים הקדישו מאמצים לפיתוח הכוחות הגרמניים בחוץ לארץ. מגמות המחקר הגרמני שעסק בתושבים הגרמנים היושבים בחוץ לארץ ושהיו מאורגנים היטב הרבה לפני הופעתה של התנועה הנאציונל סוציאליסטית, באות לידי ביטוי מיטבי במונחים שהתקבלו פורמאלית בתחום מדעי זה.

הגרמנים החיים מחוץ לגרמניה נחלקים לחמש קבוצות מובחנות ונפרדות. הקבוצה הראשונה כוללת את אלו שחיים בשטחים המופרדים משטח הרייך בניגוד לרצונם. שטחים שכאלה כוללים לדוגמא את אוסטריה ודנציג. הגדרה שכזו טומנת בחובה איחוד (Anschluss) כמסקנה הגיונית ומתבקשת. הקבוצה השנייה כוללת גרמנים החיים מרצונם בארצות חופשיות הגובלות עם גרמניה. המדענים הגרמנים כללו בקבוצה זו את התושבים דוברי הגרמנית של שוויץ, ליכטנשטיין ולוקסמבורג. (Binnendeutsche).

הקבוצה השלישית כוללת גרמנים החיים בהתיישבויות קטנות, במרחק קרוב לגרמניה אך בטריטוריה זרה. (Grenzdeutsche).

הקבוצה הרביעית כוללת את הגרמנים החיים בקהילות קטנות או באופן מפוזר בארצות זרות מחוץ למרכז אירופה. (Insel-und Streuedutsche).

הקבוצה החמישית כוללת את כל הגרמנים החיים מחוץ לאירופה. (Uberseedutsche)

לכל קבוצות הגרמנים החיים בחוץ לארץ היו חובות שניתנו להם על ידי המדענים שחקרו ועסקו בתחום. היה עליהם לשמור את זהותם האישית הלאומית (הגרמנית), לשמור על קשר קבוע עם מדינת האם (גרמניה) ולשרת את האינטרסים שלה. על הגרמנים החיים הניכר היה להוות מעין זרוע ארוכה של גרמניה. הנאמנות למדינה הגרמנית, כביטוי הגבוה ביותר של השאיפה הפוליטית של הלאום הגרמני, בא לפני הנאמנות כאזרח במדינה הזרה בתוכה הם חיים.

עיקרון זה הוכר על ידי הגרמנים במשך 150 שנה, הוא בא לידי ביטוי באופן מיוחד ובולט כשאזרחים גרמנים של פולין, צ'כוסלובקיה, הונגריה, רותמניה, יוגוסלוויה, אמריקה ועוד נקראו להישבע אמונים וציות להיטלר כמנהיג הרייך והאומה הגרמנית.

הנאציזם סוציאליזם נתן צורה סופית לכל הרעיונות והשאיפות שהתייחסו אל העולם, כעולם גרמני גדול, אך לא כמיתוס או כאחדות רוחנית אלא כתיאור מעשי של איחוד כל הטריטוריות הגיאוגרפיות בהן חיים מיעוטים גרמנים.

(Borsky, 1940 pp. 5-6)

"Heste gehort uns Deutschland

und Morgen die gauze welt."

(Deutschs Lied, 1933)

"To-day Germany is ours, to-morrow

the whole world will be"

(German Song, 1933)

צ'כוסלובקיה - מדינה דמוקרטית בסכנה

מאז הקמתה ועד למשבר מינכן ב-1938, הייתה צ'כוסלובקיה דמוקרטיה למופת, היחידה במרכז אירופה, ומן המדינות העשירות ביבשת. היא ניצבה בחזית הטכנולוגיה והתעשייה;

שני האישים, שהטביעו כאמור, את חותמם באופן מכריע על הרפובליקה הצ'כוסלובקית הראשונה היו תומס גאריק מסריק, אבי האומה הצ'כית, וד"ר אדוארד בנש. מסריק היה מנהיג האומה ונשיאה החל מכינונה באוקטובר 1918 ועד 1935, כאשר פרש לגמלאות והוא בן 85. בנש, מי שהיה שר החוץ של מסריק מיומה הראשון של הרפובליקה ועד 1935, ירש אותו על כס הנשיאות בדצמבר 1935. הוא היה הנשיא בימי השבר הגדול ועד מוצאי ועידת מינכן, כאשר סולק בפקודת היטלר (5.10.1938) ויצא לבריטניה, שם הקים את ממשלת צ'כיה הגולה. מסריק ובנש היו מחשובי המדינאים בזמנם ואין עדות טובה לכך ממצבה של צ'כוסלובקיה במחצית השנייה של שנות השלושים. ביטחונה היה מובטח בשורה של הסכמים בינלאומיים, וצבאה הגדול היה מצויד ומאומן היטב³. (סתיו, 1997, עמ' 270)

גדולתם של הישגים אלה בולטת, בהשוואה למצבן של המדינות המקיפות אותה: גרמניה שהייתה שרויה במשבר כלכלי ושלטוני, שעברה בתחילת שנות השלושים למשטר טוטליטרי-נאצינל סוציאליסטי; ומשטרים דיקטטוריים, פשיסטים למחצה, ברומניה, בהונגריה ובפולין.

במרץ 1935 הכריז היטלר על גיוס חובה בגרמניה. הפרה בוטה זו של הסכם ורסאי התקבלה ללא ערעור בצרפת ובריטניה. במרץ 1936 הפרו הגרמנים את פירוז חבל הריין (וכבשו אותו למעשה). במרץ 1938 בוצע האנשלוס של אוסטריה. בניגוד לתבוסתנות של שתי המעצמות האירופאיות, עורר היטלר את פראג לפעילות ביטחונית מקפת.

הפרלמנט העביר את "חוק הגנת הרפובליקה", שהעניק לנשיא זכויות מרחיקות לכת, הגובלות במדיניות לשעת חירום. הצבא התעצם והגיע לממדים של 1.5 מיליון איש במדים ב-40 דיביזיות.

המיעוט הגרמני הגדול היווה, ערב הסכם מינכן, למעלה מ-22% מכלל האוכלוסייה, ועוצמתו גדלה בהדרגה. בשנת 1925 היו בממשלה הצ'כית שני שרים, גרמנים סודטים.

³ על צ'כוסלובקיה עד מלחמת העולם השנייה ניתן לקרוא בהרחבה אצל: Seton-Watson R. W. (1965), A History of The Czechs and The Slovaks.

עם התבססות הנאצים בגרמניה, עלו, בהדרגה, גם הדרישות הלאומיות הסודטיות, לאוטונומיה ולהגדרה עצמית, עד שבשנת 1938, הפך המיעוט הסודטי לעושה דברה של ברלין, לכל דבר ועניין.
(סתיו, 1997, עמ' 270-271).

מפלגות סודטיות גרמניות בדמוקרטיה הצ'כוסלובקית

הרפובליקה הצ'כוסלובקית הייתה דמוקרטיה פרלמנטרית. הממשלה הייתה כפופה לפרלמנט שהורכב משני גופים, בית הנבחרים והסנאט. היו בחירות כלליות וכל אזרח מעל גיל 21 היה זכאי להשתתף בהן ללא קשר למין, דת או לאום. בית הנבחרים הורכב מ – 300 חברים והסנאט מ – 150. הממשלה הורכבה מחברי בית הנבחרים. כל הלאומים השונים יוצגו בפרלמנט.
לוח מספר 2: התפלגות והרכב בית הנבחרים בצ'כוסלובקיה.

(Koegler, 1943)

לאום	1920	1925	1929	1935	אחוז הנבחרים	אחוז האוכלוסייה
צ'כוסלובקי	199	207	208	206	68.66	66.9
גרמני	73	75	73	72	24.0	22.3
הונגרי	9	10	8	10	3.3	4.8
רותני		6	6	8	2.6	3.8
פולני		2	3	2	0.6	0.6
יהודי ⁴			2	2	0.6	1.3

את הגרמנים בסודטים ייצגו ארבע מפלגות פוליטיות: המפלגה הסוציאל דמוקרטית הגרמנית, מפלגת האגררים הגרמניים, מפלגת הסוציאליסטים הנוצרים הגרמניים והמפלגה הסודטית הגרמנית (Sd.P). שלושת המפלגות הראשונות השתתפו בממשלת פראג עד האנשלוס האוסטרי, שעה שהשתיים האחרונות מביניהן (המפלגה האגררית והסוציאליסטית נוצרית) התפרקו והצטרפו למפלגת הסודטים הגרמנית.

⁴ היהודים יכלו באופן חוקי להגדיר את עצמם כשוייכים ללאום היהודי, אולם מעולם לא התקיים מפקד יהודים. הנציגים של לאומים אחרים כללו גם יהודים.

ממרץ 1938 תמכה רק המפלגה הסוציאל דמוקרטית בהנהגתו של ג'וקסק (Jocksck) בממשלת פראג.

למפלגה הסודטית הגרמנית יש היסטוריה קצרה משלה. לפני 1933 התקיימה בצ'כוסלובקיה מפלגה נאצית קטנה שנקראה ה - N.S.D.A.P היא התפרקה זמן קצר לפני עלייתו של היטלר למשרת הקאנצלר. לזמן קצר הפכה לחזית הפטריוטית הסודטית גרמנית (Sudetendeutsche Heimant Front) ומתוכה צמחה המפלגה הסודטית הגרמנית (המס"ג).

מפלגה זו זכתה בבחירות 1935 בקולותיהם של מיליון ומאתיים אלף בוחרים והכניסה לפרלמנט הצ'כוסלובקי 44 נציגים. נציג אחד פחות ממפלגתו של ראש הממשלה, המפלגה האגררית הצ'כוסלובקית. לקראת סוף שנת 1937 היו במפלגה הסודטית גרמנית למעלה מ - 600.000 חברים רשומים.

מאז הקמתה, החלה המפלגה הסודטית גרמנית לבנות את עצמה על פי הדגם של אחותה, המפלגה הנציונל סוציאליסטית הגרמנית. מבחינה ארגונית נבנתה על עיקרון הפיהררפרינציפ (Fuehrerprinzip), מבנה פירמידלי, המאופיין על ידי העיקרון הנוקשה, שהסמכות נובעת מלמעלה כלפי מטה, ומלמטה כלפי מעלה לעולם הציות והאחריות. כבר בשנים הראשונות עסקה בהקמת פלוגות סער מיוחדות, אשר הודרכו על ידי יוצאי מלחמת העולם הראשונה. מבחינה רעיונית זהים היו עקרונותיה לאידיאולוגיה הנאצית. את אופייה סיכם בצורה תמציתית אייסנלוהר (Eisenlohr) השגריר הגרמני בצ'כוסלובקיה.

"מה שנראה בה נורא לצ'כים במפלגה הסודטית גרמנית...אינו רק עוצמתה המספרית, הזהות הרעיונית עם הנציונל-סוציאליסטים, הפיהררפרינציפ ה'אנטי דמוקרטי' והמטרה הטוטליטרית...הייתה זו מעל הכול העובדה, שמפלגה זו אינה שואפת לייצג אינטרסים מטריאליים או דתיים, אלא את החטיבה הגרמנית כולה בתור שכזו, על ידי טענתה וחתירתה לאידיאל הגזעי. בעוד שכל יתר המפלגות מתפצלות בקרב האוכלוסייה בצורה הוריזונטאלית בהתאם לאינטרסים הטריטוריאליים והדתיים שלהן, מפלגה זו חותכת בתוך אינטרסים מיוחדים אלה, מבקעת את האוכלוסייה בצורה וורטיקאלית, על מנת לאחד יחדיו את כל הגרמנים בלא קשר למקצועם או ייחוסם הדתי, כנגד

התקפות על זהותם הלאומית". (German Documents, doc no. 53)

קונרד הנליין (Konrad Henlein) הפיהרר של המפלגה הסודטית גרמנית, חבוש משקפיים חסרי מסגרת, שרת בתקופת מלחמת העולם הראשונה בצבא האוסטרי ולחם בחזית האיטלקית עד לנפילתו בשבי ב - 1918.

עם הקמת הרפובליקה הצ'כוסלובקית נעשה פקיד בנק. מנהיגם של הגרמנים הסודטים יישם בשיטתיות את המתודות של היטלר וה- ס.א. כנופיותיו המזוינות הפעילו שיטות טרור כמו כפייה על בעלי חנויות לתלות את תמונות היטלר והנליין, ניפוץ שמשותיהם של המתנגדים, סימון בתים חשודים ועוד. עם התעצמות כוחה של המפלגה הסודטית גרמנית במחצית שנות השלושים, זכה הנליין במעמד של מנהיגה הבלתי מעורער.

משנת 1936 הייתה מפלגה זו בקשר עם ברלין. קשרים אלה הפכו להיות אמיצים יותר ככל שהתקרבה שנת 1938. החל משנת 1936 קיבלה המפלגה כספים מיוחדים מסוכנות מרכזית בגרמניה, שעניינה יצירת קשר עם הגרמנים הגזעיים בכל מקום, כלומר עם המיעוטים הגרמנים בארצות אחרות, שמה של הסוכנות היה Volksdeutsche Mittelstelle.

המפלגה הסודטית הגרמנית, והעומד בראשה, היו קשורים לברלין. לא היו אלה קשרים רעיוניים בלבד, שכן המפלגה הסודטית גרמנית עתידה הייתה למלא תפקיד בעל חשיבות ראשונה במעלה, במהלכה של המדיניות הגרמנית לגבי צ'כוסלובקיה. היא הכשירה את הקרקע בצ'כוסלובקיה להגשמת היעדים שהעמידה לה גרמניה לגבי ארץ זו. (כרמון, 1970, עמ' 14-24).

עמדותיה הקיצוניות של המפלגה ושל הנליין העומד בראשה, מתבררות מתוך דין וחשבון שהוגש על ידו לפיהרר הגרמני ב - 19 בנובמבר 1937.

(German Documents, doc no. 23)

בראשית הדו"ח קובע הנליין שמדיניותה של צ'כוסלובקיה היא אנטי גרמנית מבחינה עקרונית, ומתממשת הלכה למעשה בפעולות איבה כלפי הגרמנים הסודטים והמפלגה הסודטית גרמנית שמייצגת אותם.

"הקונצפציה הצ'כוסלובקית האנטי-גרמנית", כפי שהיא מכונה בפיו נובעת מאופיו של העם הצ'כי עוד בטרם מלחמת העולם הראשונה, מתוך היות צ'כוסלובקיה "בסיס למבצעים של הכוחות המערביים, בלב ליבו של הלבנסראום (Lebensraum) הגרמני", וכמו כן מתוך קשריה אל כוחות המתנגדים לרייך והנציונל סוציאליסטים: "הקתוליצים הפוליטי והוותיקן, היהדות והבונים החופשיים, הבולשביזם והמהגרים הפליטים". תוך שהוא

נוקט סגנון הגזור מלשונה של התעמולה הנאצית מעלה הנליין את צ'כוסלובקיה כאנטי תזה לנאציזם בכלל ולגרמנים הסודטים בפרט. סגנון זה מסרס עובדות היסטוריות ואונס אותן לתוך דעותיו של הכותב.

כך למשל נאשם העם הצ'כי בניסיון "להגדיל את גבולותיו לכדי גבולות מדינה", תוך דיכוי המיעוטים האחרים באמצעות חוקים של המדינה. "המשטר הצ'כי שואף בכל השיטות, להרוס בצורה שיטתית את הבסיס הכלכלי והחברתי של קיומם של הגרמנים הסודטים...". "הצדק הצ'כי הפך להיות מכשיר למדיניות ההשמדה האנטי גרמנית של המשטר, והוא מציית לתביעות הממשלה הצ'כית והמטכ"ל הצ'כי". בעוד שבעת הקמת צ'כוסלובקיה היה קיים שטח קומפקטי של גרמנים בבוהמיה, מורביה ושלזיה למאז 1918 מולאו שטחים אלה בצורה שיטתית ומכוונת, על ידי חברי הגזע הצ'כי אשר נושאים בכל תפקידי המנהל המשטרתי והציבורי, כשהמטרה היא להפריע בעד קיומם של חיים גרמניים בסודטים.

את חומרתה של הסיטואציה אשר בה שרויים הגרמנים הסודטים מסכם הנליין באומרו: "ההשקפה הפוליטית של הדיקטטורים הצ'כים וכן של העם הצ'כי נובעת מתוקף הכרתם בעובדה שלמאז עלות הפיהרר לשלטון, עברה ההתפתחות הפוליטית במרכז אירופה לשלב חדש...בנש נכון לפתור לאור זאת את שאלת הגרמנים הסודטים, על ידי הריסתם המוחלטת.

המסקנה המשתמעת מן הסיטואציה היא: "המנהיגים האחראיים של המפלגה הסודטית גרמנית סבורים שהמפלגה הגיעה לשלב, המצריך להביא את בסיסי מדיניותם לבחינה מדוקדקת על רקע מכלול עקרונותיהם, ולהביא את פעולתם הפוליטית לכדי הרמוניה עם מדיניות הרייך ובסיסיו הקונסטיטוציוניים". מפלגה זו הייתה לשופרו של המיעוט הגרמני בצ'כוסלובקיה, אך יותר מכך הייתה גייס חמישי, סוס טרויאני שנשלח מטעמה של גרמניה הנאצית. (כרמון, 1970, עמ' 29-34).

הרקע הבינלאומי למרד הסודטים

ב - 11 למרץ בשעה 8:45 בערב הבריך היטלר את פקודת הפלישה לאוסטריה. ב - 12 לחודש בלא שנורתה ירייה אחת, ובלי התערבות מצד מעצמה כלשהי, "עזר" היטלר לשבעה מיליון גרמנים, "למלא את משאלת ליבם". על ידי סיפוח אוסטריה, זכתה גרמניה בעמדה אסטרטגית בעלת ערך עצום לתוכניותיה העתידיות. עתה איגפו צבאותיה את צ'כוסלובקיה משלושת עבריה. במועד זה יצא הקונפליקט הצ'כוסלובקי-גרמני לאוויר העולם, ביום אחד, מהכוח אל הפועל.

האנשלוס האוסטרי עורר שמחה ותקווה גדולה בקרב 3.25 מיליון אזרחים צ'כוסלובקים. הגרמנים הסודטים ידעו שלאחר האוסטרים, הגיע תורם. לגבי דידם, היה הסיפוח בבחינת קריאה רבתי להיפקד. רבים מהם, אשר קודם לכן היססו פסחו על שני הסעיפים או אף השלימו בגלוי או בהשקט עם מצבם כאזרחי הרפובליקה הצ'כוסלובקית, נתנו עתה את קולם ללאומיות הגרמנית ונציגתה המפלגה הסודטית גרמנית.

ההתעוררות בקרב הגרמנים הסודטים הייתה חזקה בהישמע צו קריאת הלאומיות, אשר הזהד מתוך המעשה הגרמני באוסטריה. עד מהרה הסתבר למנהיגי הרייך מכאן ולמנהיגי המפלגה הסודטית גרמנית מכאן, כי העגל רוצה לינוק יותר משהפריה רוצה להיניק. בתזכיר, המסווג סודי ביותר, מטעם אייזנלוהר אל שר החוץ הגרמני, מן ה - 9 באפריל הוא מתאר את המצב כדלקמן: "בשטחי הגרמנים הסודטים החלו להתעורר בימים האחרונים רגשות אלימים... כל שכבות העם מתארים בגלוי את המשא ומתן של המפלגה הסודטית גרמנית עם הממשלה הצ'כוסלובקית, אף כי עד כה ראו בחתירה לאוטונומיה כתכלית המקסימום, כבגידה בעם העלולה לעלות להנליין בתמיכתם המוחלטת... ניסיונות הרגעה מצד מנהיגי המפלגה לא נלקחו ברצינות, מתוך הסתמכות על נאום הפיהרר (מה - 20.2) אודות ארבעה מיליון גרמנים". (German Documents, doc no. 123)

אחד מאנשי הסוכנות המרכזית למיעוטים גרמנים, ד"ר לואיג העביר באותו היום שדר דחוף בנושא זה למטה ה - S.A בברלין: "מאז איחודה מחדש של אוסטריה עם הרייך נשתררה אורה בלתי רגילה של מתיחות בקרב הגרמנים הסודטים. נוכח האינטרסים של מדיניות החוץ והפנים, יש צורך שהתלהבות זו לא תוליד למעשים בלתי מחושבים מצד האוכלוסייה הגרמנית סודטית בשטחי הגבול...". (German Documents, doc no. 125)

האנשלוס האוסטרי, היה אקורד הפתיחה לעלילתה של צ'כוסלובקיה. באפריל 1938 החלו מנהיגי הגרמנים הסודטים, בעידודו של היטלר לדרוש מממשלת צ'כוסלובקיה אוטונומיה לחבל זה. צ'כוסלובקיה דחתה את התביעות, וענני המלחמה החלו להתקדר באופק מאיימים לסחוף עמם לא רק את צ'כוסלובקיה, לו הותקפה על ידי גרמניה, אלא גם בעל כורחן, את בריטניה וצרפת, שהיו קשורות אליה בברית הגנה.

על רקע זה יש להבין את הבחישה הבריטית צרפתית בענייניה של צ'כוסלובקיה, שנועדה לחלצן מאיום המלחמה בכל מחיר. במשך חודשים אחדים, התנהלה מסכת של איומים גרמניים ושל ניסיונות צרפתיים, להתנער מהמחויבות לצ'כוסלובקיה.

ב- 15 בספטמבר נפגש ראש ממשלת בריטניה נוויל צ'מברליין עם היטלר בברכטסגדן, בניסיון להפיס את דעת הקנצלר הגרמני ולהשיג פשרה. אולם, היטלר עמד על דרישתו לסיפוח חבל הסודטים לגרמניה, והציג גם דרישות אחרות. דרישות אלה וחוסר הרצון של הבריטים והצרפתים להסתבך במלחמה הובילו, לבסוף, לאנוסה של צ'כוסלובקיה בהסכם מינכן, ב- 29.9.1938.

שנת המשבר – 1938

המדיניות הגרמנית לגבי צ'כוסלובקיה עוצבה על פי מה שניתן לכנות קווי המתודה האוסטרית.

את המודל של המדיניות הגרמנית כלפי אוסטריה ניתן לאפיין כשילוב של לחץ חזק מבית, שתכליתו להביא לדיסאינטגרציה פנימית, עם השגחה חיצונית, נסתרת אך קפדנית, המכוונת את הכוחות הפועלים בשמה של אותה מדיניות, בעזרתם של חוטי תקשורת סמויים. בהתאם להוראותיה של המדיניות הגרמנית פועלת תנועה, שהיא נאצית באופייה, מאחורי המסווה של מפלגה פוליטית לגיטימית, במטרה לפורר ולהחליש את המדינה מבפנים. ברגע המתאים אמורה המדיניות הגרמנית להפעיל את כליה האחרים, הכוחות המזוינים. דבר זה נעשה תוך שנקחו בחשבון הנתונים הייחודיים לצ'כוסלובקיה.

מצבה הכלכלי של גרמניה היה מצוין, והשפיע אף הוא על המוטיבציה, החזקה ממילא, של הגרמנים הסודטים להסתפח לגרמניה.

טבלת אחוזי האבטלה במדינות שונות בין השנים 1919 – 1938 מבהירה זאת.

לוח מספר 3 : טבלת אחוזי אבטלה על פי (Dietmar p. (1986) Table 2.2)

שנה	גרמניה	בריטניה	ארה"ב	שבדיה	צרפת
1919	3.7	5.2	3.4	5.5	
1921	2.8	17.0	16.9	26.6	5.0
1923	10.2	11.7	4.6	12.5	2.0
1925	6.8	11.3	5.9	11.0	3.0
1927	8.8	9.7	5.9	12.0	11.0
1929	13.3	10.4	4.7	10.2	1.0
1930	22.7	16.1	13.0	11.9	2.9
1931	34.3	21.3	23.3	16.8	6.5
1932	43.8	22.1	34.0	22.4	15.4
1933	36.2	19.9	35.3	23.3	14.1
1934	20.5	16.7	30.6	18.0	13.8
1935	16.2	15.5	28.4	15.0	14.5
1936	12.0	13.1	23.9	12.7	10.4
1937	6.9	10.8	20.0	10.8	7.4
1938	3.2	12.9	26.4	10.9	7.8

שנה זו החלה בשני אירועים מטרידים בצ'כוסלובקיה, שניהם אירעו בראש השנה האזרחית: ה- "Countryside" עיתון מפלגת האגררים הציכית, הכין משאל לרגל ראש השנה, ובו נשאלו מנהיגים חשובים בקהילה, מה הם מאחלים למדינתם, במלאת לה עשרים שנה.

בין הנשאלים היה גם קונרד הנליין מנהיגה של המפלגה הסודטית הגרמנית, שעד כה, לא קיבל מעולם פנייה מעיתון צ'כוסלובקי. תשובותיו היו זהירות ולא מחייבות, אולם, לעובדה שהעיתון של הגוף המפלגתי החזק של הממשלה, העניק לו כבוד ובמה להצגת עמדותיו היה אפקט טראומטי. הממשלה נקטה מדיניות בידוד כלפי מפלגה זו, מדיניות שנמשכה שנתיים וחצי, כמעט מיום הקמתה של המפלגה. זאת מתוך עקרון מנחה, שעקב היותה מפלגה פשיסטית לא תהיה שותפה בעשייה הציבורית והפוליטית. שבירתה של המדיניות מלמדת על שינוי בקו הנקוט על ידי צ'כוסלובקיה בנוגע למפלגה הסודטית הגרמנית, שינוי אשר נבע ככל הנראה מתוך כך שהגיעה למסקנה שהתעצמות מפלגה זו בקרב המיעוט הגרמני, נושאת בחובה חומר נפץ, ולכן הדרך היחידה היא לחפש מוצא של פשרה בדרך של משא ומתן.

התווספה לכך העובדה, שרודולף בראן (Beran) יושב ראש מפלגת האגררים הציכית, כתב מאמר באותו עיתון, שבו הוצגה האפשרות או הכוונה, שהמפלגה תתמוך בצירופה של המפלגה הסודטית הגרמנית, כחברה אפשרית בממשלה. לדבריו, "כאשר בשיטת בחירות דמוקרטית, יותר מ- 1.25 מיליון אזרחים נתנו את קולם למפלגה הסודטית הגרמנית, יש להתחשב בעובדה זו ולגזור ממנה את המסקנות המתאימות".

בידודה של המפלגה הסודטית הגרמנית כגוף פשיסטי, שלא ראוי לשתפו בעשייה הפוליטית, היה העיקרון המנחה של הממשלה ושל כל המפלגות הדמוקרטיות, עד 1938.

העיתונות הציכית כולה דחתה את דבריו של בראן, שהיו להם כל המאפיינים של "בלון ניסוי". לדברים הייתה משמעות גדולה במיוחד למפלגת הגרמנים האגררים שחשו שהאדמה נשמטת מתחת לרגליהם על שום ההכשר לכאורה שקיבלה המפלגה הקיצונית הנאצית המזוהה כאופן ברור וקיצוני עם גרמניה הנאצית על חשבון האזרחים הגרמנים המתונים המחפשים דרך לחיות ביחד בצ'כוסלובקיה. (Bruegel, 1973 עמ' 168-169)

בראן הגדיל לעשות ונפגש עם השגריר הגרמני אייסנלוהר, מאחורי גבם של הנשיא ושרי הפנים והחוץ. בשיחות אלה, על פי רישומי אייסנלוהר, גילה בראן רצון להידוק הקשרים עם גרמניה, אך, למרות האינטרס המשותף של מלחמה בקומוניזם, היסס מלפעול להפרת הברית, שנחתמה בין צ'כוסלובקיה ורוסיה. ביחס לשאלת המיעוטים, חשב בראן שלא מדובר בתופעה שאי אפשר לפותרה. למרות זאת, צפה רעות לדמוקרטיה. הוא הבטיח לאייסנלוהר, שהמפלגה שלו לקחה על עצמה לבטל את שיתופה של המפלגה הגרמנית הסוציאל דמוקרטית כחברה בממשלה. צאתה מהקואליציה הממשלתית של המפלגה הגרמנית האחרונה שנותרה בה, באה בכדי לשפר את ההבנה והקשר עם המפלגה הסודטית הגרמנית. הוא ציפה מגרמניה לסיוע בחיסול המרקסיזם, ממנו פחדו מאוד בצ'כוסלובקיה עקב ניסיון היסטורי. (Eisenlohr. 1938)

ב- 12 בפברואר 1938, הוזמן הקאנצלר האוסטרי לפגישה עם היטלר בברכסטגדן. בדיוק חודש לאחר מכן, חדלה אוסטריה מלהתקיים. תחת האיום העז של מאורע זה, כאשר היה ברור שצ'כוסלובקיה היא הבאה בתור, התעוררה בה דאגה מהאיום הגרמני לקיומה כמדינה ולשאלת מעמדו של המיעוט הגרמני, שלמרות המתח ביחסים עם גרמניה, עדיין חי חופשי.

המפלגה הגרמנית הסוציאל דמוקרטית, קראה לכינוס חירום בפראג, שקרא בהחלטתו: "להגן ביחד עם הכוחות הדמוקרטים של העם הצ'כוסלובקי על עצמאות המדינה שלנו, עד הסוף".

המפלגה הגרמנית הסוציאל דמוקרטית הבטיחה לבנש במברק את "תמיכתם ללא תנאי": "בזמנים קריטיים אלה לשמירת השלום באירופה, אנו רואים זאת כחובתנו להתחייב שוב לתמיכה במדיניות הדמוקרטית שואפת השלום שלך. אנו מרגישים מאוחדים איתך ועם כל העם הצ'כי, בנחישות להמשך עצמאות המדינה וגבולותיה הבטוחים בכל הנסיבות... אנו משוכנעים שהרפובליקה, מעוצמתה ומרצונה בשיתוף כל הכוחות הדמוקרטיים ללא קשר למוצאם הלאומי, ימשיכו את הכיוון המוצלח של שוויון לאומי."

בתשובתו כתב בנש: "אני מסכים עימכם שנושא השוויון הלאומי הוא עניין פנימי שלנו, שישנם מספיק כוחות חיוביים משלנו לכוון ולקיים משטר של שוויון זכויות. זהו הפירוש האמיתי של דמוקרטיה. הנאמנות לעקרון הדמוקרטי היא הביטחון הטוב ביותר לכך, שהמדינה תוכל לסמוך על כך, שישנם מספיק כוחות שישמרו עליה ויפתרו את הבעיות".

לאחר האנשלוס קיבלה המפלגה הסודטית גרמנית שורה של הוראות והנחיות, בנוגע לפעולותיה בצ'כוסלובקיה. הראשונה בהן הייתה מן ה-16 במרץ, ובה נצטווה הנליין לעמוד תחת פיקוחו של שגריר גרמניה בפראג, ממנו יקבל הנחיות לביצוע מדיניות מפלגתו.

בין רשימת התביעות הראשונות, שהיה על המפלגה הסודטית גרמנית להעלות בפני ממשלת צ'כוסלובקיה הייתה התביעה להפסקה מיידית של כל מה שמכונה "צ'כיזאציה בטריטוריה הסודטית-גרמנית", על ידי הפסקת השפעה ציכית מכל סוג שהוא בבתי הספר. מתן אפשרות לעיסוק חופשי באידיאולוגיה הנאצית, מתן היתר לאוטונומיה גרמנית בתחום האדמיניסטרטיבי, פיזור משטרת המדינה באזורי הגבול. רשימת התביעות הסתיימה בהצהרה, כי הנקודות הללו מציינות רק תביעות חלקיות לגבי התביעה הבסיסית של שלטון בית בשטח הגרמני סודטי.

מטרה זו צריכה הייתה להישאר גמישה ולהתגבר צעד אחר צעד במהלך הדיונים עם הממשלה הצ'כוסלובקית. (כרמון, 1970, עמ' 40-42).

סופו של עידן בפוליטיקה הציכית הגיע עם התמוטטות המפלגה הגרמנית אגררית ב-22 למרץ 1938, והכרזת יושב הראש שלה על הצטרפותם למפלגת הסודטים הגרמנית, תחת הנהגתו של קונרד הנליין. יום לאחר מכן הצטרפה

גם המפלגה הגרמנית הנוצרית סוציאלית לשורות המפלגה הגרמנית הסודטית. עם היעלמותן של שתי מפלגות אלה, התקדם הנליין כברת דרך משמעותית, לקראת מימוש תביעתו של להיות הדובר היחיד של המיעוט הגרמני הסודטי.

נותר לו לטפל במפלגה גרמנית "סוררת" אחת, המפלגה הסוציאל דמוקרטית הגרמנית, לה נשארו תומכים רבים (200.000 בוחרים) בקרב מעמד הפועלים. במצב המיוחד שנוצר, עם אמצעי הכפייה וההפחדה קשה היה לפועל הגרמני להישאר מחויב לערכים דמוקרטיים. תומכי הנליין ניצלו את כל אמצעי ההפחדה על מנת לגייס את הפועלים למפלגה הסודטית הגרמנית.

תקוותם של חברי המפלגה הסוציאל דמוקרטית הגרמנית בצ'כוסלובקיה היתה, מחויבותן של מעצמות המערב לעצמאותה של צ'כוסלובקיה, תקווה שנכזבה. מפלגת הגרמנים הסודטים המשיכה את מלחמתה במפלגה זו, בכל מקום אפשרי. לבסוף פנו נציגי המפלגה הסודטית גרמנית לראש ממשלת צ'כוסלובקיה, מילן הודזה (Hodza) בתביעה לסילוק נציגי המפלגה הגרמנית, הסוציאל דמוקרטית מהממשלה, משום שהם "הנציג היחיד המוסמך של הגרמנים הסודטים", ומשום שהמשך שהייתם של האחרים בממשלה "הינה בלתי נסבלת ומפריעה". ([Discussion with Hodza, 1938](#))

לא היה זה עימות פנימי, אלא עימות חיצוני. איומים וסחיטה שסיימו את שיתוף הפעולה הדמוקרטי בין גרמנים וצ'כים בממשלה.

(Bruegel, 1973 עמ' 168-172).

ב-28 וב-29 לחודש מרץ שהה הנליין בברלין לשם קבלת הנחיות מפורטות לפעילות המפלגה הסודטית גרמנית בצ'כוסלובקיה. הפיהרר הנחה את הנליין להעלות תביעות מצד המפלגה, כאלה שאינן יכולות להתקבל על ידי הממשלה הצ'כית. יחד עם זאת הוזהר הנליין שלא להרחיק לכת לבל תינתן עילה בידי הצ'כים להלחם בגלוי בתנועתו. שר החוץ הגרמני פון ריבנטרופ (Ribbentrop) אמר ששתי נקודות עקרוניות צריכות להנחות את המפלגה הסודטית הגרמנית בפעולותיה: הראשונה, האלמנט הגרמני סודטי חייב לדעת שמאחוריו ניצב עם בן שבעים וחמישה מיליונים, אשר לא יסבול עוד דיכוי גרמנים על ידי הממשלה הצ'כוסלובקית. השנייה, תפקידה של המפלגה הוא להציג בפני הממשלה הצ'כוסלובקית תביעות, שהגשמתן היא תנאי להשגת החופש הנשאף. המפלגה הגרמנית סודטית צריכה, להעלות תוכנית מקסימום אשר

בשום אופן לא תיתן בידי ממשלת צ'כוסלובקיה את האפשרות ליצור כלפי חוץ את הרושם שבשלב כלשהו, מתקרבים לפתרון הבעיה הגרמנית.

בראשית חודש אפריל החלו הדיונים בין נציגי המפלגה הסודטית הגרמנית ובין הודזה. הצעותיו של הודזה היו הצעות פשרה מובהקות. ויתורים חלקיים בנוגע לזכויות השפה, מינויים פרופורציונאליים של פקידים, חברות במפלגה הסודטית גרמנית תוכר כלגיטימית, חנינה לאסירים פוליטיים ועוד. נציגי המפלגה הסודטית גרמנית בהתאם להנחיות שקיבלו, דרשו פתרון רדיקלי יותר של הכרה בסודטים כיחידה לאומית ולא כמיעוט.

בנאום שנשא הנליין במרכזו של קונגרס כללי של המפלגה הסודטית גרמנית, שנערך בקרלסבד ב-23 וב-24 באפריל, הציג שמונה תביעות לצ'כוסלובקיה, זאת במסגרת תוכנית המקסימום עליה סוכם בברלין.

1. "החזרת שווי זכויות מלא לקבוצות הלאומים הגרמניות והשוואתן לעם הצי'כי", דהיינו נטישת הקונספציה הקובעת את קיומה של מדינת צ'כוסלובקיה המכילה מיעוט גרמני.
2. "הכרה בקבוצה הלאומית סודטית כישות לגלית, לשם שמירה על מצב זה של שוויון, בתוך המדינה".
3. "אישור והכרה בשטחי הגרמנים הסודטים", דהיינו הגדרת השטח הגרמני בצ'כוסלובקיה והכרה לגלית בגבולותיו.
4. "הקמת ממשל גרמני סודטי עצמי, בשטח הגרמני סודטי המוסכם, אשר יקיף את כל ענפי החיים הציבוריים בכל השטחים בעלי ההשפעה על האינטרסים והעיסוקים, בהם מעורבת הקבוצה הגרמנית הלאומית"
5. "מתן ערובות להגנת אותם אזרחים גרמנים סודטים החיים מחוץ לשטח המוסכם של קבוצתם הלאומית".
6. "הסרת כל מעשי העוולה שנגרמו לאלמנט הגרמני סודטי מאז 1918, ומתן פיצויים לסבל שנגרם עקב עוולה זו".
7. "הכרת וחיזוק של העיקרון", פקידי רשות גרמניים בשטח גרמני".
8. "חופש מוחלט לעיתונות של האלמנט הגרמני ולאידיאולוגיה הגרמנית", דהיינו, התעמולה הגרמנית והאידיאולוגיה של הנציונל סוציאליסטים. הנליין תבע בנוסף שהממשלה הצי'כית תערוך רביזיה מושלמת במדיניות החוץ הצי'כית, אשר הוליכה את המדינה למצב של איבה אל העם הגרמני.

בשמונה תביעות קרלסבד הוגדרו יעדיה של המפלגה הסודטית גרמנית בדיונים עם הממשלה הצ'כוסלובקית והוסו המגמות של גרמניה הנאצית במסווה של הגשמת הזכות להגדרה עצמית. לטווח הקצר השיג הנליין את הרחקתן של בריטניה וצרפת ממחויבותן למתרחש בצ'כוסלובקיה, משום שמדובר, לכאורה, בבעיה של המיעוט הגרמני המדוכא בסודטים. הנליין ניסה והצליח ליצור את הרושם שהמשבר בצ'כוסלובקיה הוא פנימי בלבד ושמצע קרלסבד אינו אולטימאטום, אלא בסיס למשא ומתן. (כרמון, 1970, עמ' 37-46).

מכאן, החלה כניעה מתמשכת של הממשלה הצ'כית לדרישות המפלגה הסודטית גרמנית שזכו בתמיכת שר החוץ הבריטי הלורד הליפקס (Lord Halifax) ושליחו ונסיטארט (Vansittart), שהגיע, בכדי לבחון את המצב. לפי תיאורו את המצב, מה שעשו היטלר והנליין לא הוגדר כ"משחק באש" או כתכססנות מגושמת". ביטויים אלה נשמרו לניסיונות הנואשים של הממשלה הצ'כית, לחמוק מעימותים בכדי לשמור על השלום והדמוקרטיה בעולם. מה שנדרש מהם היה פשוט לבצע התאבדות פוליטית. בכל מצב בו הגיע הנליין, בסיוע ונסיטארט לשר החוץ הבריטי, הוא הצליח להשפיע בשיטות הסחיטה והאיומים שלו. (Bruegel, 1973 עמ' 221-222).

בראשית אפריל החליטה ממשלת פראג כי יש לקיים בחירות מוניציפאליות בשלושה מועדים, כולם ימי ראשון, כאשר הראשון בהם הוא ה- 22 במאי. אוהדי הנליין ציפו על פי רמזים מברלין כי יום הבחירות יהיה בטוח עבורם. בהתקרב המועד, אירעו תקריות בקצב גובר והולך בין קבוצות מאורגנות של המפלגה הסודטית גרמנית בהן פלוגות סער או קבוצות בשם Freiwillige Schutzdienst שהוקמו לשם הגנה על החיים והרכוש בסודטים, לבין כוחות משטרה לז'נדרמריה צ'כוסלובקים. (Wheeler-Bennett 1966 pp 55-54)

לקראת יום הבחירות הופצו כרוזים אנטי צ'כוסלובקים אשר הודפסו בגרמניה. בכל התקריות האלו הוקעה ממשלת פראג כאשמה, על ידי הנהלת המפלגה הסודטית גרמנית ושופרות התעמולה הנאצית בגרמניה. הם גם קבעו שהמצב הוא כמעט בלתי נסבל, ולנוכח התנהגות נציגי פראג יהיה קשה לבלום את העם הגרמני בסודטים. ב- 18 וב- 19 במאי נזרק לפתע האיום של התערבות חיצונית נוכח החרפת המתרחשות. ביום שישי ה- 20 במאי התקבלו מספר דיווחים על ריכוזי צבא גרמניים בסקסוניה ובבווריה. בנש קרא לשיבת

חירום של הקבינט ומועצת ההגנה העליונה, בישיבה הוחלט על גיוס מילואים חלקי. הגיוס הצ'כוסלובקי היה מהיר ומושלם, וביום 21 במאי נמצאו כל המגויסים (סך הכל 174.000 חיילים) במערכים צבאיים שבאזורי הסודטים. "הגיוס לא נסתיים ללא קורבנות מבין הגרמנים הסודטים. בבוקר ה-21 במאי טיילו גיאורג הופמן וניקולס בוהם מהעיירה צ'ב (Cheb) לעבר פרנצאסבד באופנועים. שניהם היו נאצים קיצוניים, הם נצטוו לעצור ליד מחסום ומשלא נענו, נורו כדורים לעבר צמיגי אופנועיהם, הכדורים פגעו בהם והם נהרגו. לעיתונות הנאצית היו עתה גיבורים אשר נרצחו בדם קר, בטיילס באופנועים".

[\(Eubank, 1965, pp.62\).](#)

התקריות המתגברות בחבל הסודטים, השמועות המבוהלות על ריכוזי צבא גרמניים באזורי הגבול עם צ'כוסלובקיה, הגיוס הצ'כוסלובקי וההכחות העקשניות מצידה של גרמניה, גרמו למתיחות רבה בכל בירות אירופה, בין הימים 19-21 למאי. בריטניה הזהירה את ברלין שבמקרה של מלחמה היא לא תעמוד מהצד, תגובתה של צרפת הייתה דומה.

באותה לשון ובמלוא הפומביות, הדגישה גם מוסקבה שתתייצב לצד בנות בריתה, צרפת וצ'כוסלובקיה, במקרה של תוקפנות גרמנית. בפני ברלין הוצגה אחדות מוחלטת של מעצמות אירופה, שהביעו סולידאריות לצ'כוסלובקיה והזהירו את גרמניה.

יום ראשון ה-22 במאי היה יום שבתון, במהלך ההצבעה של אזרחי צ'כוסלובקיה בחבל הסודטים, לא הופרה השלווה. יום זה היה שיאו של המשבר וסיומו כאחד, ובמוצאי אותו יום החלה לנשב רוח הקלה בצ'כוסלובקיה ובכל אירופה.

בכל הנוגע למהומות שכוונו ובוצעו על ידי הגרמנים הסודטים בין ה-17 במאי עד ה-22 במאי, נמצא כי הם הוכוונו ע"י המפלגה הסודטית גרמנית, כחלק בלתי נפרד מהמדיניות הגרמנית ללחץ פנימי בתוך צ'כוסלובקיה כדי לשמור על התפתחותו והחרפתו של משבר בעל אופי פנימי. [\(כרמון, 1970, עמ' 50-67\).](#)

לאחר משבר מאי הפכה המדיניות הגרמנית להיות מורכבת יותר, משום הפנים החדשות, הבינלאומיות, שקיבלה השאלה הצ'כוסלובקית. גרמניה השתדלה להיצמד אל שרידיה של המתודה האוסטרית בניסיון להשתמש במפלגה הסודטית גרמנית כדי להימנע ככל האפשר מלהיות צד בסכסוך. ובעיקר כדי שמפלגה זו תספק בבוא העת את העילה לפעולות הצבאיות.

השפעותיו של משבר מאי ניכרו היטב על מעמדה של המפלגה הסודטית גרמנית, במסגרת המדיניות הגרמנית לגבי צ'כוסלובקיה. החל תהליך של ירידה בתפקידיה ובתפקודה. בשעה שלפני המשבר נשאה מפלגה זו תפקיד מרכזי בהכשרת הקרקע לביצוע המטרות הגרמניות בצ'כוסלובקיה, הרי עתה הפכה לכלי משני. הירידה היתה מתמשכת ולאורך זמן, לא בבת אחת. היא נצטוותה לשמור על התהליך שבו החלה לאחר האנשלוס, תהליך של החרפת המתיחות הפנימית על ידי שמירה על רמת תביעות בלתי מתקבלות על ידי צ'כוסלובקיה.

בעמדותיה של ממשלת פראג חלה הקשחה בעמדות כלפי המפלגה הסודטית גרמנית. הקשחה זו היא תוצאה של סיפוק שחשו הצ'כים מעצם נכונותם להתנגד לתוקפנות הגרמנית ומהגיבוי הבינלאומי לו זכו.

כאשר התברר לבריטניה בראשית יולי שאין כל התקדמות במשא ומתן הצ'כוסלובקי עם ראשי המפלגה הסודטית גרמנית, עלה אצל מדינאיה הרעיון לנסות ולהגיע להסדר, בעזרת שליחים אנגלו-צרפתים.

צרפת התנגדה וב-18 ביולי נצטווה השגריר הבריטי בפראג להציע לבנש את תיווכו של הלורד ראנסימן (Runciman). שליחותו נועדה לזרז את ההסדר בין ממשלת פראג והגרמנים הסודטים בדרכי שלום.

המשלחת הבריטית החלה בעבודתה ב-4 באוגוסט, תחילה במעבר על מסמכים ולאחר מכן לביצוע ראיונות אישיים. "המשלחת פעלה בחלל ריק וחוסר מציאותיות, לורד ראנסימן בא לפשר בין ממשלת צ'כוסלובקיה והמפלגה הסודטית גרמנית של קונרד הנליין. אך הנליין לא יכול היה לשאת ולתת, הוא לא היה חופשי...מצד שני עמדה הממשלה הצ'כוסלובקית הנכונה להיאבק יותר מאשר להיכנע לתביעות המפלגה הסודטית גרמנית...הקרקע לפיכך, בין שני הנושאים והנותנים היה בלתי ניתן לגישור ושליחות ראנסימן

נדונה לכישלון בטרם החלה". (Wheeler-Bennette, 1966, pp. 88-87)

בשבוע האחרון של אוגוסט נפגש ראנסימן לראשונה עם הנליין אשר טען בפניו שהמשך המשא ומתן הוא חסר תועלת מכיוון שממשלת פראג לא תקבל את מצע קרלסבד. ראנסימן העביר להנליין תוכנית חדשה של הממשלה הצ'כוסלובקית ובה וויתורים נוספים והציע לו לקבל את חוות דעת הפיהרר עליה. הצעה זו חורגת מהמנדט שקיבל ראנסימן לתווך בין שתי קבוצות יריבות בתוך צ'כוסלובקיה, אך עתה היה ברור שהמפלגה הסודטית גרמנית והנליין מופעלים ומוכוונים מברלין. הנליין נסע לברלין ובשובו הצהיר שיש

עדיין מקום למשא ומתן, אך מצע קרלסבד צריך לשמש תוכנית מינימום. צ'כוסלובקיה הציעה בתחילה וויתורים מתוך חולשה ולחץ, אך משעמדה על הטקטיקה של המפלגה הסודטית גרמנית לא היססה להגיש תוכניות נדיבות הרבה יותר משהיא התכוונה, על מנת להשיג יתרונות במשא ומתן ולחשוף את עיקשותה של מפלגה זו ואת קשריה עם ברלין.

ב-30 באוגוסט העביר בנש הצעה לפיתרון לשליחי המפלגה הסודטית הגרמנית, בה התקבלו שמונה הדרישות של הנליין. הנשיא ביקש ממפלגה זו תשובה ברורה וחד משמעית. בנש יכול היה להרשות זאת לעצמו, משום שידע מה תהיה אותה תשובה.

אירועי ספטמבר שבאו כהמשך להתרחשויות של מוצאי אוגוסט, נבעו מהטעות הגרמנית של שימוש בשליחות הלורד ראנסימן, לשם החזרת אופיו הפנימי של המשבר הצ'כוסלובקי. נקיטת העמדה הבלתי מתפשרת על ידי המפלגה הסודטית גרמנית, אפשרה לבנש להכות בגרמניה מתוך עמדה של חולשה. היא חשפה את כוונותיה התוקפניות של גרמניה והקתה את אלמנט ההפתעה. היא הביאה לכישלונה הסופי של המפלגה הסודטית גרמנית בביצוע תפקידה.

כמעט כל הנהגת המפלגה הסודטית גרמנית הייתה בדעה שיש לקבל את הצעתו של בנש, מתוך מחשבה שלאחר שלב ההתפכחות מההלם הראשון אפשר יהיה להשתמש בה כחרב פיפיות. השקפה זו מבטאת את חוסר הידיעה ששררה במפלגה זו לגבי הכוונות האמיתיות של המדיניות הגרמנית. כמו כן היא מבטאת רצון למצוא פתרון לבעייתו של המיעוט הגרמני סודטי. לפחות שניים מחברי הנהגת המפלגה הסודטית גרמנית ד"ר רושה וד"ר שיקדנץ דברו על כך שהצעת בנש כוללת 95% מכלל תביעותיהם ואפשר להסתפק בהן.

ב-7 בספטמבר החלו להתחולל הפגנות ומהומות באזורי הסודטים. במברק שנשלח למשרד החוץ ביום ה-11 בספטמבר נכתב: "ההפגנות התבצעו בקווים אחדים... המפגינים התכנסו בשווקים, שרו שירים נאציים ותבעו בשיריהם שיבה אל הרייך. בעוד שהוראות המשטרה נדחו בדרך כלל, הספיקו הוראות אזהרה מצד פקידי המפלגה הסודטית גרמנית על מנת שהמונים יתפזרו".

(German Documents, doc no. 457)

המדיניות הגרמנית בחרה להגיב על הצעת בנש, על ידי הגברת המתיחות בתוך צ'כוסלובקיה, באמצעות הפגנות מאורגנות.

על האופנסיבה הפוליטית של צ'כוסלובקיה, כך סברו המכוונים את דרך המדיניות הגרמנית, יש להגיב באופנסיבה מסוג אחר הפגנות מסיביות

שתכליתן לערער את החוסן הפוליטי הפנימי בצ'כוסלובקיה. ההשערה שזו הייתה המגמה של המדיניות הגרמנית מתבססת על ההנחה שסמוך ליום ה-יעי (D-Day) של "מקרה ירוק",⁵ אשר היה מיועד להתבצע בכל מקרה, צריך היה ליצור את הסיטואציה המתאימה בתוך צ'כוסלובקיה, לאחר שהתברר שהיא לא תוכל עוד להיווצר בדרך של משא ומתן חסר תוצאות.

המהומות בחבל הסודטים בין ה-7 ל-12 בספטמבר, היו הקדמה לנאומו של היטלר בנעילת כנס המפלגה בנירנברג, הנאום היה צריך לתת כיוון חדש למדיניות הגרמנית, לאחר הצעד שעשה בנש לאחרי. (כרמון, 1970, עמ 95-99).

נאום היטלר בנירנברג ה- 12 בספטמבר 1938

ב- 12 בספטמבר 1938 נאם הפיהרר הגרמני, אדולף היטלר, בכנס המפלגה הנציונל סוציאליסטית בנירנברג. כינוס זה, שריכוזו מדי שנה רבבות רבות של נציגים נאציים, עמד בסימן המתיחות הגוברת סביב שאלת צ'כוסלובקיה והמיעוט הגרמני הסודטי. בפריס אך גם בלונדון השתררה ההרגשה שנאומו של הפיהרר ייתן את האות לפתיחת פעולות איבה מצד גרמניה. גולת הכותרת של הכינוס כולו אמורה הייתה להיות נאום הפיהרר. רמז מסוים על סגנון הדברים של הפיהרר, מצאו הכול בנאום תוקפני של גרינג, שנישא ב-10 לספטמבר ואשר בהתייחסן לצ'כוסלובקיה אמר בין היתר: "קטע זעיר של אירופה מטריד את המין האנושי...גזע הננסים העלוב (הצ'כים) מדכא עם תרבותי ומאחוריו עומדים מאחורי מסווה מוסקבה והשטן היהודי הנצחי".

(שיירר, עמי 310)

בפתח דבריו הדגיש היטלר, שהוא אינו חושש מאיבת המעצמות והמדינות הדמוקרטיות בבואו לדון בשאלת אחיו היושבים כמיעוט נדכא בצ'כוסלובקיה, שהיא מדינה הטרוגנית, אשר הוקמה בצורה מלאכותית. היא הוקמה בעת הדיקטאט, שהכתיבו בנות הברית לגרמנים בורסאי, מתוך מטרה אחת, לשמש נקודת זינוק להכרעת גרמניה. היטלר אמר: "מדינה זו היא דמוקרטיה, כלומר היא נוסדה על ידי שני עקרונות דמוקרטיים, שעה שהרוב המכריע של דרי מדינה זו, בלא שנשאלו לדעתם הוכרחו באחד הימים לקבל ולאמץ לעצמם את המבנה שהוקם בורסאי. כדמוקרטיה אמיתית החלה מדינה זו מיד במלאכת הדיכוי..." (Baynes op. cit. pp 1488).

⁵ "מקרה ירוק" - הכותרת לתוכניות הצבאיות של גרמניה בנוגע לצ'כוסלובקיה.

היטלר הוסיף ואמר, שהבעיה של דיכוי לאומים בצ'כוסלובקיה היא בעיה מוסרית כללית, אך גרמניה לא הייתה רואה צורך להתערב בעניין, אלמלא היו בין המדוכאים, שלושה וחצי מיליון גרמנים. לאחר תיאור מפורט של מעשי הדיכוי מהם סבלו, כביכול, הגרמנים בצ'כוסלובקיה, עבר היטלר לתיאור התכונות של גרמניה לקראת שלב המעשים אשר נועדו להביא מרפא לאחיו בסודטים. לאחר מכן הגיע הנאום אל נקודת המוקד שלו. דהיינו מה היא תביעת גרמניה לאחר הצעד שנקט בנש ב- 4 לספטמבר. זו הייתה הפעם הראשונה שהיטלר ציין שזוהי אכן תביעת גרמניה ולא עוד תביעה היוצאת מחבל הסודטים.

היטלר אמר: "מר בנש משחק את משחקו הטקטי, הוא נושא נאומים, הוא שואף לארגן משא ומתן...חותר להבהיר את שאל ההמשך ולקיים פגישות פיוס קטנות. אך לטווח רחוק אין זה מספיק!...מה שתובעים הגרמנים היא הזכות להגדרה עצמית אשר כל עם זכה בה. אין הם רוצים פרזות ריקות. למר בנש אין כל מתנות לתת לגרמנים סודטים אלה, יש להם הזכות לקבוע צורת חיים של עצמם...תביעתי היא שייפסק דיכויים של שלושה וחצי מיליון גרמנים בצ'כוסלובקיה ושבמקומו תינתן הזכות החופשית להגדרה עצמית...בשום דרך שהיא אינני רוצה שכאן בליבה של גרמניה, בשל זריזותם של מדינאים אחדים, תינתן האפשרות לעלייתה של פלשתינה שנייה. הערבים המסכנים הם חסרי הגנה ואפשר עזובים. הגרמנים בצ'כוסלובקיה אינם חסרי מגן ולא נעזבו והפולק חייב ליתן דעתו על עובדה זו".

(Baynes, op. cit. pp 1497-1496)

במהלך נאומו הזכיר אירוע, שלא היה ולא נברא, לפיו ירתה, לכאורה, המשטרה הצ'כית במערב בוהמיה על המונים, שהתכנסו לשמוע שידורים בשטח פתוח; אירוע שכתוצאה ממנו נהרגו ששה ונפצעו עשרים איש. התיאור המטעה הופיע במברק של ניוטון (Newton) להליפקס, שר החוץ הבריטי.

(Bruegel, 1973, pp. 256)

לבסוף, התייחס היטלר להצעות בנש, שכללו את שמונה תביעות קרלסבד. הוא דחה אותן מכל וכל, בהגדירו אותן כפראזות ריקות. הוא תבע מתן זכות חופשית להגדרה עצמית לגרמנים הסודטים, שיגדירו בעצמם את השתייכותם הלאומית. התביעה היא שצ'כוסלובקיה תוותר על החבלים, בהם יושב המיעוט הגרמני. ימים ספורים לאחר הנאום תלבש התביעה אופי של משאל עם.

מזכר של וויזאקר (Weizacker) ב- 10 בספטמבר 1938, מזכיר של מפלגת הגרמנים הסודטים היו הנחיות לעשות פרובוקציות ולעורר אירועים והיתקלויות. על הפרובוקציות היה להגיע לשיאן ביום שלישי 13.9.1938, יום לאחר נאומו של היטלר. הדוח התייחס לאירועים מקומיים, ובא מאחד המשרדים המקומיים אבל מהימנותו היתה גבוהה.

מרד הגרמנים הסודטים: 13-15 בספטמבר 1938

נאומו של אדולף היטלר ליבה את המתח הגואה, ומיד לאחר סיום נאומו, פרצו מהומות במערב בוהמיה, בסמוך לגבול הצ'כי גרמני. ב- 13 לספטמבר יום לאחר הנאום, התחדשו המהומות בחבלי הסודטים. "בבוקרו של אותו יום (ה- 13) התברר שנאום היטלר נתן את האות למהומות בתוך האזורים הסודטים בצ'כוסלובקיה. העוצבות הפרה מיליטריסטיות של המפלגה הסודטית גרמנית החלו בפעוטה בכל מקום, בהתקיפן תחנות משטרה וז'נדרמריה, בעוד שההפגנות ניסו להפריע בתחנות רכבת, משרדי דואר ובנייני ציבור".

למרות התרחבות האירועים אל פנים המדינה, הרי שהבעייתיים שבהם התרכזו בתחום בוהמיה. ([Nogueres, 1965, pp. 117](#))

על מנת להשליט סדר החליטה ממשלת פראג, שהייתה בפגרה, להכריז על משטר צבאי בחבלים שונים של הסודטים. ההחלטה יצאה בצהרי ה- 13 בספטמבר. הממשלה הצ'כית הורתה לצבא לדכא, בכוח, את המהומות.

תגובת הנליין לא אחרה לבוא והיא נשאה אופי של אולטימאטום: " הנקה הודיע... שהועד הפועל של המפלגה הסודטית גרמנית העביר לממשלה הצ'כוסלובקית אולטימאטום בן שש שעות, משעה ארבע אחרי הצהרים, שתוקפו יפוג בשעה עשר בערב. התביעות הן: פירוק משטרת המדינה, ביטול המשטר הצבאי, החזרת הצבא לבסיסיו והוצאתו מהרחובות על מנת למנוע התנגשויות עם האוכלוסייה האזרחית, העברת השליטה מידי המשטרה ושרות הביטחון לידי הרשויות המקומיות והודעה על אמצעים אלה ברדיו.

במקרה שידחו תביעות אלו, משחרר עצמו הועד הפועל של המפלגה הסודטית גרמנית מאחריות לתוצאות...". ([German Documents, doc no. 466](#))

ב- 13 לספטמבר התברר, שהמדיניות הגרמנית ממשיכה בניסיון, שהוחל בו ב- 7 לחודש, לערער את שווי המשקל הפנימי בתוך צ'כוסלובקיה על ידי מהומות, שהיו עתה מסיביות הרבה יותר מאלו שקדמו לנאום הפיהרר. הסיסמה

שנחרטה על דיגלו של ההמון המשתולל, הייתה התביעה למשאל עם לקראת הסתפחות לרייך הגרמני.

"עם רדת היום התבהרה רשימת תוצאות המהומות: 21 הרוגים, מהם 12 צ'כים ו-9 גרמנים. היה קשה למנות את הפצועים, שכן רבים מהם ובעיקר מן הצד הגרמני, סרבו לגשת לתחנות העזרה הראשונה. מן הצד הצ'כי, לבדו, נמנו 117 פצועים..." (Nogueres, 1965 pp. 118)

בינתיים, הייתה המפלגה הגרמנית הסודטית אמורה להמשיך את המגעים עם ראש הממשלה הודזה, ב-13 בספטמבר 1938, אך במקום זה קיבל ראש הממשלה אולטימאטום בטלפון מסגנו של הנליין, שישב בצ'כ, קרל הרמן פרנק (Karl Hermann Frank). לפי האולטימאטום תהיה המפלגה הסודטית גרמנית מוכנה להמשיך במשא ומתן, בתנאי שיוסר החוק הצבאי שהוטל, ושמשטרת המדינה תיסוג מכול המקומות בהם היא נמצאת. שש שעות חסד נתנו כאמור, לממשלה, להסכמה או לסירוב.

הודזה לא נפל במלכודת של קרל פרנק. הוא לא דחה בכעס את ההצעה, וכך אף לא סיפק לו תירוץ של דחייה על ידי הממשלה הצ'כית. הוא ביקש שנציג המפלגה יגיע לפראג. נעשו ניסיונות על ידי חברי המשלחת הבריטית של ראנסימן להמשיך המגעים עם הנליין, אך לא ניתן היה לאתר אותו בשום מקום. נמצא רק כרוז עליו הוא היה חתום, בו נאמר שלאור מה שהתרחש בארבעים ושמונה השעות האחרונות, הגיע לסיום תפקידה של משלחת המפלגה הסודטית הגרמנית.

חברי המשלחת הבריטית מהרו בארבעה עשר לחודש לעיר צ'כ, שם מצאו את פרנק, שניסה להסביר להם שהכול נגמר, משום שעברו שש השעות של האולטימאטום ולא התקבלה תשובה מהממשלה. מאוחר יותר, באותו יום, הגיע הנליין עצמו, ונשאל, באופן מאוד נאיבי על ידי הבריטים, האם הוא רוצה שמשמית התיווך שלהם תימשך.

הוא היה מוכן כך הבטיח להם אבל צץ מצב חדש: התוכניות הקיימות לתיווך כבר אינן רלבנטיות. כבר לא מדובר בממשל עצמי אלא בהגדרה עצמית ובמשאל עם.

הבטחת המשלחת הבריטית שתוכל לשכנע את הממשלה הצ'כית להסיג את המשטרה מהמקומות שבהם היא היתה, עשתה מעט מאוד רושם על הנליין. הוא הוציא באותו יום (ה-14 בספטמבר 1938), מנשר, ובו כתב שהמגעים

יחודשו רק על בסיס של הגדרה עצמית. מילוי הדרישות הקודמות (ממשל עצמי) כבר אינו רלבנטי.

ב-14 לחודש התרחב המשטר הצבאי לאזורים נוספים. כשהנליין נוכח שלאולטימטום שלו לא היה כל מענה, הוא הודיע על שבירה סופית של המשא ומתן עם ממשלת פראג ודיווח על כך לנציגי משלחת ראנסימן. בפני נציגים אלה אף קרא רשמית את התביעה החדשה עליה נרמז כבר מפי היטלר בנאומו "הוא הכריז שהגרמנים הסודטים רוצים לשוב אל הרייך ושום כוח עלי אדמות לא ימנע מהם השגת מטרה זו".

(German Documents, doc no. 472)

מסביב למטה המפלגה הסודטית גרמנית בציב (Cheb) שם היה מרוכז מצבור נשק גדול, התנהל קרב חזק מלווה ביריות.

ימי ה-14 וה-15 בספטמבר היו ימי גוויעתה וקבורתה של המפלגה הסודטית גרמנית. באמצעות המשטר הצבאי שהקימה צ'כוסלובקיה בחבלי הסודטים, היא הצליחה להשתלט במידה רבה על המהומות שם. האולטימטום של הנליין ושבירת המשא ומתן היו כבר חסרי כל משמעות. בבוקר ה-15 לספטמבר עוד הספיק הנליין להציע "כניסה של גייסות גרמניים לאזורים אלה (אשר בהם יושבים יותר מ- 50% גרמנים), תוך 24 שעות". פנייתו לא נענתה.

(German Documents, doc no. 489)

בשעה שחברי המשלחת הבריטית מהרו לפראג, על מנת לדווח על המתרחש, חצו הנליין, פרנק ומספר מנהיגים נוספים של המפלגה הגרמנית סודטית, את הגבול לבווריה, מנתקים באופן פורמלי את הקשר האחרון שלהם, עם הממשלה הצ'כית. (Bruegel, 1973, עמ' 252-258)

מגרמניה, נתן הנליין הצהרה לגרמנים הסודטים ולעולם כולו. הוא סקר בה את תולדותיו של המיעוט הגרמני המדוכא בצ'כוסלובקיה מאז 1919, העלה על נס את ה"קורבנות הגדולים" שמפלגתו שילמה למען השלום, הציג את צ'כוסלובקיה כאחראית למצב שנוצר.

בסיום דבריו הצהיר: "אנו שואפים לחיות בגרמניה חופשית, אנו רוצים בשלום ורוצים לחזור שוב למולדתנו, אנו רוצים לחזור אל הרייך, יהי האל עימנו במאבקינו הצודק". (German Documents, doc no. 490)

(כרמון, 1970, עמ' 96-105; שיירר, 1976, עמ' 311-289)

מתוך החרדה העצומה למנוע בכל מחיר את המלחמה מיהר ראש הממשלה הבריטית ל"חטוף" את התביעה שהעלה היטלר בנאומו, מתוך תקווה שמילויה אכן יסלול את הדרך לשלום.

במברק ששלח המזכיר הראשון בשגרירות גרמניה בלונדון למשרד החוץ הגרמני נאמר: "צ'מברליין רואה כבלתי נמנעת מלחמה אירופאית באם ימשיכו הדברים במסלול כפי שעד הנה. הוא עדיין מוכן היום לבחון את ההצעות הגרמניות מרחיקות הלכת, כולל משאל עם, ליטול חלק בביצוען ולתמוך בהן בפומבי". (German Documents, doc no. 470)

הבריטים דנו בשאלת צ'כוסלובקיה, מתוך כוונה ברורה שלא להתעמת עם היטלר, למרות ההפרה הברורה של הברית עליה הם חתומים.

התנגדות לפשרה וויתורים הוצגה רק על ידי שר המלחמה הבריטי, הור-בלישה (Hore-Belisha), שטען שהכול במסגרת התכנית אותה טווה היטלר, במסגרת ספרו מיין קאמפ - "מלחמתי" (Mein Kampf).⁶

כשנשאל ראש הממשלה הבריטי צ'מברליין (Chamberlain), מה לגבי המיעוטים האחרים, הנמצאים בצ'כוסלובקיה, שהרי גם הם ידרשו משאל עם בדיוק כמו הגרמנים הסודטים, ענה שלא צפוי שהדבר יקרה. מומחים, שבחנו את הנושא לא התעלמו מהעובדה, שממשלות פולין והונגריה, שפעלו ביחד עם היטלר, עודדו גם הן אי שקט בקרב בני עמם בצ'כוסלובקיה.

צ'מברליין, שלא הסכים לדעה שונה זו של התנגדות לפשרה וויתורים, נסע ב-15 בספטמבר 1938 לפגישה עם היטלר בברכטסגדן, על מנת לדון בהגדרה עצמית למיעוט הגרמני בחבל הסודטים.

כשהגיע, השתנה שוב המצב, משום שהנליין דרש בשמם של הגרמנים הסודטים, שגרמניה תספח אליה את חבל הסודטים. הנליין הציע שהחלקים המאוכלסים בגרמנים חייבים לעבור לגרמניה; הגרמנים שישארו באזורים האחרים, יוחלפו בצ'כים.

היטלר אימץ את הרעיון, המחייב טרנספר של צ'כים מחבל הסודטים, רק משום שהאזרח היושב שם, שייך ללאום הלא נכון.

גישה זו שימשה בתום המלחמה, חרב פיפיות עבור הגרמנים הסודטים, שהפעם הם היו צריכים לשלם את מחיר חוסר היכולת לחיות ביחד, וגורשו מן

⁶ מיין קאמפ – ספר המציג את האידיאולוגיה הנאצית בצורה מקיפה אותו כתב אדולף היטלר (1889-1945) בבית הסוהר בשנת 1924. היטלר היה מנהיגה של גרמניה הנאצית במשך 12 שנה.

החבל. היטלר ניסה לקבל את הסכמתו של צ'מברליין בכך, שסיפר לו על הזוועות אותן עשו הציכים, בהן נהרגו כביכול 300 גרמנים. נראה היה, שצ'מברליין נפל קורבן לסיפורי מעשיות אלה. היטלר הסכים, שמשעה שתקבל הממשלה הבריטית את עיקרון הויתור על שטחים וזכויות, יותחלו השיחות על הדרך לביצוע. (Bruegel, 1973 עמ' 258-261)

היטלר הודיע לאורחו, שהוא יפתור את הבעיה בדרך זו או אחרת, בעתיד הקרוב, כולל הסיכון שבמלחמה. בנקודה זו עלה המתח בשיחה, כאשר צ'מברליין איבד את קור רוחו ואמר: "אם הבנתי אותך נכון הנך מתכוון לצאת נגד צ'כוסלובקיה בכל מקרה. אם כך הוא הדבר מדוע נתת לי לבוא עד ברכסטגדן ? בנסיבות אלו הצעד הנכון לדידי יהיה לשוב מיד הביתה, כל דבר אחר נראה חסר תועלת". (Schmidt, 1951 pp. 23)

בתגובה לכך שאל היטלר: "התסכים בריטניה לניתוק חבל הסודטים ושינוי החוקה הנוכחית של צ'כוסלובקיה או לא תסכים ? ניתוק על יסוד זכות ההגדרה העצמית". (Schmidt, 1951 pp. 93, שייר, עמ' 312)

צ'מברליין לא הזדעזע מההצעה, הוא השיב כי אין הוא יכול להתחייב לפני שיתיעץ עם ממשלתו ועם הצרפתים. הוא הוסיף, כי הוא יכול לקבוע אישית, שהוא מכיר בעיקרון ההינתקות של חבלי הסודטים, והוא רוצה לחזור לאנגליה ולדווח לממשלה ולהבטיח את אישורה לעמדתו הפרטית. פגישה זו חיזקה אצל היטלר את העובדה, שהוא עתה שותף למשא ומתן לפתרון השאלה הגרמנית סודטית אשר הועברה משולחן הדיונים הפנים צ'כוסלובקים אל השולחן בינו לבין בריטניה וצרפת. (כרמון, 1970, עמ' 105-108)

ב-16 לספטמבר חזר צ'מברליין ללונדון ולמחרת ביום שבת, כינס את הקבינט כצעד ראשון בפעולות קבלת הצעותיו של היטלר. יחד עם תביעתו של הפיהרר הגרמני הונח הדו"ח של הלורד ראנסימן, אשר חיזק את צ'מברליין בהחלטתו לקבל את תביעות הפיהרר.

ראנסימן והועדה בראשה עמד היו זרוע של ראש הממשלה ולכן עלו מסקנותיה בקנה אחד עם מדיניות הפיוס. תמיכתו של ראנסימן במיעוט הגרמני הייתה מלאה וגורפת. הועדה המליצה חד משמעית על העברת חבלי הסודטים בהקדם לרייך השלישי, בלי משאל עם (את זאת אפילו היטלר והנליין לא דרשו ב-3 לאוגוסט). את צ'כוסלובקיה מאשים ראנסימן בחרחור מלחמה וממליץ להוציא אל מחוץ לחוק, אותם יסודות ומפלגות, המעודדות מדיניות אנטגוניסטית כלפי שכניה. (סתיו, 1997, עמ' 272)

ב-18 לחודש נערך דיון משותף עם הצרפתים, דיון שתוצאתו היה מסמך בשם "הצעות אנגלו-צרפתיות לממשלת צ'כוסלובקיה" מיום ה-19 בספטמבר. בהקדמה להצעות אלה נאמר, כי ממשלות שתי המעצמות משוכנעות שלאור שורת האירועים האחרונה אין דרך להמשיך ולהכיל את האזורים, המאוכלסים על ידי גרמנים סודטים, בגבולות צ'כוסלובקיה, שכן האינטרסים הישירים של מדינה זו ושל השלום האירופאי עלולים להיפגע. מתוך כך הוכרחו ממשלות בריטניה וצרפת להגיע למסקנה שעל אזורים אלה לעבור אל הרייך. מצבו של בנש ב-19 לספטמבר היה בכי רע. בריטניה וצרפת נטשו אותו, נדרש ממנו שצ'כוסלובקיה תתפרק מגבולותיה האסטרטגיים ובטחונה הבסיסי צריך להינתן בידי "ערובה בינלאומית כללית". על כפות המאזנים צריך היה לשקול מסירת הגבול האסטרטגי ויצירת מיעוט צ'כי בן 800.000 נפש בתוך גרמניה, לעומת סירוב שמשמעו מלחמה עם גרמניה. משך יום וחצי ישב בדיונים עם הקבינט וראשי הצבא, איש מבין הנוכחים לא הציע לקבל את התכנית האנגלו-צרפתית.

העיתונות האירופאית לא חדלה לתאר את ההתעמרות הצ'כית במיעוט הגרמני, ובנש הוצג כמכשול לשלום וכמחרחר מלחמה. הוסבר לצ'כים, הן בנאומים בשני הפרלמנטים והן בעיתונות, שמסירת חבלי הסודטים לגרמניה תביא עליהם רק ברכה, שכן באופן זה ייפטרו ממיעוט גדול וממיליטנטי המסכן את אופייה הסלאבי של מדינתם. הצ'כים טענו כי מסירת חבלי הסודטים לידי גרמניה תחשוף את מערך ההגנה של ארצם מול צבאותיו של היטלר. על כך נאמר להם שבעידן של שלום אין ערך לנכסים טריטוריאליים, ובכל מקרה תהיינה שתי המעצמות מוכנות לערוב לשלמותה של צ'כוסלובקיה, בגבולותיה החדשים.

מסע הלחצים הבינלאומי לא הועיל, הצ'כים לא שוכנעו. בטוחים בכוחם הצבאי ובמערכת ההסכמים עם צרפת וברית המועצות, החלו בהכנות יסודיות להדיפת מתקפה גרמנית באם זו תבוא. (סתיו, 1997, עמ' 272)

הם הציעו דרך פשרה שלא התקבלה על ידי המעצמות. ב-21 לספטמבר קיבל בנש אולטימטום: "על צ'כוסלובקיה לבטל מיד את סירובה, באם תדחה את התכנית האנגלו-צרפתית הרי היא חושפת עצמה בפני העולם כולו כאחראית בלעדית למלחמה שבוודאי תגרם ואשר בה תצטרך להילחם לבדה, שכן במצב זה הן צרפת והן אנגליה ימשכו ידיהן מכל העסק"

(Wheeler-Bennet, 1966, pp. 123)

המוצא היחיד, לדעת הנשיא, היה הסכם עם ברית המועצות, שהרוסים היו מוכנים לדון בו. אולם ההצעה הרוסית נדחתה עקב התנגדות ראש הממשלה, מילן הודזה, שביטא בכך את פחדיהם (המעוגנים בניסיון היסטורי מר) של הסלובקים מפני הרוסים.

אדוארד בנש, מותש וחולה (לאחר התקף לב) וחרד ממלחמת אזרחים, נכנע ללחץ האנגלי צרפתי, ב-21 בספטמבר, בשעה חמש אחרי הצהרים, נמסרה הסכמת צ'כוסלובקיה להצעות האנגלו צרפתיות בידי שגרירי ארצות אלו. כניעתו של בנש לוותה בהתפרצות זעם חסרת תקדים ובהפגנות המוניות בפראג, נשמעה אף הקריאה להעמידו לדין בעוון בגידה.

ב-22 בספטמבר הודח מילן הודזה מראשות הממשלה והוקמה ממשלת אחדות לאומית בראשותו של הגנרל יאן סירובי (Syrový), המפקח הכללי של הצבא ונץ מובהק במושגי הימים ההם, שסימל באישיותו את נכונותה של צ'כוסלובקיה להילחם על עקרונותיה. (סתיו, 1997, עמ' 271-272).

בנאום ההיסטורי, שנשא צ'מברליין לאומה מעל גלי האתר ב-27 בספטמבר בו אמר בין היתר: "...מה נוראה, פנטסטית ומעבר לכל דמיון היא העובדה, שאנחנו כאן חופרים שוחות ומנסים מסכות גז, כיוון שבאיזו ארץ רחוקה, שני עמים עליהם איננו יודעים ולא כלום, רבים בינם לבין עצמם".

(עיתון הטיימס הלונדוני מתאריך 28.9.1938)

סיכום

פרנץ קוגלר (Koegler) שנולד בשנת 1891 בצפון בוהמיה כילד למשפחה דוברת גרמנית ממעמד הפועלים, כתב מאמר חשוב ובו ניסה לבחון באם הגרמנים הסודטים היו מיעוט מדוכא בצ'כוסלובקיה. קוגלר מילא לאחר תום מלחמת העולם הראשונה תפקיד חשוב במפלגת העובדים הגרמנית הסוציאל דמוקרטית, לאחר זמן מונה לעורכו של העיתון היומי הסוציאל דמוקרטי בצפון בוהמיה, Nordboehmischer Volksbote.

בסיכום מאמרו הוא כותב כי מבלי להגזים, שני העשורים שהחלו בשנת 1918 היו הטובים בהיסטוריה של בוהמיה מורביה וסילזיה למעמד הפועלים, במובן הכלכלי והחברתי. זאת למרות שפה ושם נעשו טעויות שפגמו בתמונה הכוללת. לכל אורכה של התקופה המורכבת, הרפובליקה של מסריק לא איבדה מעולם את האיזון הפנימי שלה. התגברו על המשברים החברתיים והכלכליים שאירעו בעזרת המשמעת הדמוקרטית של המוני האנשים. כתוצאה מכך לא סבלה הרפובליקה מעולם מתוצאות הרסניות כמו שכנותיה.

הדמוקרטיה הצ'כוסלובקית – במילים של מסריק, המתמטיקה של האנושות, הציגה בפני העולם תמונה של התקדמות מתמדת. זה דרש עבודה קשה מצד כל האזרחים, כולל תשלומי מיסים ופתרון חילוקי דעות, אך ללא פגיעה במבנה המדינה וללא סיכון השלום הפנימי. לאוכלוסייה דוברת הגרמנית היה חלק בהצלחה זו באזורים העירוניים והכפריים.

לא ניתן להכחיש שהאוכלוסייה דוברת הגרמנית החמיצה את ההזדמנות להצטרף לזרם הדמוקרטי הכללי שהחל עם הקמתה של צ'כוסלובקיה. יחד עם זאת זה לא השליך על אוכלוסיית מעמד הפועלים דוברי הגרמנית שנודעו כבר בעבר בדעות הדמוקרטיות והחברתיות שלהם, ושסבלו לא מעט עקב כך. הם ביחד עם האוכלוסייה הגרמנית הרחבה מצאו את הדרך להשתלב בדמוקרטיה.

יחד עם זאת, רק עלה היטלר לשלטון, נסוגה אוכלוסיית האזרחים דוברי הגרמנית שוב לאידיאולוגיה אנטי דמוקרטית. למרבית האזרחים דוברי הגרמנית לא היו יחסים פנימיים עם התהליך הדמוקרטי. הם ראו את התהליך המכאני של עבודת המבנה המפלגתי ומבנה זה, לא הציע להם התקדמות בכיוון שבו היו השאיפות והמטרות הפוליטיות שלהם. לא היה להם כל ביטחון דמוקרטי בעצמם והם לא העריכו ולא ביקשו כל רצון לחופש אינטלקטואלי, חופש שהוא מקור חיוני של כל דמוקרטיה. זו הסיבה שהם היו

מוכנים לאמץ את ההיטלריזם כאידיאל הפוליטי שלהם במהירות רבה כל כך, ובהתלהבות גדולה את אידיאל ההנהגה החזקה, של המיליטריזם הגרמני המתחזק. הם לא תארו לעצמם שהם משמשים כלי משחק בלבד, בידיהם של המעמד הגרמני השולט, במאבקו לשליטה באירופה ובעולם. לדעתו של קוגלר ניתן לומר כי בהתנהגות זו הפסידו האזרחים דוברי הגרמנית הזדמנות שנייה, מאז 1918, לקחת חלק אמיתי וחיוני בדמוקרטיה ובתהליך הדמוקרטי.

(Koegler, 1943, pp. 81-84)

"צ'כוסלובקיה בין ורסאי ומינכן, עלייתה ושקיעתה של מדינה קטנה", כך מגדירה חדווה בן ישראל קדרון, את תולדות הדמוקרטיה הצ'כוסלובקית בין שתי מלחמות העולם.

במה שהתרחש בין המדינה והמיעוט הגרמני סודטי, שחי בה, יש תרומה משמעותית לבירור בעיות גורלן ואפשרות קיומן של מדינות דמוקרטיות קטנות בצדו או בצילן של מעצמות גדולות.

שתי העובדות החשובות בתולדות צ'כוסלובקיה, המשמשות גם מסגרת כרונולוגית לעשרים שנות קיומה העצמאי בתקופה שבין המלחמות, הן שתי ועידות של מעצמות, שבהן התהוו הן לידתה והן חורבנה של מדינה זו.

הצבת גבולות במרכז אירופה ובמזרחה בשנת 1919 היתה בעייתית וקשה. הקשיים היו מורכבים משני סוגים עיקריים: האחד, התנגשויות של תביעות צודקות של עמים שונים. סוג זה של בעיות נבע מהעובדה שמזרח אירופה במשך מאות שנים הייתה זירה לפלישות, לנדידות, לכיבושים ולהתיישבויות. התוצאה הייתה פסיפס של לאומים וגזעים. סוג אחר של בעיות נבע מהתנגשותם של עקרונות תיחום שונים. האם יקבע הגבול על פי הגזע, הלאום, שפת האם, שפת הדיבור או לפי בחירת התושבים. האם לפי גבולות טבעיים או גבולות כלכליים (בהם אין להפריד בין עובד לפרנסתו או בין יצרן לשווקיו).

ועידת השלום ב – 1919 קיבלה את מרבית התביעות של צ'כוסלובקיה. כך הוקמה מדינה רב לאומית, על בסיס עקרונות הסותרים זה את זה; זכויות היסטוריות מכאן ועיקרון ההגדרה העצמית מכאן. נמצא, כי הצירוף של עקרונות, שהיה מועיל להגדלת שטחי המדינה, סופו שהיה לפצצת זמן שהביא לפירוק וחורבן. (בן ישראל, 1974, עמ' 186-187)

כאשר אנו פורשים לפנינו את השתלשלות האירועים שהביאו להתמוטטותה של הרפובליקה הצ'כוסלובקית, עולות שאלות קשות על חינוך לדמוקרטיה של האוכלוסייה הרחבה ועל אופן שילובו של מיעוט אגרסיבי ולאומני בחיים

הלאומיים של המדינה הדמוקרטית, בתוכה חי. הדיון אותו נקיים, נסמך בחלקו על מסמכים, עדויות ונתונים שלא עמדו בפני מקבלי ההחלטות של הגורמים הנוגעים בשנת 1938.

הצגת התמונה המלאה, ככל שניתן, תוך בירור העובדות לאשורן מאפשרת לנו להבין, בחוכמה שלאחר מעשה, תהליכים ומגמות. הבנה זו תסייע בידינו לנתח את המתרחש במדינת ישראל כיום בין המדינה והמיעוט הערבי, החי בה.

מסתבר, כי קבלת זכויות מלאות שותפות ושיח פוליטי בונה עם השלטון המרכזי, אינם מחנכים ומפנימים בהכרח את התהליך בדמוקרטי ואינם מהווים גורם מספק למיעוט אירידנטי, כדי לראות במדינה בה הוא חי, את ביתו. ניתן לראות גם, כי ככל שמעמדה הבינלאומי של גרמניה וכוחה הצבאי עלו, כך התעצמו התחושות האירידנטיות בקרב הגרמנים הסודטים, ושימשו את גרמניה להשגת האינטרסים שלה.

אליזבת וויסקמאן, חוקרת בריטית של שנות השלושים באירופה, אומרת: "הצ'כים קיימו את חובותיהם כלפי בני המיעוט הגרמני עד כדי כך, שאפשרו להם לגייס את דעת הקהל העולמית נגד צ'כוסלובקיה - אף מיעוט לאומי אחר באירופה, שבין שתי המלחמות, לא נהנה מחופש כזה". (כהן, 1985, עמ' 16)

האופן הברור וההחלטי, בו דוכא המרי האזרחי בצ'כוסלובקיה לכשפרץ, השאיר מקום לשילובו מחדש של המיעוט הגרמני במדינה, בסיוע אותם גרמנים רבים שהאמינו בכך, אם היתה צ'כוסלובקיה נעזבת לנפשה על ידי גרמניה והקהילה הבינלאומית. אולם, כנראה שקשה למדינת לאום חזקה לעמוד בפיתוי ולא לפעול לאיחוד עם בני אותו לאום, אזרחי מדינה אחרת, כשמעמדה הגיאו אסטרטגי, הצבאי והבינלאומי חלש יותר.

מעורבות זו הביאה לשבר בלתי ניתן לאיחוי בין האוכלוסיות – הצ'כית והגרמנית סודטית, שהביא בתום מלחמת העולם השנייה לעקירה ולטרנספר של מיליונים מחבל הסודטים לתוככי גרמניה. שבר זה מעלה מחשבות נוגות באשר לסיכוי בטוח הארוך של חיים משותפים תוך סיפוק הדדי של צרכים לאומיים סותרים, במדינה אחת.

המעורבות הבינלאומית, שהונעה מאינטרס זר לאינטרס הצ'כי, לא רק שלא הייתה קונסטרוקטיבית, ובוודאי שלא הוגנת, היא אף לא תרמה מאומה להרגעת המאבק הסודטי. להיפך, היא ליבתה אותו.

שליחותו של הלורד ראנסימן קיבלה שיתוף פעולה מלא, כן ואמיתי, של המדינאים הצ'כים. המניעים להקמתה והאגינדה של העומד בראשה היו

סובייקטיביים לחלוטין. תוצאותיה היו הרות אסון ואולי מוטב היה אילו לא קמה כלל ועדת בדיקה זו, או אילו לא היו מקבלים אותה, בבואה לצ'כוסלובקיה.

מעניין להתבונן במניפולציה התקשורתית, שעשו הגרמנים הנאצים בשיתוף הגרמנים הסודטים, על מנת להשפיע על דעת הקהל הבינלאומית. נעשה שימוש באמצעי תקשורת והופצו שמועות על מעשי טבח, התעללות וניצול, שנעשו בגרמנים הסודטים על ידי הצ'כים.

ה"אנשים ברחוב" ברחבי אירופה, דעת הקהל ומעצביה, לא האמינו בתחילה לסיפורים, אולם ככל שזרם התעמולה הלך וגבר ו"ההוכחות" ("זה היה בעיתון") הלכו ותכפו, פינה הפקפוק את מקומו לתגובות אחרות. תחילה באה ה"גישה המאוזנת" זו האומרת כולם צודקים והאמת היא בוודאי באמצע. ואז פגו הפקפוקים ואת מקומם תפסה תחושה של הסתייגות והתנגדות לנוהגם של הצ'כים "המדכאים".

דרך טיפולם של בנש והודזה בגרמנים הסודטים לקה בכשל מבני במשא ומתן שניהלו עימם. עצם ההכרה במעמדם האוטונומי של בני המיעוט הגרמני, כצד למשא ומתן, בעודם אזרחי המדינה, ובייצגם אינטרסים של מדינת לאום השכנה, היה איתות ברור לכניעה. כמעט לכל אורכו של המשא ומתן שנוהל היה ברור לצ'כוסלובקים, שלא עומדת כוונה אמיתית להגיע להסדר עימם. למרות זאת עקב אילוצים בינלאומיים, נמשכו המגעים כשהם מחלישים ומפוררים כל סיכוי ליצירת אופוזיציה תומכת, אצל הגרמנים הסודטים.

ד. צמתים ונקודות מרכזיות בחיי המיעוט הערבי בישראל**רקע היסטורי**

עם כיבוש הארץ בידי הבריטים ב - 1917-1918 וכינון השלטון המנדטורי בשטחים הכבושים, הפך השם "פלשתינה" לשם הרשמי של שטח מוגדר בפעם הראשונה מאז ימי הביניים. יש לציין שהכינוי פלשתינה לא מצא חן בעיני היהודים והערבים גם יחד. מנקודת המבט היהודית, היה בכך משום החייאת שם, הקשור בזיכרון ההיסטורי היהודי עם הניסיון הרומי, שהצליח במידה רבה להרוס ולעקור משורש את הזהות היהודית של ארץ ישראל. ההתנגדות לשם פלשתינה מצד הערבים נבעה בעיקר מכך, שהשתמע ממנו כאילו יש ישות נפרדת לארץ דבר שערבים בעלי תודעה פוליטית בפלשתינה ובמקומות אחרים התנגדו לו. לגביהם לא הייתה כלל ארץ ששמה פלשתינה, האזור שהבריטים קראו לו "פלשתינה" לא היה לגביהם, אלא חלק מישות גדולה יותר.

אחרי התמוטטותה של הקיסרות העות'מאנית וכינון שטחי מנדט הובעה התנגדותם הפוליטית של תושבי השטחים האלה נגד השלטון הזר, ובארץ ישראל נגד העלייה היהודית. בחלקה באמצעות מוסדות דתיים מוסלמיים, (כגון: "המועצה המוסלמית העליונה" בהנהגת המופתי) ובחלקה באמצעות אידיאולוגיות לאומיות. מוקד הנאמנות לא היה פלשתינה אלא ישות גדולה יותר, שהארץ שהבריטים שלטו עליה נחשבה לחלק ממנה. רעיון הקמתה של מדינה פלשתינאית נפרדת זכה לתמיכה מעטה בקרב ערביי ארץ ישראל כיוון שהם ראו ברעיון זה מזימה אימפריאליסטית, שנועדה לפלג את הערבים ועל ידי כך להנציח את שלטון בריטניה. (לואיס, 1979, עמ' 135-136)

בתקופת המנדט היה בארץ ישראל משולש מורכב של יחסים בין יהודים, ערבים והשלטון הבריטי. העם היהודי בעולם כולו והישוב היהודי בארץ ישראל קיבלו בשמחה את הצהרת בלפור ואת אישור המנדט כמסגרת להקמת הבית הלאומי ולביסוסו. שתי הדרכים העיקריות להגשמת הבית הלאומי היו העלייה וההתיישבות. ערביי ארץ ישראל שללו את הציונות מכל וכל. הם טענו, שהצהרת בלפור איננה חוקית ותבעו לבטל אותה ואת האמצעים להגשמתה. הם טענו לבעלותם המוחלטת על ארץ ישראל. טיעוניהם היו בעלי אופי דתי (האסלאם נגד היהדות), כלכלי (גזילת קרקעות), משפטי (אי חוקיות הצהרת

בלפור), פוליטי (ראיית ארץ ישראל כחלק מהעולם הערבי) והיסטורי (ישיבתם בארץ תקופה ממושכת).⁷

הם השתמשו בכל דרך אפשרית כדי להיאבק בבית הלאומי: פטיציות לשלטונות, טענות בפני ועדות בריטיות ובינלאומיות (1936-7 1946), התקפות אלימות על יהודים בודדים ועל הישובים העבריים (1920-21 1929 1936).

מול העמדה העיקשת של הערבים, הוצגה העמדה הציונית. עוד בשנת 1917 עם קבלת הצהרת בלפור, הכריזו המוסדות הציוניים על הכרה בזכויות הערבים, היושבים בארץ ישראל ועל רצונם למצוא דרך להבנה ולשיתוף פעולה.

נכונות זו באה לביטויה המובהק בעת שהיהודים הסכימו להחלטת החלוקה של עצרת האומות המאוחדות ב - 1947 בעוד שהערבים שללו אותה מכל וכל.

(מושקוביץ, 1979, עמי י"א י"ב).

בתזכיר הוועד הערבי העליון, שהוגש לוועדה המלכותית (פיל) ב - 12.1.1937, מופיעות בשני סעיפים הסיבות היסודיות למהומות. הראשונה - שלילת זכויותיהם הטבעיות והמדיניות של ערביי ארץ ישראל. השנייה - כוונה קבועה מצד ממשלת בריטניה לקיים בארץ ישראל מדיניות שפועלת לטובת יסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. פעילות שתבצע בהתאם למדיניות זו תביא בהכרח לחורבן העם הערבי כיחידה לאומית ותרבותית בפלשתיין.

מפה מספר 2: מפת החלוקה של ועדת פיל 1937: (גביש, 1989)

⁷ לסיכום הטיעונים הערביים משנות העשרים ראה מחקרו של יהושע פורת: האידיאולוגיה הערבית פלשתינאית מתוך: צמיחת התנועה הלאומית הערבית הפלשתינאית 1918-1929 הוצאת האוניברסיטה העברית 1971.

הטיפול היסודי והחופשי שהוצע על ידם היה כדלקמן:

- ביטול מיידי של ניסיון הנפל להמשיך עוד בהקמת הבית היהודי הלאומי, שמקורו בהצהרת בלפור.
- הפסקה מיידיית מלאה של העלייה היהודית.
- איסור מיידי מלא על מכירת קרקעות של ערבים ליהודים.
- פיתרון הבעיה הארץ ישראלית על בסיס מקביל לזה, שלפיו נפתרו הבעיות של עיראק סוריה והלבנון. כלומר, על ידי סיום תקופת השלטון המנדטורי ועשיית חוזה בין בריטניה הגדולה לארץ ישראל. חוזה זה יהיה הבסיס ליסוד ממשלה לאומית בלתי תלויה, נבחרת באופן קונסטיטוציונאלי, שבה יהיו מיוצגים כל חלקי האוכלוסייה, ושתבטיח צדק, קידמה ואושר לכל. (מושקוביץ, 1979, עמ' 38-40)

בנאום, שנשא ג'מאל חוסייני בשנת 1946 בפני ועדת החקירה האנגלו אמריקאית, הוא ביטא את דרישותיהם של ערביי ארץ ישראל. ניתן לסכמן בארבעה ראשי פרקים: הכרת זכותם לעצמאות מלאה בארצם, הפסקת הניסיון לכוונן בית לאומי יהודי בארץ ישראל, ביטול המנדט וכינון מדינה ערבית סוברנית, הפסקה מיידיית של כל עליה יהודית ושל מכירת הקרקעות. אבן סעוד אמר לוועדה, כי הוא מעוניין מאוד בשאלת ארץ ישראל קודם כל, משום שהוא ערבי ומוסלמי, הערבי עומד תמיד לימין הערבי והמוסלמי לימין המוסלמי.

עוד הוסיף, כי השנאה, השוררת בין היהודים והמוסלמים לא נולדה רק בדור הזה. זוהי שנאה קדומה, הקיימת אלפי שנים. היא נזכרה גם בדברי אלוהים בדברי ספרו "בין בני האדם תמצאו את היהודים ששנאתם למאמינים חזקה". מה שנאמר בפסוק קדוש זה הוא יסוד הפוליטיקה שלו ושל כל המוסלמים האדוקים. (מושקוביץ, 1979, עמ' 41-43)

בשיחה של דוד הורוביץ ואחרים שהתקיימה עם עזאם פחה בשנת 1947 על הדו"ח של ועדת חבר הלאומים, ניתח הורוביץ את המצב:

"היהודים הם עובדה קיימת במזרח התיכון, במוקדם או במאוחר יהא על הערבים להשלים עם עובדה זו ולהתחשב בה. אתם הערבים לא תוכלו למגר או להשמיד למעלה מחצי מיליון נפש. אנו מצידנו רוצים בתום לב הסכם עם הערבים ומוכנים אף להקריב קורבנות למענו...אנו מוכנים להציע תכנית ממשית לתיאום האינטרסים ולשלום של אמת בין שני העמים."

עזאם השיב להם: "העולם הערבי אינו נתון במצב רוח פשרני כל עיקר. יתכן שהתכנית רציונלית והגיונית, אך גורלם של עמים אינו נחתך בהגיון רציונאלי. עמים אינם מוותרים לעולם, בדרכי שלום או פשרה לא תשיגו דבר. יכולים אתם להשיג, אולי, משהו, אך ורק בכוח נשקכם. אנו ננסה למגר אתכם, איני בטוח שנצליח בכך, אבל ננסה." (מושקוביץ, 1979, עמ' 43-44)

במאמרו, על קיר הברזל אנחנו והערבים, כתב זאב ז'בוטינסקי בשנת 1937 שעל הסכם מרצון בינינו לבין ערביי ישראל אי אפשר לחלום, לא עתה ולא בעתיד הנראה לעין. אין תקווה להשיג את הסכמתם של ערביי ארץ ישראל להפיכתה של "פלשתינה" לארץ בעלת רוב יהודי.

הילידים (אחת היא אם תרבותיים או פראיים), נלחמו תמיד בעקשנות במיישבים (אחת היא אם תרבותיים או פראיים). אופן פעולתו והתנהגותו של המיישב לא השפיע במאומה על יחסו של יליד הארץ אליו. כל אומת ילידים, מתורבתת או נחשלת, רואה בארצה את "ביתה הלאומי" בו היא רוצה להיות וגם להישאר לעולמים בעל הבית היחידי. אומה כזאת לא תסכים מרצון לא רק לבעלי בתים חדשים, אלא אף לא לשותפים לבעלות זו. עיקרון זה חל גם על הערבים. ז'בוטינסקי הוסיף שהוא אינו מתכוון לקבוע בדבריו שעם ערביי ארץ ישראל בלתי אפשרי הסכם כלשהו. בלתי אפשרי הוא רק הסכם מרצון.

לדבריו כל עוד מקנן בלבות הערבים ויהיה אף זיק של תקווה, שיעלה בידם להיפטר מאיתנו, אין בעולם דברי נועם ולא הבטחות מושכות לב, שבגללם יהיו הערבים מוכנים לוותר על תקוותם זו. זאת, דווקא בגלל כך שאין הם אספסוף אלא אומה חיה. אומה חיה מוכנה לוותרים בשאלות גורליות כאלו, רק בזמן שלא נותרה כל תקווה ל"הפטר" וכשבקיר הברזל נסתמה כל פרצה. רק אז מאבדות את השפעתן הקבוצות הקיצוניות עם סיסמאותיהן ועוברת ההשפעה לקבוצות מתונות יותר. רק אז יופיעו המתונים כשבפיהם הצעות בדבר וויתורים הדדיים. בשעה כזאת בלבד, הם יתחילו להתמקח איתנו על עניינים מעשיים ושוויון זכויות אזרחי ולאומי. הדרך היחידה המובילה להסכם כזה הוא קיר הברזל כלומר, קיומו של כוח כזה בארץ ישראל, אשר לא יושפע בשום אופן על ידי לחצם של הערבים. (מושקוביץ, 1979, עמ' 48-51)

צמיחתה של ישות פלסטינית נפרדת היא תופעה של עשרות השנים האחרונות וניתן לראות בה מעשה משותף של ישראל ושל מדינות ערב גם יחד. של ישראל בכך שגרמה ליציאת ערבים מפלשתינה, של מדינות ערב בכך שסירבו לקבל אותם. על פי האידיאולוגיה הפאן ערבית הרי ערבים פלסטינים העוקרים

ללבנון, לסוריה או לירדן, הם אנשים העוברים ממקום למקום בתוך מולדתם, ממחוז אחד למשנהו. קיפוח זה הוליד תחושה של זהות חדשה, המושתתת על שיתוף בגורל הפלסטינאי בסבל ובשאיפות, שלא מקבלים מענה הולם מהעולם הערבי, מישראל ומהקהילה הבינלאומית.

השינוי בא בעקבות מלחמת העולם השנייה כשהמדינות הקטנות זכו בעצמאות, ובכך זכו מנהיגיהם בהנאות וביתרונות רבים, בעוד שערביי ארץ ישראל מצאו את עצמם בלי מוסד מדיני כלשהו משלהם. מדינות ערב התהוו, אמנם, בצורה מלאכותית וכוחות מבחוץ הם שיצרו אותן אולם במרוצת הזמן נתגבשה בהן ממשות. כל אחת מהן פיתחה מערכת אינטרסים ושאיפות מסועפת משלה, בכל אחת מהן צמחה אליטה שלטת, שלא הייתה מוכנה לוותר על שליטתה בארצה או אפילו להתחלק בשליטה זו. האליטה של ערביי ארץ ישראל, שמבחינות רבות הייתה בעלת השכלה רבה יותר ובעלת כושר רב יותר מכמה מהאליטות מהמדינות השכנות, ראתה כיצד נהנים האחרים מזכויות ומסמכויות שלא היו לה, מכיוון שלא הייתה לה מדינה משלה ומכיוון שאנשיה לא נתקבלו כאזרחים מלאים בארצות, שבהן ביקשו להם מקלט.

על פי החלטת האו"ם משנת 1947 צריך היה לחלק את שטח ארץ ישראל שממערב לירדן לשלוש ישויות: מדינה יהודית, מדינה ערבית ואזור בינלאומי. סירובם של ערביי ארץ ישראל ושל מדינות ערב להכיר בהחלטת החלוקה והמלחמה שפרצה בעקבות כך, מנעו את ביצוע החלטה זו. לאמיתו של דבר, עם סיום המלחמה, קמה רק מדינה יהודית בעוד שהחלק הערבי של ארץ ישראל, עבר לשלטון של שלוש מדינות ערביות שכנות.

מפה מספר 3: מפת החלוקה של האו"ם 1947: (גביש, 1989)

בתחילה לא הייתה זו הרגשת ייחוד לאומי או זהות לאומית שקשרה את הפלשתינים ושמרה על ישותם הנפרדת.
קשר זה הובטח עקב שלושה גורמים:

- הגורם האחד היה סירובן של הממשלות, ובמידת מה גם העמים במדינות השכנות, לקלוט את הפליטים מארץ ישראל ולבוללם.
- הגורם השני היה החלטתן המכוונת של הממשלות הערביות, להחזיק את הפליטים במחנות, כדי להשתמש בהם כנשק נגד ישראל, למטרות תעמולה ולמטרות צבאיות בעתיד.
- הגורם השלישי והוא חשוב מאוד היה, רגש הזהות המקומית החזק מאוד שהיה לפליטים, לא כפלשתינים אלא כתושבי חיפה, עכו, יפו וערים וכפרים אחרים, שמהם הם באו. (לואיס, 1979, עמ' 135-138)

יחסי ערבים יהודים בישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

בראשית שנת 2000 מנו הערבים אזרחי מדינת ישראל, כ - 967.000 נפש. הם היוו כששה עשר אחוז מאוכלוסיית המדינה, ושעור דומה בקרב העם הפלסטיני. נוכחותם המוצקה בלטה גם בהיותם חלק בלתי נפרד מן הרוב הערבי הגדול באזור, המונה כ - 255 מיליון נפש.

בקרב האזרחים הערבים בישראל ישנם בני הדת המוסלמית (77 אחוזים), בני הדת הנוצרית (14 אחוזים), דרוזים וצ'רקסים (9 אחוזים). אזרחים אלה חיים בכל רחבי מדינת ישראל, בגבולותיה הריבוניים שלפני מלחמת ששת הימים: בגליל, באזור המשולש, בנגב ובערים המעורבות.

התארים "ערבים", או "ערביי ישראל", הם הכינויים שרוב הערבים בישראל משתמשים בהם, כדי לזהות את עצמם ואת ארגוניהם השונים. בכך הם מונעים בלבול בין ערבים אזרחי המדינה, לבין פלסטינים ערבים שאינם אזרחי המדינה. אין בכך כדי לטעון שאזרחי ישראל הערבים אינם פלסטינים.

(יער ושביט, 2001, עמ' 231-232)

הערבים בישראל, היו מאז עצמאותה, מיעוט דתי, תרבותי ולאומי, במדינה יהודית. עם קום המדינה, נותרו במסגרת גבולותיה כמאה ושישים אלף ערבים רובם מוסלמים.

מפה מספר 4 : מפת מדינת ישראל בגבולות 1949-1967 : (גביש, 1989)

התהליך הפוליטי החשוב בהקשר זה אינו הגידול הדמוגרפי של המיעוט הערבי, כי אם השינויים התרבותיים-פוליטיים, שחלו בו וביחסיהם של ערבים ויהודים בישראל. למן קום המדינה הוגדר המיעוט הערבי כסכנה ביטחונית אפשרית, למרות ההקלות שניתנו להם מראשית שנות השבעים ואילך.

הערבי-פלסטינאי-ישראלי ניצב בתווך בין הישראלים לפלסטינאים, תוך שהוא מייצג כלפי היהודים בישראל את הערבי-פלסטינאי, וכלפי הערבים והפלסטינאים, את הישראלי. (שם, עמ' 764-765)

ביסודו של הסכסוך בין היהודים והערבים בארץ ישראל, עמדה שאלת קיומה של מדינת ישראל. בעיני הערבים, הקמתה של מדינת ישראל הייתה פגיעה בזכויותיה של האוכלוסייה הערבית, המקומית הפלסטינאית.

לדידם, נטלה ישראל מהפלסטינאים את אדמתם ויצרה את בעיית הפליטים. מסיבות אלו טענו, יש לחסל את המדינה הציונית.

בעיני היהודים, היותה הקמת מדינתם את ההגשמה של זכויותיהם ההיסטוריות, במולדתם העתיקה. מכאן, נחישות החלטתם לקיים את ישראל כמדינה לאומית יהודית, בעלת זכות לריבונות, לביטחון ולהכרה בינלאומית.

הסכסוך לא היה, אפוא, סכסוך סימטרי. בעוד שישראל חתרה לבצר ולבסס עובדה מוגמרת, התנגדו הערבים לקיומה וחתרו לכלותה.

סיום הסכסוך היה משרת טוב יותר את שאיפות ישראל, בעוד שהחמרתו הלמה עקרונית את שאיפות הערבים. מסיבה זו כל בחינה של הדינאמיקה של הסכסוך חייבת להתמקד במידה רבה יותר בגורמים, שפעלו בצד הערבי.

בצד הערבי ניתן להבחין בחמש קבוצות של גורמים כאלה :

עמדות -

הקבוצה הראשונה מורכבת מעמדות, הקיימות בחברה הערבית ומזינות במישרין או בעקיפין, עמדה לוחמנית כלפי ישראל. הן באות לידי ביטוי ברור במציאות - בצורה גולמית, בקרב השכבות העממיות, ובצורה מתוחכמת יותר, בקרב האינטליגנציה. ארבעה סוגי עמדות שכאלה ראויים לציון:

- סולידאריות עם הפלסטינאים - הסיוע החומרי המועט, הניתן לפליטים הפלסטינאים, מעיד על כך שהיא מטבעה פוליטית יותר משהיא הומניטארית, עם זאת אין סיבה לפקפק בכנותה.
- האיסלם - באופן מסורתי רואה האיסלם ביהודים מיעוט דתי נסבל, המוגן על ידי המדינה המוסלמית, אך ללא זכות להשתתפות בענייני המדינה והצבא. ממלכתיות יהודית היא על כן הפרה בוטה של הסדר החברתי והפוליטי. הקמתה של ישראל נתפסת גם כחדירתו של כוח לא מוסלמי, ללב ליבו של "דאר אל איסלם".
- ערביות - תהליך היסטורי בן אלף שנה של ירידה והתפוררות, שהגיע במאה ה-19 ובמחצית הראשונה של המאה העשרים, להחרפה מיוחדת עם ההשתעבדות המשפילה, הפוליטית והתרבותית, למעצמות המערב, חולל תחושה של טראומה ומשבר בחברה הערבית. בתגובה לכך נולד החזון של תחייה ערבית, וגדולה עולמית, לערבים. ההתמודדות עם ישראל נתפסה כמיקרו קוסמוס של העימות ההיסטורי הגדול, בין הערבים והמערב.
- רדיקליזם - דוקטרינות שונות של מהפכנות רדיקלית, הנפוצות בחברה הערבית מציגות את ישראל כמכשיר שנוצר על ידי האימפריאליזם המערבי, כדי לדכא תנועות שחרור לאומיות. הן טוענות, שמעצם טבעה ישראל היא אויבתם של הערבים ושל העולם השלישי.

שיקולים אסטרטגיים של "מדינות העימות"

לכל אחת מ"מדינות העימות" יש בעיות אסטרטגיות ספציפיות, אשר רבות מהן קשורות בעיקרו של דבר בעובדה, שהן גובלות עם מדינת ישראל.

אינטרסים פנימיים של משטרים ערביים

הצורך של האליטות הערביות לבסס את שלטונן בארצותיהן היה גורם נוסף, שהזין לעיתים את הלוחמנות כלפי ישראל.

ברוב מדינות ערב הממשל הוא בידי קציני צבא לשעבר, שתפסו את השלטון. שניים מן הצרכים החיוניים של ממשלים כאלה הם: לגיטימציה של שלטונם,

וגיוס ההמונים. הסלמת הסכסוך עם ישראל שירתה צרכים אלה. היא יכולה הייתה להצדיק ולתרץ מעמד בכורה לצבא, מונופוליאציה של הכוח, גיוס מוגבר של משאבים לאומיים והתנהלות איטית של פיתוח כלכלי וחברתי.

גורמים בין-ערביים

- קיטוב של העולם הערבי לגושים יריבים, הניע בדרך כלל את אחד הגושים או את שניהם, לבטא את שאפתנותו ולהפגין את מסירותו לעניין הערבי על ידי אימוץ עמדה קיצונית ופעילה כלפי ישראל.
- פלסטיניזציה - אמצעי נוסף להשגת יתרונות במאבק הבין ערבי היה הגשת סיוע מדיני או מבצעי לנושא הפלסטיני.

גורמים חוץ-אזוריים

הרכבת והרחבת התחרות הבין מעצמתית על גבי הסכסוכים האזוריים, הגבירה את תהליכי ההסלמה. (שמיר, 1979)

ניתן לחלק את הפלסטינים לשש קבוצות. הקבוצה הראשונה, הם אלה שנשארו בישראל כשקמה המדינה ושהיו בה מאז ועד היום. הם אזרחים ישראלים ונהנים להלכה מכל זכויות האזרח במדינה.

הקבוצה השנייה, אלה תושבי השטחים, שסיפחה ירדן בתום המנדט הבריטי ושב - 1967 כבשה ישראל. בקבוצה השלישית, תושבי רצועת עזה שמצרים כבשה ב - 1948 ואיבדה ב - 1967. קבוצה רביעית חשובה מאוד היא, אלה הנמצאים בלבנון במחנות הפליטים. קבוצה חמישית היא זאת של הפזורה הפלסטינית בארצות ערב השונות, במיוחד במדינות המפרץ הפרסי.

קבוצה שישית, שלא תמיד מוזכרת אולם חשיבותה רבה, מורכבת מתושבי הגדה המזרחית. ביניהם רבים שמוצאם מהגדה המערבית.

ניתן למעשה לומר שההבדל בין שני השמות - ירדני ופלסטיני הוא אידיאולוגי ופרוגרמטי ולא לאומי, או אפילו גיאוגרפי. (לואיס, 1979, עמ' 140)

המיעוט הערבי בישראל, שלא היגר לטריטוריה חדשה אלא המשיך לחיות במקום בו הוא גר בעבר, הפך למיעוט כתוצאה מתהליך התיישבות וכיבוש של עם אחר. כך קרה שהמיעוט הזה, שקודם לכן לחם נגד הקמת המדינה, הפך להיות בעל כורחו לאזרח שלה. (חמאיסי, 1999, עמ' 161)

ממלחמת העצמאות ועד מלחמת ששת הימים, היו הערבים בישראל מנותקים ממדינות ערב ומהקהילה הפלסטינאית מחוץ לישראל. המגע בין הערבים בישראל והערבים בשטחים, שחודש לאחר מלחמת ששת הימים, שם קץ

לניתוק זה. מאז 1967 הולכת ומתחזקת הזהות הלאומית הפלסטינאית של ערביי ישראל.

מלחמת יום הכיפורים ערעה את מעמדה של ישראל בעיני העולם הערבי בכלל, והערבים בישראל בפרט. בעקבותיה גברו מאוד ביטחונם העצמי והמודעות הפוליטית והלאומית של ערביי ישראל.

מספר גורמים משפיעים על נטייתם של ערביי ישראל להזדהות עם הערבים בשטחים: הגורם המרכזי היה פעילותם הפוליטית הענפה של המפלגות הערביות, שהסתעפה והתרחבה במשך השנים. הן שרתו את קהל בוחריהן באופן דו כיווני, הן דאגו לצורכי האוכלוסייה הערבית ביחסים עם הרשויות הישראליות ובאותה עת, שמרו על קשריהן עם פעילים פוליטיים בשטחים.

הגורם הדתי הינו בעל חשיבות עליונה, כאשר בוחנים את קשרי הגומלין בין המוסלמים ערביי ישראל לבין הערבים בשטחים. אנו עדים לאחרונה לתופעה של חזרה בתשובה לדת האסלאם בקרב המוסלמים בישראל. יותר מבעבר, מדגישה כיום התנועה האסלאמית במיוחד את אחדות הזהות של כל חלקי העם הפלסטינאי.

בד בבד הולך ומתעצם גורם דומיננטי נוסף - הגורם הדמוגרפי. הריבוי הטבעי של הערבים בשטחים הוא מן הגבוהים בעולם וגבוה ממנו הוא הריבוי הטבעי של האוכלוסייה הערבית המוסלמית בישראל, ששמר על אחוזים גבוהים במהלך שנות קיומה של המדינה.

הישות הפלסטינאית, המתגבשת בגדה המערבית וברצועת עזה, תהליך הפלסטיניזציה, ההתפתחות הדמוגרפית בקרב ערביי ישראל והערבים בשטחים, ישפיעו באופן ניכר על מדינת ישראל בהיבט הביטחוני.

מחקר, שנערך במכללה לביטחון לאומי, על ידי גאנס חמאדה, לפני אירועי אוקטובר 2000, העלה כי ניתן להסיק מאירועי העבר (אירועי יום האדמה 1976, מלחמת לבנון 1982, אירועי הדמים בשטחים: בזמן האינתיפאדה, בעת רצח המתפללים הערבים במערת המכפלה ובאירועי הר הבית) על אופן תגובתם של ערביי ישראל באירועים ביטחוניים עתידיים, בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינאית.

באירועי העבר, גילו ערביי ישראל סולידריות והזדהות עם אחיהם הפלסטינאים בשטחים. תגובתם ביטאה מחד גיסא, את מחויבותם לזהות הלאומית הפלסטינאית ולאחיהם בשטחים. אך מאידך גיסא, היא שיקפה את עומק התהום והניכור הפעורים בינם ובין מדינת ישראל, בה הם חיים.

מאז כינונה של הרשות הפלסטינאית בשטחים, היא מנסה לחזק ולהדק את קשריה עם הערבים בישראל, בכל הערוצים: הלאומי, הכלכלי, החברתי, התרבותי והפוליטי. הרשות הפלסטינאית מבליטה במיוחד את הסוגיות המשותפות לכל העם הפלסטיני, כדוגמת בעיית הקרקעות, הפליטים, הריסת הכפרים הערבים ב-1948 והגירוש. (גאנס, 2000, עמ' 4-2)

האינתיפאדה בגדה המערבית וברצועת עזה (1987-1993) הקשתה על הערבים בישראל, עוד יותר. הסכסוך הבין קהילתי ובמרכזו העימות האלים הישיר שבין התנועה הלאומית הציונית לזו הפלסטינאית, הגביר את הדילמה של הערבי הישראלי לגבי יחסו למדינה הציונית. מאז 1987 התחזק הרכיב הלאומי בתודעתם הקולקטיבית של הערבים בישראל, שהגדירו עצמם יותר מאי פעם כפלסטינים ישראלים. דהיינו: כפלסטינים המתגוררים בישראל. האינתיפאדה פתחה, למעשה, תקופה חדשה ביחסי הערבים בישראל עם הרוב היהודי. היא עיצבה את ההתמודדות שבין הרוב היהודי, השולט במדינה, לבין המיעוט הערבי, הקורא תיגר על מאפייני שליטה זו.

(יער ושביט, 2001, עמ' 765)

האינתיפאדה האיצה את תהליכי ההתקרבות בין ערביי ישראל וערביי השטחים. היא חזקה את רגשות ההזדהות והסולידריות של הערבים הישראלים עם אחיהם מעבר לקו הירוק, והולידה אצל רבים מהם תחושה חדשה של שותפות גורל. הייתה זו שותפות בגאווה על עצם פרוץ המאבק והצלחתו, שותפות בכאב על הקורבנות, שותפות בזעם נגד מדיניות "היד הקשה", ולבסוף שותפות בגילוי ההתעוררות הלאומית. (רכס, 1988, עמ' 8-12)

השינוי השתקף מצד אחד, בצמיחתה של תנועת מחאה המונית, אלימה לעיתים, ומצד שני בהפיכתה של האינתיפאדה לעיקר יסוד במצע הרעיוני של מרבית הכוחות הפוליטיים, הפועלים ביישוב הערבי. בדומה לשאר חלקי העם הערבי הפלסטינאי, נתמלאו ערביי ישראל כבוד והערצה ל"נערי האבנים", שניפצו את אגדת ה"צבא הישראלי" הבלתי מנוצח. רבים התפעלו מעוצמת ההתנגדות, שהותירה את כוחות הביטחון של ישראל ללא מענה אפקטיבי להפגנות ההמוניות, למחסומי האבנים, לצמיגים הבווערים ולבקבוקי התבערה. האהדה הבינלאומית לתעוזה הפלסטינית וליכולת העמידה מול כוחות הצבא, נטעה בקרב הערבים בישראל רגש גאווה ושותפות בגודל ההישג של אחיהם בגדה וברצועה. מנגד, דיכוי המהומות ביד של ברזל, המספר הגבוה של ההרוגים והפצועים וסבלה המתמשך של האוכלוסייה האזרחית, הולידו

תחושות של שותפות בכאב ובצער. ההתעוררות הלאומית של תושבי השטחים הקרינה גם לעבר ישראל. האוכלוסייה הערבית נחשפה לסמלים הפלסטיניים של ההתקוממות: דגלי פלסטין, סיסמאות תמיכה בארגונים ובמאבק הלאומי, הכאפייה המסורתית ואצבעות היד המונפות לאות ניצחון.

(לנדאו, 1989, עמ' 186)

התלכדות האינתיפאדה סביב הנהגת הארגון לשחרור פלסטין, הבעת הנאמנות ליאסר ערפאת, התביעה הנשנית לזכויות לאומיות גרמו לרבים בקרב ערביי ישראל להזדהות עם מטרות המאבק. כתוצאה מכך, התחזק בהדרגה המרכיב הפלסטיני בזהות הלאומית של ערביי ישראל. ככל שהתפשטה ההתקוממות העממית בשטחים, כך גברו גילויי מחאה אלימה בקרב ריכוזי האוכלוסייה הערבית בישראל. חוגים ממשלתיים רמזו, כי הזרם הלאומי קיבל הנחיות פעולה ישירה ממקביליהם בשטחים.

האינתיפאדה טבעה חותם עמוק על כל גוני הקשת הפוליטית של ערביי ישראל. השפעתה ניכרה בפעילות התנועה האסלאמית ובאופן, בו הפגין המחנה הלאומי הערבי את עומק נאמנותו וזהותו הפלסטינית. במקרה אחד שימשו האירועים בשטחים עילה ישירה, אם כי לא היחידה, להקמת מפלגה דמוקרטית חדשה בראשות חבר הכנסת עבד אל-ואהב דראושה.

כשהוא נישא על כתפי עשרות תומכים בעצרת המונים בנצרת בינואר 1988 הכריז דראושה, כי הוא אינו מסוגל עוד להשתייך למפלגה אחת עם שר הביטחון יצחק רבין, שכינה אותו "רוצח".

השפעת האינתיפאדה על התחזקות המעגל הפלסטיני אצל הערבים בישראל מסוף 1987 ואילך, התבטאה לא רק במספר השביתות והפרות הסדר הציבורי, אלא גם באופיין.

שביתות ההזדהות הפכו מאז רבות, גדולות ותובעניות יותר. האינתיפאדה מראשיתה על כל גלגוליה, חוללה ללא ספק "רעידת אדמה", היא המחישה את סיכוניו הגדולים של העימות המפעפע ביחסי יהודים ערבים בארץ.

(גאנס, 2000, עמ' 18-20)

- עוצמת השסע בין יהודים וערבים בישראל, ניוונה משלושה בסיסים עיקריים :
- הבסיס האחד, נעוץ בסתירה שבין שלושת מרכיבי הזהות המרכזיים של המיעוט הערבי (הפלסטינאי הערבי והמוסלמי), לבין מרכיבי הזהות היהודית ציונית, של הרוב היהודי. ערביי ישראל רואים את עצמם כחלק אינטגרלי מהאומה הפלסטינאית ומזדהים כמעט ללא עוררין, עם עמדותיה של הרשות הפלסטינאית בנושאי הסכסוך הלאומי הקיים.
 - הבסיס השני, הוא המשקעים ההיסטוריים הקשים של הקזת דם הדדית, ובמיוחד (מן הזווית הפלסטינאית) האסון הלאומי הפלסטינאי של אובדן הטריטוריה והצד האישי של אובדן זה.
 - הבסיס השלישי נעוץ במדיניות האפליה, שהופעלה כלפי ערביי ישראל. האפליה תרמה לניכור שלהם כלפי החברה הישראלית, סמליה ומוסדותיה. בשנים האחרונות הפכה התביעה לקבל הכרה כקבוצת מיעוט פוליטית-לאומית, ובהתאם לכך לקבל זכויות כקולקטיב, ולא רק זכויות אזרח הניתנות ליחידים, לנחלת כלל הערבים אזרחי ישראל. תביעה מרחיקת לכת יותר, שבאה מהתחזקות התודעה הלאומית אצל ערביי ישראל והנפוצה מאוד בקרבם, היא ביטול הבסיס היהודי-ציוני של ישראל והפיכתה למדינת כל אזרחיה. (יער ושביט, 2001, עמ' 1121-1126)
- מניתוח תגובתם של ערביי ישראל באירועי הדמים השונים, שהתרחשו בשטחים; האינתיפאדה, אירועי הר הבית, הרצח המתפללים במערת המכפלה בחברון ואירועי המנהרה בספטמבר 1996, ניתן לראות כי הם מגלים סולידריות והזדהות נחרצת עם אחיהם בשטחים. תגובתם בכל האירועים שהוזכרו מבטאת מחד גיסא, את מחויבותם לזהותם הלאומית הפלסטינית ולאחיהם בשטחים. מאידך גיסא, תגובתם מבטאת את עומק התהום, הפרושה בינם לבין מדינת ישראל, את תחושת הניכור התסכול וחוסר השוויון, הקיים בינם לבין האוכלוסייה היהודית במדינה. תגובתם, מצביעה על תהליך שבו ערביי ישראל אינם יכולים עוד לשבת בחיבוק ידיים נוכח מצוקתם של אחיהם בשטחים, בעיתות משבר ובמצבי לחץ, בהם מעורבת מדינת ישראל. כתוצאה ממחויבותם הם נוקטים בפעילות מחאה ואלימות. התגובות אינן אקראיות; הן מהוות ביטוי מובהק לעומק הקשר הלאומי הפלסטיני בין ערביי ישראל עם אחיהם בשטחים, והן יכולות לשמש אינדיקטור לאשר צפוי בעתיד. (גאנס, 2000, עמ' 27)
- ההפרדה הקיימת ביחסי יהודים ערבים בישראל**

מהם ממדי ההפרדה בין יהודים וערבים בישראל ? מהם השינויים שחלו בה עם השנים ? מה הן השלכותיה בפועל ובכוח ? האם היא רצונית ולגיטימית או כפויה ופסולה ?

פקודת העדות הדתיות, מבחינה בין קבוצות אוכלוסייה על פי דתן, ומעניקה לעדות הדתיות סמכויות בלעדיות בכל הקשור לנישואין, לגירושין, להחזקת ילדים ולעניינים אחרים, הנוגעים למעמד האישי.

גם ההפרדה הגיאוגרפית ניכרת. הערבים חיים בשלושה אזורים: כשישים אחוזים מהם מתגוררים בגליל, כעשרים אחוזים מתגוררים במשולש, כעשרה אחוזים מתגוררים בנגב הצפוני, עשרה אחוזים נוספים מתגוררים בערים מעורבות. ההפרדה בישובים ובשכונות המגורים, היא כמעט מוחלטת.

תשעים אחוזים מהערבים גרים בישובים ערביים טהורים, עשרת האחוזים הנותרים מתגוררים בשכונות נפרדות בערים מעורבות.⁸

מדיניות האכלוס הרשמית חותרת להפרדה ברורה, ומאז 1948 לא הקימה המדינה יישובים מעורבים או שכונות מעורבות.⁹

הפרדה אתנית גיאוגרפית בהיקף כזה היא מן הגבוהות בעולם. היא מזכירה את ההפרדה בין קתולים ופרוטסטנטים באירלנד הצפונית. ההפרדה המוסדית הגדולה ביותר שוררת בשני המוסדות, שלהם מייעדת החברה הישראלית את תפקיד האינטגרציה העדתית בקרב היהודים: בית הספר והצבא.

הבדלי השפה והתרבות מחייבים לקיים מערכת חינוך נפרדת, אולם שיעור ההפרדה בחינוך הוא מן הגבוהים בעולם. הבידוד בגני הילדים, בבתי הספר ובמכללות להוראה, הוא כמעט מוחלט. רק באוניברסיטאות מתקיים מפגש, אם כי ללא שילוב, משום שאין אוניברסיטה או מכללה ערבית במדינת ישראל. אשר לצבא, הערבים פטורים מחובת הגיוס ומורחקים גם מכוחות הביטחון האחרים. הנימוק הרשמי הוא שהמדינה אינה רוצה להעמיד את הערבים במבחן נאמנות לא-אנושי, אך למעשה, היא מטילה ספק בנאמנותם.

גם בפוליטיקה נוצרה הפרדה עם הזמן, החל מן הבחירות לכנסת ה-12 בשנת 1988 מאורגנים הערבים בשלוש מסגרות פוליטיות: מפלגות יהודיות, מפלגות

⁸ הערים הנחשבות רשמית לערים מעורבות הן ירושלים תל-אביב-יפו חיפה לוד רמלה עכו ומעלות תרשיחא.

⁹ כמה סטיות מדגם ההפרדה הרשמית ראויות לציון. במהלך השנים החלו הערבים להתגורר בכמה ערים יהודיות ואלו הפכו לערים מעורבות בפועל בלי שיוכרו בתור שכאלה. נכללות בהן: באר-שבע ראשון לציון, אילת, נהריה, כרמיאל ונצרת עילית.

מעורבות ומפלגות ערביות. רק מיעוט מקרב הערבים משתייך למפלגות יהודיות, או מצביע עבורן.¹⁰

הפרדה ניכרת קיימת גם באיגודים התנדבותיים, כמו אגודות למאבק למען עניינים ערביים או לקידום. בסוף שנות התשעים פעלו למעלה מאלף עמותות ערביות מקומיות או ארציות. יחד עם זאת הרבה מהאגודות ההתנדבותיות הגדולות משותפות לערבים וליהודים, מידת ההשתתפות בהן היא מוגבלת, אך השיתוף מאפשר מפגשים מזדמנים, קובע נורמות, מרכז את האפליה במתן שירותים וממתן נטיות התבדלות בקרב הערבים.

ההפרדה הגדולה במסגרות הרחבות מקטינה בהכרח את מספר המפגשים בין ערבים ליהודים במסגרות אינטימיות. יחסי שכנות בין יהודים לערבים הם מעטים ביותר ונישואיי התערובת נדירים. לעומת זאת קשרי חברות וידידות¹¹, המחייבים הרבה פחות מקשרי נישואין, רווחים למדי בשל המגעים היומיומיים הרבים בין יהודים לערבים. על פי סקר 1995 ל - 41.2 אחוזים מן הערבים יש חברים יהודים שבבתיהם הם נוהגים לבקר, ל - 27.3 אחוזים יש חברים יהודים אך אין הם מבקרים אצלם. ל - 31.6 אחוזים אין חברים יהודים כלל. השיעורים המקבילים אצל היהודים נמוכים יותר, משום שכבני קבוצת הרוב סיכוייהם לפגוש בבני מיעוט, קטנים יותר.

ואכן, 73.5 אחוזים מן היהודים ציינו כי אין להם בכלל חברים ערבים, ל - 13.1 אחוזים יש חברים ערבים אולם הם אינם מבקרים אותם, ורק 13.4 אחוזים מבקרים חברים ערבים בבתיהם.

השוואה היסטורית, תגלה שתי נקודות מפנה ביחסים בין ערבים ליהודים. האחת, היתה עם הפיכת הערבים למיעוט במדינת ישראל שקמה. השנייה, עם ביטול הממשל הצבאי. כאמור, בשנים שלפני קום המדינה, לבשה ההפרדה צורה של חברה דואלית. כלומר חברות יהודית וערבית נפרדות שניצבו זו מול זו. בשני העשורים הראשונים לקיום המדינה חדלו הערבים להיות חברה נפרדת אך הממשל הצבאי הפרידם מן היהודים בכל תחומי החיים.

רק לאחר ביטול הממשל הצבאי יכלו ערבים ויהודים להיפגש זה עם זה, לפתח יחסים, לשתף פעולה ולקבל שירותים מאותם מוסדות וארגונים של החברה הישראלית, המודרנית והבירוקרטית. אלה הן תמורות היסטוריות ניכרות,

¹⁰ הרחבה בנושא מאפייני ההצבעה של המיעוט הערבי לכנסת ניתן למצוא אצל גאנס אסעד ושרה אוסצקי לזר 1999 ההצבעה הערבית בבחירות לכנסת ה - 15 סקירות על הערבים בישראל המכון לחקר השלום גבעת חביבה.

אולם ההפרדה עודנה גדולה, הן בהשוואה להפרדה בארצות אחרות והן בהשוואה להפרדה בין אוכלוסיות אחרות במדינת ישראל.
(יער ושביט, 2001, עמ' 277-280)

להפרדה בין יהודים וערבים יש השלכות ומשמעויות שונות. ננסה לבחון את הקשר בין הפרדה מצד אחד ואוטונומיה מצד אחר.

הפרדה ואוטונומיה

בהקשר של יחסי מיעוט רוב, אוטונומיה פירושה האצלת סמכויות מטעם המדינה לקבוצת מיעוט לנהל את ענייניה בעצמה. אוטונומיה איננה בגדר ריבונות, שהיא תכונה של מדינה עצמאית, אלא ניהול עצמי מוגבל בהסכמה ובפיקוח של המדינה. הפרדה איננה אוטונומיה ואינה חייבת להוביל לאוטונומיה, שכן ייתכן מצב שיהיו למיעוט מוסדות נפרדים משלו, אך בלי שהוא ישלוט בהם. אוטונומיה אינה מתקיימת גם במקרה שהמיעוט מקים לעצמו מוסדות וארגונים שונים ומנהל אותם, בלי לקבל הכרה וסמכויות לכך מהמדינה.

יש להבחין בין ארבע צורות עיקריות של אוטונומיה:

- **אוטונומיה טריטוריאלית** - ניהול עצמי, שניתן לתושבי שטח מסוים. הוא חל על כל תושבי השטח, בין שהם שייכים למיעוט ובין שלא. הוא אינו חל על בני המיעוט שאינם תושבי השטח. רשות האוטונומיה הפלסטינאית היא דוגמא לכך.
- **אוטונומיה מוסדית** - ניהול עצמי של מוסדות בני המיעוט, (ללא קשר למקום מגוריהם), בתחומים שונים כמו: תשתית פיסית, איכות סביבה, תחבורה, בריאות, חינוך, תרבות, משטרה, כלכלה ועוד. הישוב היהודי בתקופת שלטון המנדט הבריטי נהנה מאוטונומיה מוסדית רחבה.
- **אוטונומיה תרבותית** - ניהול עצמי של המיעוט, המוגבל לתחומי תרבות, חינוך, דת ותקשורת בלבד. המיעוטים היהודיים באימפריה העות'מאנית וגם הקהילות היהודיות במזרח אירופה עד המאה ה-19 נהנו מכך.

¹¹ ניתוח המחקר ותוצאותיו מצריכים זהירות, משום שהגדרת המושגים חברות וידידות, שונה בין המגזרים היהודי והערבי. אין דינו של חבר יהודי כדין חבר ערבי, על פי ההגדרה המגזרית הייחודית.

• **אוטונומיה לא סטטוטורית** - ניהול עצמי של המיעוט, בדרך כלל בתחומי תרבות, ללא הכרה רשמית של המדינה במיעוט כגוף משפטי נפרד וללא האצלה ישירה של סמכויות אליו. המיעוטים החרדיים והמיעוט הדתי לאומי בישראל היום, נהנים מכך בענייני חינוך ותרבות. המדינה מכירה במורשת התרבותית הנפרדת שלהם, מאפשרת את קיומן של מערכות חינוך נפרדות עבורם. המיעוטים האלה פועלים באמצעות מפלגות, תנועות ועמותות שונות, שהמדינה מנהלת איתן משא ומתן, לגבי הסדרים בנושאים החשובים להן.

ההפרדה המוסדית של הערבים מהיהודים אינה לובשת אף לא אחת מצורות אלה. המדינה אינה מאצילה לערבים סמכויות ואינה מאפשרת להם לנהל את מוסדותיהם הנפרדים.

יש למדינה מדיניות ברורה ועקבית, שחותרת למנוע מערביי ישראל אוטונומיה, היות שהיא רואה בה סכנה להתעצמות פוליטית, להתבדלות לאומית ולחתיירה תחת שלמותה של המדינה.

רוב הערבים, לעומת מיעוט אצל היהודים, תומכים במתן אוטונומיה תרבותית לא סטטוטורית, לערבים. עם זאת, לא קיימת מחלוקת של ממש, ביחס לאוטונומיה טריטוריאלית, משום ששני הצדדים אינם תומכים בה. בסקר שנערך בשנת 1995 תמכו רק 22.9 אחוזים מהערבים (לעומת 8.6 אחוזים מהיהודים) בניהול עצמי באזורי הגליל והמשולש, בהם מרוכזים רוב הערבים.

יש הרואים, ברצון הברור של הערבים באוטונומיה לא סטטוטורית ובקיומה של תשתית התומכת בכך (הפרדה מוסדית וקיומה של רשת ארגונים ערביים בלתי תלויים), מכשול חמור בפני דו קיום ערבי יהודי. זאת משום שעצם ההפרדה מכתובה קיום תכנים שונים, לעיתים מנוגדים, בין שתי החברות. ישראלי וסופר טוענים כי הערבים כן נהנים מאוטונומיה לא טריטוריאלית, ונוסף על כך יש להם כבר רצף טריטוריאלית ורוב דמוגרפי, בגליל המרכזי ההררי. הם מזהירים מפני הסכנה שהערבים יחתרו להשיג אוטונומיה טריטוריאלית ולפרוש מהמדינה בעתיד הנראה לעין.

(יער ושביט, 2001, עמ' 283-287)

ממה אנו חוששים? שואל ארנון סופר. הוא מביא דוגמאות רבות בהיסטוריה האנושית לתהליכי אירידנטה או אוטונומיה, ולתהליכים של התרופפות האכיפה של הריבונות על המיעוט באזורי שוליים, בעיקר באותם אזורים שהמיעוט מהווה בהם רוב. למשל מאמצי האירידנטה של טירול מאיטליה, של

צפון אירלנד מבריטניה, המשבר המתמשך בקפריסין ובהרי קווקז, ובמקומות רבים נוספים.

במשך חמישים שנות קיומה של מדינת ישראל הוכיחו ערבייה נאמנות למדינה, ויתכן שהם שונים מכל מיעוט אחר בעולם, אולם רק יתכן. בה במידה, יתכן שעלול לקרות כאן בעתיד, מה שקרה בבוסניה, בקפריסין, בקורסיקה, בצפון אירלנד, או במקומות אחרים ורבים שמיעוטים יושבים בהם. בכל המקומות הללו היו יחסים קורקטיים בין קבוצות הרוב והמיעוט, עד לרגע מסוים בו השתנו היחסים, ובדרך כלל במהירות. (סופר, 1998).

ההערכה, שעומותים ואירדנטה מתמדת ימשיכו לאפיין את היחסים שבין ישראל לפלסטינים, מבוססת על מרכיב מפתח במציאות הפלסטינית שקשור בגורלם של פליטי 1948, בדבקותם בתביעה ל"זכות השיבה" ליישוביהם המקוריים בתחומי ה"קו הירוק", וכן במחויבותה של המנהיגות הפלסטינית למימוש תביעה זו. (שיפטן, 1999, עמ' 72).

פתיחותם של ערביי ישראל לרעיון הפרישה ממדינת ישראל, היא רק במידה חלקית פונקציה של עדיפויות אידיאולוגיות מופשטות. יש לה גם קשר למידה שבה ציפיותיהם הכלכליות והחברתיות, באות על סיפוקן. יש לפעול ולסייע להשוואת התנאים ולהקניית כישורים מתאימים להשתלבות בשוק העבודה. בד בבד יש להקטין את אותם מרחבים בשטחה של ישראל, המאופיינים כערביים באוכלוסייתם והפחתת הרצף שביניהם. באורח מינהלי, אפשר לחייב את כל תושבי ישראל לבחור בין האזרחות הישראלית והפלשתינאית, ואלו שיבחרו באפשרות השנייה, אולי מטעמי רגש, יוכלו להישאר בישראל כתושבי קבע ויהיו מוגנים על ידי חוקיה, אך לא ייהנו מזכויות מדיניות מסוימות.

אמצעי מנע ביטחוניים ומשפטיים, שיינקטו נגד פעילות מתבדלת חייבים להיות מהירים וחד משמעיים. פעילות מתבדלת תיאסר על פי חוק. אם הגדרת הפעילויות האסורות תובא לידיעת הציבור בבהירות, תוך ציון מפורש של תוצאות העבירות על האיסור, לרבות גירוש אזרחים זרים, אפשר שרבים מאלה המוסיפים לחוש ניכור חרף המאמצים הרבים והחיוביים שננקטו, יירתעו מתרגום מאווייהם למעשים.

כל התכניות האלה, אין בכוחן לשנות עובדות יסוד בתרבות ובהיסטוריה, על כן לא תחוסל כליל בעיית האירידנטה. את מה שיישאר ממנה, יש לראות כסיכון הקשור בהקמת מדינה פלשתינאית. (הלר, 1990, עמ' 118-119)

בחינת העלות והתועלת של מדיניות מוצעת מול הפלסטינאים בין שילוב, עד כדי אינטגרציה מצד אחד, לבין הפרדה עד כדי התנתקות מצד אחר, מחייבת דיון בשני נושאים עיקריים. הראשון, נוגע לסיכוי להביא לידי סיום את מרכיבי הגלעין של הסכסוך ההיסטורי בין ישראל והעם הפלסטינאי. השני, נוגע לסיכוי לסגור כמה מן הפערים העיקריים בין שתי החברות. בלא להכיר את עומקן ועמידותן של התביעות האירידנטיות של הפלסטינאים, אין צורך להבין את המוטיבציה שלהם, ואת נחישותם לכרסם באושיותיה של המדינה היהודית, בעזרת הכלים ששילוב כלכלי, הדמוקרטיה וחופש התנועה, יעמידו לרשותם.

בתחום, שבין ישראל לפלסטינאים אפשר לקבוע כמעט בוודאות, שמרכז הכובד של היחסים יהיה, בעתיד הנראה לעין, קרוב הרבה יותר לעימות מאשר לשיתוף פעולה. ההערכה שעימותים ואירידנטה מתמדת ימשיכו לאפיין את היחסים האלה בתוך מדינת ישראל, מבוססת על מרכיבי מפתח במציאות הפלסטינאית, כפי שפורטו לעיל.

ניתוח מרכיבים אלו מביא אותנו להניח שלא ניתן יהיה למצוא לבני הלאום הפלסטינאי, תחליף של קבע, בתחומי הגדה המערבית. ניסיונם של מאות אלפים במשך חמישים שנה מצביע בבירור בכיוון זה.

תקוותיהן האירידנטיות של הפלסטינאים, אינן מושפעות רק מן הצורך החיוני שהם רואים בדבקות בהן, ומן הציפיות לשינוי עמדתו של הציבור היהודי בישראל, אלא גם מן התמורות הדרמטיות בנכונות העולם המערבי להתגייסות מדינית וצבאית לתיקון תוצאותיו של עוול בתחום ההומניטארי. העיקר בתפיסתם הוא בנורמה המהפכנית שאומצה במשבר הבלקנים ולפיה סבלה של אוכלוסייה אזרחית לא רק נותן לגיטימציה למעורבות מעצמתית, אלא כמעט מחייב אותה בתוקף לחץ דעת קהל. בפסגת היובל של נאט"ו בושינגטון שהתקיימה בשנת 1999, אימצה ברית נאט"ו תפיסה להתמודדות עם אתגרי המאה הבאה לרבות פליטים והפרת זכויות אדם. (שיפטן, 1999, עמ' 72-93)

באוקטובר 1996 הביע אהוד ברק, התנגדות למדינה פלסטינאית ריבונית באומרו: "מדינה פלסטינית ריבונית לחלוטין, תסבך מאוד את התנאים של ההסכם. היא לא תיצור איום קיומי על ישראל, אבל היא תיצור מציאות של אירידנטה." (שיפטן, 1999, עמ' 213)

במערכת היחסים והקשרים בין ישראל והעם הפלסטיני, אפשר לקבוע בוודאות, כי בתנאים הקיימים של גבולות פתוחים וחופש תנועה בתחומי

ישראל, האיום שישראל הדמוקרטית יכולה להציב, אינו יכול להרתיע והפיתוי שישראל הציונית יכולה להציע, אינו יכול להשביע. מכאן שיש צורך לשנות את התנאים, וליצור תנאים אחרים שימזערו את הנזק החמור העלול להיגרם לישראל.

האיום אינו מרתיע, כיוון שהפלסטינאים יודעים היטב, שכל עוד הם חופשיים לנוע ולפעול כחפצם בתוככי חברה הישראלית ומדינת ישראל, אין ישראל יכולה לגמול להם על ניסיונותיהם לחתור תחתיה בלי לפגוע בעצמה.

הפיתוי אינו יכול להשביע, את פליטי 1948 והמנהיגות המדברת בשמם, כיוון שגם נסיגה משכם, מחברון, מרמאללה ואפילו מירושלים המזרחית, אינה מציעה פיתרון לאנשי יפו, עכו, חיפה ורמלה. אלה אינם טורחים אפילו להעמיד פנים כי כאשר יקבלו את כל מה שישראל יכולה להציע להם, יסתלקו מתביעתם ל"שיבה" לתחומי ה"קו הירוק", ומחתירה תחת אושיותיה של ישראל כדי להשיג זאת. (שיפטן, 1999, עמ' 240-241)

ערביי ישראל מודעים לפערים הקיימים בתחום שוויון הזכויות, בינם לבין האוכלוסייה היהודית. הדבר בא לידי ביטוי בצורה חריפה, ברצון של המפלגות הערביות להפוך את המדינה, ממדינה יהודית למדינת כל אזרחיה. זו מבחינתם היא הדרך הבטוחה להשגת שוויון זכויות ולצמצום הפערים הקיימים. ערביי ישראל מודעים לבעייתיות שיש בדרישה זו, כאשר רוב האוכלוסייה היהודית מתנגד לה. (סמוכה, 1998, עמ' 173-198).

המצע החברתי והמדיני של המפלגות הערביות בישראל, מדגיש שתי סוגיות עיקריות. האחת, מאבק להשגת שוויון זכויות באמצעות הפיכת מדינת ישראל למדינת כל אזרחיה. השנייה, מאבק להקמת מדינה פלסטינאית בצד מדינת ישראל. (הוברמן, 1993, עמ' 22).

ניתן להניח שהדרישה לשוויון זכויות תלך ותקבל תאוצה בעתיד, ותהפוך להיות אחת מהבעיות העיקריות של מדינת ישראל היהודית-דמוקרטית, ואזרחי המיעוט הערבי החי בתוכה.

רצונם של בני המיעוט הערבי למימוש דרישה זו, יכול לבוא לידי ביטוי בשלוש דרכים: האחת, הפעלת לחץ פוליטי על ידי מיצוי הכוח האלקטוראלי שלהם, כוח שמשקלו עולה ומשפיע על עיצוב השלטון בישראל.

השנייה, חידוד הזהות הפלסטינית ושיתוף פעולה הדוק עם הרשות הפלסטינית, כמנוף לחץ על מדינת ישראל, מנוף שיכול לקדם את מעמדם של ערביי ישראל.

במידה ושתי הדרכים שהוזכרו לא יסייעו בכך, תוטל האחריות על הממשל ועל הציבור היהודי. מתח זה עלול להתבטא במאבק חברתי בעל גוון פוליטי-לאומי, שהביטוי שלו יכול שיהיה בארבעה אופנים:

- ערביי ישראל עלולים לצאת למאבק בעל גוון לאומי, שיקיף את כל ערביי ישראל.
- בעתות משבר ובאירועים ביטחוניים שעלולים להתרחש בין מדינת ישראל והישות הפלסטינית, עלולים ערביי ישראל לקחת חלק פעיל בעימות.
- אזורים וחלקים מערביי ישראל עלולים לפתוח במגמות אירידנטיות, שיתחילו בהתנתקות חברתית, כלכלית ופוליטית ממדינת ישראל. עם הזמן תבוא הדרישה להתנתקות מוחלטת, ולהצטרפות לישות הפלסטינית. אזורי הנגב והמשולש הם הראשונים שעלולים להתחיל במגמה זו.
- חלקים מקרב ערביי ישראל, אלה הנמצאים מתחת לקו העוני והמזדהים עם התנועה האסלאמית עלולים להצטרף לסיוע ולביצוע, של פעילות חבלנית עוינת. (גאנס, 2000, עמ' 46-47)

במצב של גבולות פתוחים בין מדינת ישראל ובין הרשות הפלסטינאית, עלולה ישראל להיות "מוצפת" בערבים פלסטיניים, שיחדרו לתחומה בדרכים שונות. תופעה זו, ביחד עם הגידול הדמוגרפי הטבעי של ערביי ישראל, עלולים להביא לשינוי אופייה של מדינת ישראל ממדינה יהודית למדינת כל תושביה. לשינוי זה במאזן הדמוגרפי, יכולות להיות עוד שתי השלכות ביטחוניות חמורות על ישראל. גידול במשקלם האלקטוראלי של ערביי ישראל, יאלץ את המדינה לקבל תכתיבים של הרוב הערבי, שאינם בהכרח מתיישבים עם המטרות הלאומיות של ישראל. בנוסף, הגידול בממדי האוכלוסייה יביא לקריסת התשתיות המוניציפאליות ולגידול בממדי הפשע.

באזורים, בהם יש רוב ערבי משמעותי והסמוכים לשובים הערבים בשטחי הרשות הפלסטינאית, כמו יישובי המשולש הקטן והישובים הפלסטיניים בשומרון, יישובי המגזר הבדואי בנגב ורצועת עזה, מתקיים כבר שיתוף פעולה הדוק ורחב, בתחום הכלכלה, התרבות, החברה והאסלאם. יש להעריך שמגמות אלה יימשכו ויתגברו בעתיד. (שם, עמ' 61-63)

הקמתה של מדינה פלסטינאית לצד ישראל

הקמתה של מדינה פלסטינאית, צופנת השפעות פוטנציאליות על אינטרסים ישראלים. ריבונות פלסטינאית בגדה המערבית ובעזה עשויה לפעול כמגנט על רגשות לאומיים, המצויים בקרב ערביי ישראל וכמעורר, בכוח או בפועל, של

נטיית פרישה במחוזות כגון הגליל, שבהם מרוכזת האוכלוסייה הערבית. הסיכון קיים אולם, אין תועלת באמירה בלבד שקיימות סכנות מסוג זה או אחר. חייבים לנסות ולאמוד את ההסתברות שהסכנות תתממשנה בפועל, את התנאים למינימיזציה של הסכנות המאיימות, את אמצעי הנגד הזמינים או צפוי שיהיו זמינים לישראל בשעת הצורך. (הלר, 1990, עמ' 65-67)

מכל התוצאות האפשריות שניתן ליחסן במיוחד לאופיו המדיני (להבדיל מהטריטוריאלי), של הסדר שלום, ההשפעה שלו על היחסים בין יהודים וערבים במדינת ישראל עשויה להיות עמוקה ביותר. מדינה פלשתינאית עצמאית תשפיע על נאמנותם הפוליטית של ערביי ישראל ועלולה לעורר תביעות לסיפוח חלקים משטחה של ישראל, המאוכלסים ערבים בצפיפות למדינה הפלשתינאית. מרוב הבחינות נראה, כי ערביי ישראל השלימו עם המציאות של מעמדם כמיעוט במדינה יהודית. הם התנהגו עד כה כמי שמכירים באי הפיכתה של ההכרעה ההיסטורית שנפלה בשנת 1948. פעילותם הפוליטית מתנהלת, לרוב במסגרת המוסדות החוקיים של המדינה. עם זאת, קיימת הקצנה פוליטית, המתגלה בהזדהות עצמית גוברת כפלסטינים ובניכור גובר מנורמות וממוסדות פוליטיים ישראלים. את התופעה הזו מייחסים בדרך כלל לשני גורמים, המפגש עם הפלסטינאים בגדה המערבית ועזה והתחושה הגוברת בין ערביי ישראל, שהם מופלים יחסית לרעה בהשוואה ליהודים אזרחי ישראל, במישור החברתי והכלכלי. האם מדינה פלשתינאית עצמאית עשויה להעמיק את הניכור הזה - זוהי שאלה שנויה במחלוקת.

יש הטוענים, שפתרון הסכסוך הישראלי פלשתינאי יחסל את המתח שערביי ישראל חשים, בין שייכותם התרבותית וזהותם המדינית. אחרים משוכנעים שקיומה של מדינה פלשתינאית רק יחדד את תופעת הנאמנות הכפולה של ערביי ישראל, ויוסיף עידוד לנטיות ההתבדלות. עצם קיומה של מדינה פלשתינאית בקרבת מקום עשוי לספק מזון רגשי לאותם חוגים ערביים בישראל, שכבר מגדירים את עצמם, אך ורק כחלק אינטגרלי של העם הפלשתינאי. סקר משנת 1975 המציין את התפלגות ערביי ישראל על פי הזדהותם העצמית, העלה כי 41 אחוזים מהם הזדהו כפלשתינאים, ו - 29 אחוזים הזדהו כישראלים. (הלר, 1990, עמ' 113-115)

מדינה פלשתינאית עשויה לעודד את הנטיות האלה על ידי לאומנות תרבותית פעלתנית, שהודות לקרבה הגיאוגרפית והפיסית, תועבר בנקל לערביי ישראל באמצעות התקשורת האלקטרונית והכתובה, ומגעים אישיים. ואפילו יהיה המסר הגלוי היוצא מן המדינה הפלשתינאית מאופק וכבוש הרי תפקודה

היומיומי של המדינה (הפלשתינאית) עשוי להחמיר את רגשי הניכור של ערביי ישראל, במיוחד של החוגים הפעילים ובעלי השאיפה הפוליטית שביניהם, שכן העצמאות תפתח לפני תושביה של המדינה הפלשתינאית אפיקי קידום רבים – בפוליטיקה, בפקידות הציבורית, בדיפלומטיה, בצבא, במערכת המשפטית ובמוסדות חברה וכלכלה כעין ציבוריים. אפיקים אלה מצומצמים לערביי ישראל, כל עוד שומרת ישראל על צביונה היהודי. את התסכול, שתוליד ההשוואה הזאת, יוכלו אולי המנוכרים ביותר בין ערביי ישראל להמתיק על ידי שיהגרו למדינה הפלשתינאית. אחד המחקרים שנעשו, חושף מתאם גבוה, בין ההזדהות העצמית הפלשתינאית ובין הנכונות לעבור למדינה החדשה.

כוח המשיכה הלאומי אידיאולוגי של המדינה הפלשתינאית אולי יהיה גדול מכוח המשיכה הפיסי שלה, שיהיה תלוי יותר באופייה הממשי, במשטר המדיני השורר בה, בצביונה הדתי, במערכת הכלכלית שלה ובדרך תפקודה. חרף כל הגירה שתהיה, עדיין תישאר בתחומי מדינת ישראל לאחר הסדר שלום, אוכלוסייה ערבית גדולה, אשר מקצתה תהא נוטה לרעיון שיש לשנות את תחומי מדינת ישראל. יתר על כן אפשר שלתנועות הינתקות מקומיות תגיע תמיכה מהמדינה הפלשתינאית או ממדינות ערביות אחרות, אם לא בכסף או בנשק, לפחות בפעולה מדינית או תעמולתית ההולמת את מה שקרוי "המשך המאבק הפלשתינאי באמצעים אחרים".

קשה להעלות על הדעת שבהתחרות עם המדינה הפלסטינאית על נאמנותם הרגשית של ערביי ישראל, תהיה ידה של ישראל על העליונה. עיקרון מציאותי יותר במדיניות הפנים ערבית של ישראל, יהיה לחתור למצב שבו לא תסכן התנהגותם הפוליטית של ערביי ישראל, את שלמותה הטריטוריאלית של המדינה. למצב כזה ניתן להגיע באמצעים המכוונים מחד גיסא, להפחית עד למינימום את המניעים לפעילות מתבדלת ואת יעילותה הפוטנציאלית ומאידך גיסא, להרבות כל הזמן בתמריצים אזרחיים חיוביים להימנעות מפעילות כזאת. (הלר, 1990, עמ' 116-117)

יחסי הגומלין בין ערביי ישראל והישות הפלסטינית

מאז החל המשא ומתן הישיר בין ישראל לפלסטינים בשנת 1991, לא היה בו כל מקום לערביי ישראל. בכל השלבים לא העלו הגורמים הפלסטינאים, ככל הידוע, כל דרישה לכלול נציגים ערבים במשלחת הישראלית ולא כלל נציג מהם גם במשלחתם. על פי דרישה מפורשת של ישראל הסכים הארגון לשחרור פלסטין לא לדון כלל בענייני הערבים בישראל והנושא עלה רק בדיונים על גורל הפליטים הפלסטיניים. (סלע, 1996, עמ' 35)

מלבד חבר הכנסת, אחמד טיבי, לא שולבו ערבים מישראל בתהליך המדיני בין ישראל והפלסטינאים. ממשלת ישראל לא מצאה מקום להעלאת העניין במסגרת שיחות השלום. היא המשיכה לדבוק בדעה כי שאלת היחסים בין המדינה ומוסדותיה ובין המיעוט הערבי הוא עניין פנימי שאין לערב בו כל גורם זר. גם הפלסטינאים עצמם לא ראו צורך עד עתה לשלב ערבים מישראל במשא ומתן על שלום. רדואן אבו עיאש מבכירי הפת"ח בשטחים, טען בנובמבר 1991, כי קיים תיק מיוחד לעניינם של "הפלסטינים שבפנים", הם הערבים בישראל וכי הדיון בתיק זה ייערך בין הארגון לשחרור פלסטין לבין ישראל בשלב מאוחר יותר של המשא ומתן. מאז כינונה של הרשות הפלסטינית על בסיס הצהרת העקרונות בין ישראל לארגון לשחרור פלסטין, בטלה הלכה למעשה האבחנה בינו כהנהגה לאומית חיצונית ותושבי השטחים. הפלסטינים בישראל ניצבים עתה מול הישות האחת, אם כי עדיין בשתי רמות קשר; הקשר היומיומי עם תושבי השטחים והקשר עם הרשות הפלסטינית הרשמית.

הרשות הפלסטינית פועלת על מנת להדק את הקשר עם המגזר הערבי בישראל, כחלק ממגמה של גיבוש מחדש של העם הפלסטיני כיחידה פוליטית והומוגנית. פעילות זו כוללת תחומים רבים: כלכליים, תרבותיים, פוליטיים ולאומיים. היא נועדה בראיית הרשות הפלסטינאית לשרת שלוש מטרות מרכזיות: להגביר את המודעות הפוליטית של ערביי ישראל, כחלק מראייה עתידית של פתרון הסכסוך שיקיף את כל העם הפלסטיני. לנצל את הכוח הפוליטי של ערביי ישראל לקידום התהליך המדיני בין הרשות ובין מדינת ישראל. לנצל את הכוח הכלכלי, במסגרתו נתפס המגזר הערבי כקניין נוח של תוצרת פלסטינית, כמנוף לקידום יוזמות כלכליות ועסקיות.

עיקרי הפעילות שהרשות הפלסטינאית מנהלת, על מנת לחזק את קשריה עם ערביי ישראל:

- תמיכה שוטפת במשפחות האסירים הביטחוניים של ערביי ישראל, ועידוד המאבק הפוליטי למען שחרורם.
 - חיזוק הזהות הלאומית הפלסטינית, בדגש על תחומי החינוך וההסברה.
 - עידוד ביקורים של משלחות מקרב ערביי ישראל, בשטחי הרשות הפלסטינאית.
 - טיפוח המורשת הלאומית הפלסטינית, באמצעות עידוד פעילויות לציון האסון הלאומי, שהתרחש בשנת 1948 ומשמעויותיו.
 - פעילויות נרחבות להנצחת אירועי יום האדמה, כאשר הרשות הפלסטינאית מעודדת קיום שביתות כלליות בקרב ערביי ישראל ביום זה, ומנסה אף להשפיע על תכני היום.
 - פעילות נרחבת בתחומי הקרקעות, כולל מאבק נגד מכירת קרקעות ליהודים על ידי ערביי ישראל וכנגד הפקעת קרקעות מצד מדינת ישראל.
 - עידוד הפעילות הכלכלית של ערביי ישראל, בתחום הרשות הפלסטינאית.
 - שיתוף פעולה בתחום התקשורת, כאשר התקשורת הפלסטינית מפעילה כתבים קבועים במגזר הערבי בישראל.
 - הרשות הפלסטינאית מדגישה את חשיבות הקול הערבי והשפעתו על קידום התהליך המדיני עם ישראל. נעשו אף ניסיונות להשפיע על אופן ההצבעה בבחירות לכנסת, של ערביי ישראל.
- על חשיבות החינוך בעיני הפלסטינים, מעידה העובדה שהנושא מופיע בסעיפים הראשונים של האמנה הפלסטינית (סעיף 7) הקובעת כי חינוך הפרט הפלסטיני הינו חינוך מהפכני ונקיטת כל האמצעים ליצירת תודעה לאומית. זאת על מנת שיכיר את מולדתו הכרה עמוקה, רוחנית וחומרית, כחובה לאומית. הרשות הפלסטינאית פועלת בכל הערוצים האפשריים על מנת להגביר את התודעה למורשת הפלסטינית, בקרב כלל האוכלוסייה הפלסטינית, ובמיוחד בקרב ערביי ישראל.
- פרופסור איברהים אבו לעיד יליד יפו שהיגר כילד עם משפחתו למצרים ואחר כך למד בארצות הברית וחזר על פי בקשתו להשתקע בשטחים, כתב תוכנית לימודים פלסטינית לאומית המיועדת לכל העם הפלסטיני.

עם החי בשטחי הממשל הפלסטיני ובפזורה, ובתוך זה גם הערבים בישראל. מטרתה של התוכנית ללכד את העם הפלסטיני ולהבליט את ייחודו ותרומתו לתרבות, לספרות, לאמנות, לפיתוח ולהיסטוריה. הוא ציין בתוכה את הצורך להגדיר "מיהו פלסטיני", מתוך בני העם החיים בסוריה, בירדן, בלבנון, בעזה, בגדה המערבית וגם מערביי 48 (ערביי ישראל).

במסגרת המורשת והחינוך מבליטים הפלסטינים את סוגיית הפליטים, הכפרים והערים הפלסטיניות שננטשו בשנת 1948. חינוך זה מחזק ומבליט את חשיבות הקשר בין הפלסטינאים בשטחי יהודה שומרון ועזה עם אחיהם האזרחים הערבים בישראל ובארצות ערב הסמוכות.

לאחר בחינה מדוקדקת של מערכת הקשרים בין הרשות הפלסטינאית לבין ערביי ישראל, ועיון בתוכנה של האמנה הפלסטינית (תורת השלבים), ניתן להצביע על כך שערפאת והרשות הפלסטינאית, רואים את עצמם בשלב הראשון כאחראיים על ביסוסה של המדינה הפלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה. בשלב מאוחר יותר, מטרתם היא הקמת מדינה בכל שטחה של ארץ ישראל המערבית, שערביי ישראל הם חלק בלתי נפרד ממנה.

(גאנס, 2000, עמ' 28-33)

אופציית ההפרדות בין העמים

שאלת מעמדם של הערבים במדינת ישראל עומדת על סדר היום מאז 1948 ואף קודם לכן. היא תמשיך להעסיק את היהודים והערבים הפלסטינאים בישראל, גם לאחר מציאת הסדר פוליטי שיכלול הקמת מדינה פלסטינאית לצד מדינת ישראל. קיימות מספר אופציות למתן פתרונות והסדרים, העוסקים בשאלת מעמדם העתידי של ערביי ישראל. מבין הפתרונות הדרסטיים והקיצוניים בולטת אופציית ההפרדה הטריטוריאלית של המיעוט הערבי, על ידי אירידנטה או טרנספר.

אופציית הטרנספר בה לא נדון בעבודה זו תכליתה העברת האוכלוסייה הערבית מהטריטוריה שבה היא חיה כיום לתחום טריטוריה ריבונית של מדינה או ישות פוליטית אחרת.¹²

¹² הטרנספר יכול להתרחש בשתי צורות: האחת על ידי העברת אוכלוסייה בכוח השנייה על ידי החלפת אוכלוסייה. מטרת הטרנספר ליצור טריטוריה הומוגנית ולא הטרוגנית מבחינה אתנית. במסגרת מימוש שתי האופציות מדובר בקץ הדו קיום היהודי ערבי בתוך ישראל וביצירת הפרדה מוחלטת ביניהם. כך שהערבים יסופחו למדינות שכנות או שיהפכו לרוב באזור הנשלט על ידם. במקביל תהפוך ישראל למדינה יהודית "טהורה".

האירידנטה יכולה להתרחש בשתי צורות: האחת הפרדת השטח, שבו גר המיעוט הערבי וצירופו למדינה שכנה, אליה הוא משתייך מבחינה לאומית, דתית ותרבותית. השניה, הקמת ישות פוליטית ריבונית חדשה, שתנהל את האוכלוסייה והטריטוריה באזור של המיעוט, שנפרד משטחה של מדינת הרוב. החשש של שלטונות ישראל מאירידנטה, עלול להביא למצב בו תינקט מדיניות יזומה, שתכליתה לצמצם את התשתית הטריטוריאלית של הערבים, ולהביא לקיטועה. (חמאיסי, 1999, עמ' 155-156)

התמקמות הערבים באזורי הגבול של מדינת ישראל מאפשרת לאופציית האירידנטה או ההתבדלות (secession) לעלות על סדר היום בשיחות השלום בין הפלסטינים לישראלים, במיוחד בתקופה בה יתחילו לדון על ההסדר הסופי של הגבולות ביניהם.

הניסיון העולמי מראה כי בקרב מיעוטים, הנמצאים בגבול המדינה הסיכוי להתרחשות פרישה או היפרדות הוא גבוה. במיוחד כאשר רוב הקרקע הוא בבעלות המיעוט, ושפתם וסמליהם משותפים ושייכים לאותה מסורת ולאותם שורשים של המדינה הסמוכה. מצב כזה קיים לגבי הערבים בישראל.

(חמאיסי, 1999, עמ' 164)

תכונות אלה של המיעוט הערבי מגבירות את הזהות הקולקטיבית שלו, ובנסיבות מסוימות, קיימת אופציה שהמיעוט הזה יתבע זכויות גיאופוליטיות ואף היפרדות ממדינת האם.

הפריפריאליות הגיאוגרפית, המגורים בישובים קטנים בעיקר, המגבירים את העכבות המבניות לפיתוח כלכלי, הפקעת הקרקעות, השוליות הכלכלית והפוליטית של הערבים בישראל, בנוסף לפערים סוציו-כלכליים, השייכות השונה למבנים חברתיים, תרבותיים, שפה, דת, סמלים וציפיות בין היהודים והערבים במדינת ישראל, כל אלה יוצרים תנאים ונסיבות המאפשרים מאבקים והתנכלויות אלימות, בין הרוב למיעוט.

ניתן להסביר את העובדה, כי מאבק אלים כזה לא התרחש עד עתה באופן רציף וממושך, על ידי גורמים אלה:

- היעדר משה קריטית של אוכלוסייה בעלת כוח ומשאבים להתמודדות עם הרוב השולט. (האוכלוסייה הערבית היא פחות מחמישית האוכלוסייה ומפולגת באזורים שונים ללא רצף גיאוגרפי).

- היעדר ישות פוליטית, שתעודד מאבק אתני אלים בתוך המדינה. (הארגון לשחרור פלסטין פנה לערבים בישראל מאז אמצע שנות השמונים ודרש מהם להיאבק לשוויון בדרכים חוקיות).
- הממשל המרכזי החזק שלט באופן בלתי מעורער ובתקיפות במתרחש בארץ כולה ובמיעוט הערבי. (הוסיף לכך כוחו של הממשל המרכזי ברמה האזורית מול מדינות ערב).
- חולשתן של מדינות ערב הסמוכות, שהובסו במלחמות נגד ישראל, והמצב הכלכלי הירוד בהן מנעו התהוות אלימות של המיעוט במטרה לתבוע אוטונומיה, או הגדרה עצמית, או אירידנטה אליהן.
- מתן זכויות פוליטיות ואזרחיות לערבים בישראל, ובכלל זה האפשרות לקיים פעילות פוליטית ומחאות נגד המדינה שבה הם חיים כאזרחים, גרמו לכך שהמיעוט ניהל מאבק לא אלים למען השגת שוויון עם הרוב היהודי.
- פתיחת שערי הממסד השלטוני, הפוליטי וההסתדרותי, לחברות של ערבים ושילובם במשק ובכלכלה, ובמקביל קביעת השפה הערבית כשפה הרשמית השניה במדינה, הכרה בייחודיות המיעוט הערבי והקמת מוסדות ייחודיים עבורו, כל אלה הביאו לצמצום הפעילות האלימה.
- השינויים המבניים הנלווים שנוצרו כתוצאה מהפיתוח והצמיחה הכלכלית המהירה בקרב האוכלוסייה הערבית, כחלק מהפיתוח במדינה, השפיעו על ציפיות הערבים כך שהם לא נדחפו לפעילות אלימה.

השאלה העומדת לדיון היא: האם מצב האיפוק והסובלנות ביחס הבין אתני בישראל יימשך גם בעתיד, או שתתעוררנה נסיבות חדשות, שתגרומנה לצמיחת האופציה של אירידנטה, לאחר ההסדר הפוליטי עם הפלסטינאים.

(חמאיסי, 1999, עמ' 164-169)

המשא ומתן הפוליטי בין הפלסטינאים לישראל מאז ועידת מדריד 1991, לא כלל את הערבים בישראל והסוגיה האזרחית או הלאומית שלהם לא נכללה בסדר היום של שיחות השלום. כתוצאה מכך הם נמצאים "בפריפריה כפולה": מחד גיסא, הם אזרחי מדינת ישראל על פי חוק ועל פי ההסכמים הבינלאומיים, שאינם נהנים משוויון זכויות, וחיים במדינה המוגדרת כמדינת היהודים, ששמליה, שפתה, מוקדי הכוח שלה, והאידיאולוגיה שבה, הם יהודיים. מאידך גיסא, הערבים בישראל הם חלק מהעם הפלסטינאי הערבי והמוסלמי, אולם הישות הפוליטית הפלסטינאית, המתהווה, אינה כוללת

אותם. כאשר יתחיל הדיון על הסדר הקבע בנושא הגבולות, הפליטים, ההתנחלויות וירושלים, צפוי שנושא מעמדם של הערבים בישראל יעלה על סדר היום.

ישנה סבירות, כי "פליטי הפנים" הערביים בישראל יהיו זרז להעלאת נושא מעמדם של ערביי ישראל על סדר היום הפוליטי, בין הפלסטינאים לישראלים. כיום, חמישית מהאוכלוסייה הערבית בישראל היא במקורה פליטי פנים. פליטים אלה החלו להקים עמותות וגופים, המבקשים לכלול גם אותם בדיון על הסדרי הפיצויים לקראת הסדר הקבע, או את החזרתם לכפריהם בעת תחילת הדיון בנושא. תביעותיהם של פליטי הפנים, שחלקם גר בישובים הגובלים עם הישות הפלסטינאית (טייבה, אום אל פחם, ערעה, באקה אלעריבה, ג'ת) יעוררו, ככל הנראה, את נושא האירידנטה של שטח אזור המשולש וסיפוחו לישות הפלסטינאית.

כמו כן, למרות הניסיון לשילוב והשתלבות האוכלוסייה הערבית והגברת תהליך הישראלזציה בקרבה, המלווה בתהליך צמיחה כלכלית ופיתוח יישובי. הרוב היהודי, עדיין מתייחס למיעוט הערבי כאל "גייס חמישי" ו/או אויב פוטנציאלי, שאינו מזדהה עם סמלי המדינה ועם מדיניותה.

גורם, המקשה על שילובם של כלל הערבים במדינת ישראל קשור להיסטוריה במסגרתה היהודים לא השתלבו ולא התמזגו בקרב עמים אחרים, אלא שמרו על ייחודם הדתי והלאומי. ככאלה, קשה לראות כיצד הם יאפשרו את השתלבותו של עם אחר בתוכם. לפי האמרה "מי שאינו משתלב אינו משלב".

תהליך הגלובליזציה וההתפתחות הכלכלית פותחים אפשרות למוביליות תפקודית וגיאוגרפית. עם זאת תהליך זה מגביר את המודעות לגיבוש הזהויות האתניות התרבותיות של קבוצות מיעוט. קבוצות אלה מעוניינות לשמור על מאפייניהן הייחודיים התרבותיים, וחוששות לאבד אותם במסגרת תהליך הגלובליזציה. כך, שבמקביל להתהוות מסגרות כלכליות ופוליטיות מעל למדינת הלאום מתרחש תהליך אחר, ברמה המקומית, המביא להתגבשות קהילתית של קבוצות אתניות ושיוכיות, המבקשות לשמור על ייחודן החברתי והתרבותי ולתת ביטוי לסמליהן בטריטוריה, שבה הן חיות. קבוצות מיעוט אתניות אינן נטמעות בתהליך הגלובליזציה, והערבים בישראל מהווים קבוצה תרבותית, אתנית ולאומית, אשר תנהג ככל הנראה כך.

ההפרדה המרחבית, הקיימת בין יהודים וערבים בישראל, בנוסף לקיפוח בהקצאת משאבים לערבים בהשוואה ליהודים, גורמת לכך שהערבים

והיהודים יחפשו פתרון טריטוריאלי למצב, שבו הם אינם יכולים להמשיך בדו קיום במסגרת מדינת ישראל. גידול האוכלוסייה הערבית, שתגיע לכדי רבע מאוכלוסיית המדינה בשנת 2020, שיש לה מנהיגות פוליטית ומשק כלכלי ביישוביה, תעלה את המודעות של הערבים לזכויות פוליטיות, לשותפות בניהול המדינה ולקבלת משאבים ממנה. תביעה, שעלולה להידחות על ידי היהודים, וכבר כיום אינה מקובלת. דחייה זו תגרום לתביעת הערבים לאוטונומיה לניהול עצמי ואף להגדרה עצמית במרחבים, שהם בבעלותם ובניהולם.

כיום, הפערים הכלכליים בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינאית ומדינות ערב גדולים, כמו גם הפערים בין היהודים לערבים במדינת ישראל. למרות שהערבים הם מיעוט לאומי, המדינה אינה מכירה בכך, אלא רואה בהם תת-מיעוטים אתניים, החיים במסגרת פוליטית שיש לה מבנה מוסדי, תהליך קבלת החלטות וכללי משחק ברורים, למרות שאלה אינם מקובלים בחלקם על הערבים. מדינת ישראל נהנית מצמיחה כלכלית שהערבים הם חלק ממנה. תנאים אלה מפחיתים את תביעות הערבים בישראל להסתפח למדינה הפלסטינאית, והם מעדיפים להישאר בתחום מדינת ישראל.

בעתיד, יכול להיווצר מצב שהתנאים הפוליטיים הפנימיים והכלכליים בישות הפלסטינאית ובמדינות ערב ישתנו, ויהיו פיתוח וצמיחה כלכלית, יציבות פוליטית ומיסוד רב יותר במערכת השלטונית, הניהולית והכלכלית. במקביל, במגמה המסתמנת כיום בישראל היא התחזקות מפלגות הימין והדתיים, אשר יתבעו את חיזוק סממני היהדות, דרישה שתעורר התנגדות בקרב הערבים, במצב כזה יגברו בקולות הקוראים לנטישת המדינה. יתחזקו הקולות, הכורכים את התניית הישארות הערבים במדינה בהסכמה לאופייה היהודי.

(חמאיסי, 1999, עמ' 178-183)

לאופציית האירידנטה משמעויות שונות לגבי הערבים ולגבי היהודים, וההשלכות על היחסים בין מדינת ישראל למדינות ערב ועל מעמדה של ישראל בקהילה הבינלאומית. אירידנטה של הערבים תביא לצמצום שטחה של מדינת ישראל, שהיא אחת המדינות הקטנות מבחינת שטחה (21 אלף קמ"ר). בצורתה היא מלבנית עם "מותניים צרים" של 15 קמ"ר באזור החוף. פרישה של אזור המשולש תגרום לצמצום ה"מותניים" של מדינת ישראל באזור הנחשב למרכז המדינה.

אירידנטה של אזור הגליל תגרום לאיבוד שטח של כמיליון דונם וליצירת מובלעת זרה של הגזרה המזרחית, הכוללת את עמק הירדן ועמק החולה במזרח ואת החוף הצפוני במערב. אזור הגליל נחשב כאזור תיירות וכריאה ירוקה, בנוסף להיותו אקוויפר מרכזי לאספקת מים לישראל. אירידנטה של אזור זה תלווה באיבוד משאבים מרכזיים וחיוניים למדינת ישראל, הכוללים מים, קרקע ושמורות טבע. היא תגרום להגדלת גבולה של המדינה ולטרנספר של חלק מהאוכלוסייה היהודית הגרה בתוככי אזור בעל רוב ערבי.

אירידנטה של אזור הנגב הצפוני למדינה פלסטינאית תביא לצמצום שטחה של מדינת ישראל, ליצירת "מותניים צרים" בין רצועת עזה והגדה המערבית, דבר שיאיים על המשך חיבור צפון מדינת ישראל לדרומה. בנוסף למשמעות האסטרטגית הגיאופוליטית באזור בקעת באר שבע, שבו מרוכזים רוב הערבים, קיים אקוויפר מים גדול, המספק את צורכי האוכלוסייה היהודית בנגב ונמצאים בו ישובים יהודים. שינוי בשיוך הטריטוריה הזאת יגרום לשינוי בהרכב הדמוגרפי הלאומי של האוכלוסייה באזור, אשר יביא לטרנספר או להגירה בכוח של האוכלוסייה היהודית משם.

מול המשמעויות הללו, פרישה של שטחים המאוכלסים על ידי ערבים אל מחוץ לגבולות מדינת ישראל תביא ליצירת מדינה קטנה, הכוללת אוכלוסייה בעלת רוב מוחלט של יהודים, ובכך תזכה ישראל להפוך למדינה אתנית "טהורה" ותחזק את האוריינטציה היהודית שלה.

במקרה של אירידנטה, יש צורך גם בהסכמה של מדינה שכנה כדי להרחיב את גבולה ולכלול בשטחה אוכלוסייה נוספת. הכללת השטח והאוכלוסייה תגרום לשינוי ביחסים בתוך המדינה שמסתפחים אליה. במקרה של המדינה הפלסטינאית, הרי שקיימת בה אליטה שולטת שתחשוש משינוי הגבולות המוסכמים ומהכללת אוכלוסייה שאמנם שייכת אליה מבחינה דתית לאומית ומבחינת סמליה, אך היא התרגלה למבנה שלטוני אחר.

באופציית האירידנטה הערבים עוברים ממצב של מיעוט שבו הם נמצאים כיום, למצב בו הם שייכים לרוב. אך מכיוון, שהם כבר התרגלו לסביבה פוליטית דמוקרטית ולרמת חיים גבוהה יותר מאשר במדינה הפלסטינאית, בלבנון ובסוריה השכנות, הרי שחששם מירידה ברמת חייהם ימנע את תביעת האירידנטה מצידם. מצד שני, עקב שליטה של אליטה מקומית במוקדי הכוח והכלכלה, ערביי ישראל, הפורשים מישראל, לא יוכלו להתחרות בשלב

הראשון, באליטות הקיימות ולכן מעמדם יהיה נחות והם יהפכו לקבוצת מיעוט מסוג אחר.

במקרה שבו אופציית האירידנטה תכלול הקמת ישות פוליטית עצמאית של ערביי ישראל, היא תוקם על שטח קטן, עם מנהיגות חלשה, ללא כל מסורת של שלטון ואליטה שלטונית, בתנאים כלכליים גרועים ובמרחב גיאוגרפי מצומצם, שבו קיימים ישובים יהודיים השייכים למדינה יהודית ותיקה, שכנה. תנאים אלה, צפוי שיגרמו להתפרצות של מעשי אלימות על רקע אתני לאומי. (חמאיסי, 1999, עמ' 183-186)

עמדות של גורמים רלבנטיים בנושא האירידנטה

לגורמים הנוגעים לאפשרות יישום אופציית האירידנטה יש עמדות שונות כדלהלן:

מדינת ישראל - הרוב היהודי

למרות שביצוע אופציית האירידנטה מאפשר להפוך את ישראל למדינה חד אתנית או ל"יהודית טהורה", חוששים הישראלים מאירידנטה של ערבים ומתנגדים לה. החשש הוא שמהלך מסוג זה יגרום לצמצום שטח המדינה, באזורים אסטרטגיים מבחינת מיקום וזמינות המשאבים שבהם. מאז שנוסדה מדינת ישראל היא חששה מאירידנטה של ערבים, לכן פעלה באופן נמרץ להגברת הנוכחות ההתיישבותית היהודית באזורים שיש בהם ריכוזים של ערבים. התוצאה היא ערבוב יישובי אתני באזורים אלה. אירידנטה של ערבים תביא לעליית סוגיית היהודים המתגוררים בהם. המדיניות הישראלית תמשיך, ככל הנראה, לצדד בכך שיש לתת לערבים זכויות כבודדים וכתת קבוצות, אך לא להכיר בהם כבמיעוט לאומי.

עמדות הערבים בישראל

כיום נראה, כי הערבים אינם מבקשים לממש את אופציית האירידנטה למרות שקיימים בקרבם שוליים המבקשים מנהל עצמי או אוטונומיה תרבותית. הערבים בישראל מעורבים, משתתפים ושותפים בחברה הישראלית, הן כבודדים והן כקבוצות מיעוטים עדתיות והם חלק מהמערכת הפוליטית בישראל. זאת גם אם היא אינה מכירה בהם כמיעוט לאומי שיש לו תביעות לאומיות.

הערבים מבקשים עתה שוויון אזרחי ולכן אין להם תביעות טריטוריאליות של אירידנטה. זאת כיוון שהם מודעים לכך, שאירידנטה אומנם תהפוך אותם ממיעוט לרוב לאומי, אך תגרום להרעה במצבם הכלכלי והפוליטי.

הסכם אוסלו והסכמי הביניים בין ישראל לפלסטינים לא לקחו בחשבון עד עתה את הערבים בישראל, ולכן עלו התביעות האזרחיות שלהם בתוך תחומי המדינה.

בין הנימוקים, השוללים את התביעה לאירידנטה, אפשר לציין את המצב של אי יציבות והיעדר דמוקרטיה, המבנה הפוליטי הלא ברור והתנאים הכלכליים הקשים במדינות ערב ובכלל זה ברשות הפלסטינית, אשר דוחים את ערביי ישראל מלהצטרף אליהן. מצב זה של היותם מיעוט במדינת ישראל עדיף בעיניהם על הופעתם כזרים במדינה אחרת שהם אומנם שייכים אליה מבחינה לאומית, דתית, שפה ומורשת, אך צריכים לעבור תקופת המתנה והסתגלות קשה וארוכה, עד שיגיעו למעמד של שייכות אמיתית.

עמדות הפלסטינים

הכוונה היא למנהיגות ולאוכלוסייה בשטחי הרשות וגם לתפוצה הפלסטינית ברחבי העולם. שתי קבוצות אלה, שהערבים בישראל שייכים אליהן מהבחינות הלאומית, הדתית, השפה, התרבות, המורשת ואף בהקשר של קרבה משפחתית, מבטאות עמדה פשרנית ביחס לאירידנטה. הפלסטינים רואים בערביי ישראל נכס אסטרטגי, כדי להוכיח את הזכות הפלסטינית באזור פלשתינה המנדטורית ויתמכו בצעדיהם לשיפור זכויות האזרח שלהם בישראל. פיתרון של אירידנטה לערבים יסכן לדעתם, את המשך הקמתה של מדינה פלסטינית בסמוך לישראל, כיוון שלאחר ביצועו של מהלך מעין זה יטענו הישראלים, כי אסטרטגיית ה"שליבים", שחלק מהפלסטינים רואה בה את הפתרון לסכסוך הערבי-ישראלי, מתבצעת ולא יסכימו לו. רוב הישראלים רואים בהקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל פתרון סופי לסכסוך הערבי-ישראלי. תמיכה פלסטינית בתביעות הערבים בישראל לאירידנטה תהיה מעין התערבות בנושאים פנים-ישראליים, ולכן האינטרס והעמדה הפלסטינית הם אי-תמיכה באירידנטה.

עמדת מדינות ערב

אחדות ממדינות ערב יראו באירידנטה של ערביי ישראל, חלק מהפשרה הטריטוריאלית בין ישראל לפלסטינים, אחרות יתנגדו לכך. מצב זה עלול להעלות תביעות חדשות בקרב מיעוטים אתניים, הגרים בשולי מדינות ערב והדורשים אירידנטה כגון: הכורדים בצפון עיראק וסוריה, השיעים בדרום עיראק והנוצרים בדרום סודן.

לכן נראה כי העמדה הערבית תהיה התנגדות לאירידנטה תוך תביעה מישראל לתת זכויות לאומיות לערבים בישראל בנוסף להענקת זכויות אזרחיות. למען השגת יעדים אלו ינצלו מדינות ערב והמדינה הפלסטינית את הקשרים הבינלאומיים שלהן ואת הבמות הבינלאומיות כדי ללחוץ על ישראל. בכל מקרה עמדת מדינות ערב לא תהיה פסיבית בכל הנוגע ליחסים בין מדינת ישראל לאזרחיה הערבים.

עמדת הקהילה הבינלאומית

הקהילה הבינלאומית, שיש לה עניין ישיר במתרחש בישראל, מתחלקת לשלוש קבוצות עיקריות: יהודי התפוצות, ארצות הברית והקהילה האירופית. שלושת הגורמים הללו אינם רוצים כיום בהחלשתה של ישראל, ולכן הם מתנגדים לפתרונות העלולים להתפתח למאבק גיאו-אתני-לאומי בישראל.

יהודי התפוצות- חצויים בין אלה, הרוצים מדינה יהודית דמוקרטית ובחיזוק הממד האזרחי דמוקרטי שלה, לבין האחרים המדגישים את חשיבות ההיבט היהודי של מדינת ישראל. רוב יהודי התפוצות יתנגדו לאירידנטה של הערבים, כדי לא לערער את קיומה של מדינת ישראל. עמדתם תהיה מושפעת מעובדת היותם מיעוט במדינות, שבהן הם חיים.

עמדות ארצות הברית והקהילה האירופית יהיו דומות. הן יתנגדו לאופציית האירידנטה ויראו בה תקדים לפתרון סכסוכים בין מדינות לבין מיעוטים אתניים החיים בהן. מדינות אירופה וגם ארצות הברית אינן חסרות מיעוטים אתניים ולאומיים, התובעים זכויות לאומיות. כמו כן, האירידנטה עלולה להערכת ארצות הברית והקהילה האירופאית להחליש את ישראל. הן אינן מעוניינות בכך כיום. (חמאיסי, 1999, עמ' 186-192)

פרק 2 - צ'כוסלובקיה כמקרה בוחן לאירידנטה

(Case Study)

א. צ'כוסלובקיה והמיעוט הסודטי שבה בתהליך האירידנטי

צ'כוסלובקיה כמדינה רב לאומית, הקימה משטר דמוקרטי שניסה לאזן בין הדרישות והצרכים של המיעוטים השונים בו. כמדינה צעירה חסרת ניסיון ותרבות דמוקרטית, קשה היה להנחיל לאזרחי המדינה התנהגות והבנה דמוקרטיות. צ'כוסלובקיה קמה כמדינה דמוקרטית ללא מאבק מזוין וללא שפיכות דמים, נתון שהשפיע מאוד על עיצובה של המדינה כדמוקרטיה מלאה, שאינה חוששת מערעור, פנימי או חיצוני, על קיומה.

פריחתו הלאומית של העם הגרמני השכן והתחזקות המוטיבים: ה"פולקדויטשה", העם הגרמני המאוחד וה"לבנסראום", שטח המחיה של האומה הגרמנית, לא היה בשליטתה ובהשפעתה של המדינה הצ'כוסלובקית. הדרך, שנמצאה להתמודדות עם התופעה המאיימת, הייתה כריתת בריתות וחוזי הגנה הדדיים, עם המעצמות המערביות באירופה.

האידיאולוגיה שליוותה את מקימיה בזמן המאבק על ההקמה, הוסיפה ללוות אותם גם לאחר ההקמה. המדינה הצעירה הייתה אסירת תודה למעצמות האירופאיות הדמוקרטיות על עצם הקמתה וראתה בהן מודל התייחסות והזדהות. הבעיה הייתה שהמיעוטים שכונסו יחד ללא הסכמתם לשטחה של צ'כוסלובקיה, לא הסכימו לכך ולא זנחו את האידיאולוגיה והרצונות הלאומיים שלהם.

הממשל הצ'כוסלובקי ראה את ההתארגנות המתבדלת והקיצונית בתוך המיעוט הסודטי גרמני, אך לא טיפל בה בחומרה בהאמינו, כי שוויון זכויות ומצב כלכלי איתן יחזקו את תחושת הלאומיות המשותפת, על חשבונה של זו המתבדלת.

קיומם של ארגונים סמי-צבאיים ופעילות אלימה שלהם בתוך הקהילה הסודטית גרמנית היו ידועים אך לא טופלו בחומרה, כאשר הדבר עוד ניתן. הממשל לא רצה להכעיס את גרמניה השכנה כמו גם את המעצמות האירופאיות שציפו ממנו לפתור את הבעיות הפנימיות בדרכים דמוקרטיות, מבלי להידרש לפעילות כוחנית בוטה.

עצם ניסיונו של הממשל לשלב את הגורמים הסודטים הקיצוניים בממשלה הצ'כוסלובקית, בכיסוי של דמוקרטיה, פגע עוד יותר בגורמים הסודטים המתונים. הגורמים הקיצוניים השכילו להשתמש בכלים הדמוקרטיים לצורכיהם כאשר הדבר ניתן, על מנת לפגוע ולערער את המדינה בתוכה הם חיים.

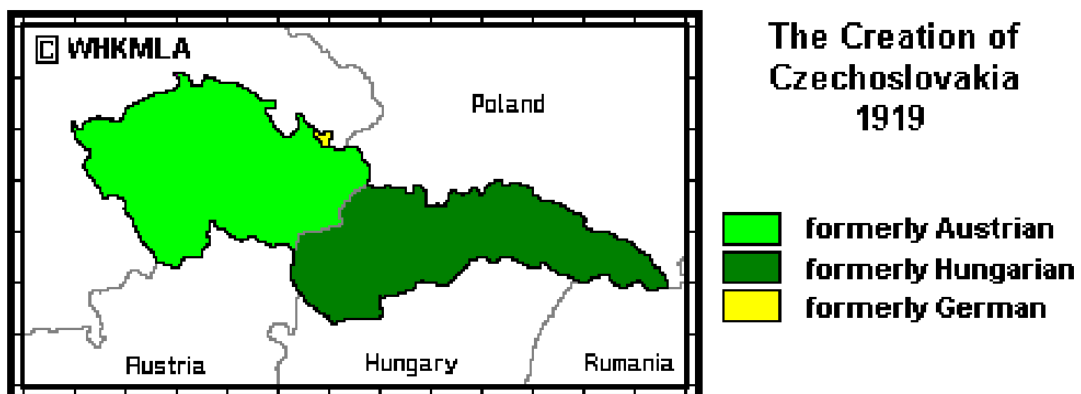
צ'כוסלובקיה הייתה דמוקרטיה פתוחה, צעירה ותמימה במידת מה, שהחליפה את הפיקוח הנדרש כל כך על כל אזרחיה ובמיוחד אלה הקיצוניים, בחליפת מגן חיצונית של המעצמות האירופאיות שהקימו אותה. חליפת מגן שכלה באופן מחפיר וטראגי.

המיעוט הסודטי לא יכול היה לכפות על צ'כוסלובקיה ויתור על חבל הסודטים ללא תמיכה חיצונית ובינלאומית. פירוט הגורמים לסוגיהם מבהיר ומראה זאת.

ב. נסיבות וגורמים משפיעים פנימיים

עקב ריבוי הלאומים שצורפו למדינה שהוקמה, לא הייתה כל אפשרות להקימה כמדינת לאום של העם הצ'כי. כתוצאה מכך נעשו ניסיונות לגשר ולאזן בין האינטרסים והצרכים של הלאומים השונים ובמיוחד הגדולים שבהם: הצ'כים, הסלובקים והגרמנים הסודטים. חלקים מצ'כוסלובקיה נגסו ממדינות אחרות – כתוצאה מכך נוצרו קשרים הדוקים בין בני המיעוט, שצורפו לצ'כוסלובקיה ובני עמם שנשארו במדינת הלאום. מפה זו מסבירה את "קו פרשת המים" בהחרפת התנהגות המיעוט הסודטי גרמני לאחר האנשלוס שהתבצע על ידי גרמניה הנאצית באוסטריה.

מפה מספר 5: היווצרותה של צ'כוסלובקיה בשנת 1919

הקמת המדינה החדשה צ'כוסלובקיה, הביאה למהפך בסטטוס המעמדי והחברתי של אזרחיה הצ'כים, הגרמנים והסלובקים. הגרמנים הפכו למיעוט במדינה המנוהלת על ידי בני לאום פחות ערך בעיניהם. מיעוט שאינו ראוי ואינו זכאי לשלוט בהם ובגורלם.

בני הלאום הצ'כי, השולט, התייחסו טוב ובאופן שוויוני אל בני המיעוט הגרמני סודטי. הם לא שמרו טינה מהעבר ולא ניסו, בהזדמנות זו של הקמת מדינתם הדמוקרטית העצמאית, לסגור חשבון היסטורי ו/או להתנקם.

כתוצאה מכך נשמר מצבם הכלכלי האיתן. יחד עם זאת, הממשל החדש חש צורך לשלוט ולפקח על המתרחש בחבל ארץ זה. המינויים השלטוניים נוטים לטובת הרוב הצ'כוסלובקי. מיקומו הגיאוגרפי והפוליטי חייבו למקם בו קווי הגנה נחוצים לשם שמירה על שלומה וביטחונה של המדינה.

מעמדו החברתי והכלכלי אפשר למיעוט הגרמני לשמור על הזהות התרבותית שלו. קמו ופעלו בתי ספר ואוניברסיטאות בשפה הגרמנית. הממשל המרכזי הכיר בחשיבותם ובייחודם של בני המיעוט הסודטי גרמני ואפשר להם התארגנות פוליטית וחברתית מלאה, במסגרת המדינה הדמוקרטית. המפלגות הגרמניות סודטיות לסוגיהן, לפני עלייתה של המפלגה הסודטית הגרמנית, אפשרו לגרמנים רבים למצוא את זהותם במסגרות מקבילות לאלה של הצ'כים והסלובקים. מיעוט זה מעולם לא ויתר על זהותו התרבותית והלאומית.

בני המיעוט השתמשו בזכויות הדמוקרטיות על מנת לפעול נגד המדינה, בה הם חיו. ההנהגה הקיצונית הקפידה להציג את חצי הכוס הריקה ואת התחומים, בהם נגרם לבני המיעוט עוול על ידי גורמי השלטון.

פרק הזמן הקצר, שעבר מאז הקמתה של צ'כוסלובקיה ועד ההחמרה הגדולה ביחסים שבין המיעוט הסודטי גרמני והמדינה, הביא לכך שהתודעה ההיסטורית הייתה חזקה והשפיעה על העמדות הבסיסיות של כל הגורמים המעורבים. זמן החיים ביחד במדינה הדמוקרטית, לא היה מספיק בכדי שיוכלו הדברים המשותפים של המסגרת הדמוקרטית הכוללת, לחלחל לכל מערכות החיים ולהשפיע לחיוב.

הנהגה אידיאולוגית קיצונית של המיעוט הסודטי גרמני גררה רוב דומם ולא מעורב להקצנה ולהתבדלות. הנסיבות החיצוניות ובמיוחד במדינת הלאום שלהם, גרמניה, הגבירה את הקיצוניות ואת חוסר הרצון להתפשר.

דרישות ההנהגה מהשלטון המרכזי היו בוטות ונטו תמיד לכיוון ההתבדלות וההפרדות בין הלאומים. לא היה ניסיון ממשי לשפר תנאי חיים על מנת לחיות ביחד כאזרחים שווים בצ'כוסלובקיה.

במסגרת החופש התרבותי והחברתי, שקיבלו האזרחים הותר לקיים עיתונות חופשית גם בשפה הגרמנית. חלקה עסק בהסתה מתמשכת ובהצגת עובדות לכאורה, כעובדות. מטרת התקשורת הייתה לקדם את רעיון ההתבדלות וההפרדה של בני המיעוט הסודטי גרמני מצ'כוסלובקיה. עם התפתחות האירועים בגרמניה שמה לה עיתונות זו למטרה את האיחוד עם בני העם הגרמני כולו.

בני המיעוט הסודטי גרמני ניצלו את החופש והפתיחות, ששררו בצ'כוסלובקיה על מנת להתארגן במסגרות קהילתיות סמי-צבאיות. מסגרות אלה סייעו בידי ההנהגה הקיצונית של המיעוט להשליט מרות ולהתגבר על מחלוקות (סודטיות) פנימיות, לא בהליך דמוקרטי. האיום הגיע לשיאו כאשר נדרשה הממשלה להורות על הפסקת השתתפות מפלגה סודטית גרמנית אחת בממשלה בכדי לאפשר משא ומתן עם מפלגה אחרת (המפלגה הסודטית גרמנית). עצם קיום בחירות בצילם של כוחות אלימים, אפשר לקיצונים להגדיל באופן משמעותי את כוחם האלקטוראלי ולאחר מכן להשתמש בנתון זה על מנת לדרוש ייצוג בלעדי של בני המיעוט.

ג. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים במעגל הקרוב

ההתעוררות הלאומית החזקה בגרמניה השפיעה על כל המקומות, שחיו בהם מיעוטים גרמנים. התעוררות זו, שהביאה להישגים הולכים ומתגברים השפיעה מאוד על המיעוט הסודטי. שייכותו האוסטרית הקודמת, נתנה לסיפוח אוסטריה על ידי גרמניה במרץ 1938 משמעות מיוחדת.

ההתעוררות דיברה על אומה אחת ועם מאוחד השומר ומחזק את החברים בו.

מעורבות המדינאים הגרמנים בנעשה בצ'כוסלובקיה היתה ברורה ונעשתה בדרכים גלויות וחשאיות. היטלר הבין, שכדי להוציא את צ'כוסלובקיה מחבל הסודטים האסטרטגי, יהיה עליו להשתמש בתירוץ של היחס המשפיל, אותו מקבל המיעוט הסודטי מהמדינה הצ'כוסלובקית.

הנהגת המפלגה הסודטית גרמנית, קיבלה הדרכה והכוונה מדוקדקת מגרמניה, באשר לאופן בו עליה להתנהג לשאת ולתת עם הממשלה הצ'כוסלובקית. מעורבות זו ניצלה את הקלות, בה יכלו כל הגורמים

המעורבים לפעול ולתכנן פעילות חתרנית, מבלי שתיווצר סכנה ממשית לסיכולה על ידי הממשל המרכזי.

במרץ 1935 הוקם צבא גרמני בן שנים עשר גייסות ושלושים ושיש דיוויזיות, זאת בימי שלום. המדובר בסדר גודל של כחצי מיליון איש, באמצעות חוק הקובע שרות צבאי כללי (קץ ההגבלות של ורסאי). במרץ 1936 פלשו כוחות גרמניים אל חבל הריין תוך ביטול תוקפו של חוזה לוקראנו (שעליו שלא כעל חוזה ורסאי חתמה גרמניה מרצון). ובחודש מרץ 1938 סופחה אוסטריה לגרמניה. לאירועים אלה שגרמו לאופוריה בקרב בני העם הגרמני, היתה השפעה לאומית חזקה, על המיעוט הסודטי גרמני.

למרות ההבנה שחלחלה כבר להנהגה הציכסלובקית, באשר להשפעה של אירועים אלה על המיעוט הסודטי, לא השכילה המנהיגות לחזק את הגורמים המתונים במיעוט הסודטי. הצורך הדחוף להגיע להסדר כלשהו, המניח את הדעת ומאפשר להציג לעולם חזות דמוקרטית, הביא אותה לנהל משא ומתן עם הגורמים הקיצוניים ביותר על מנת שהם "יספקו סחורה", שתרצה את כולם. טעות זו לא הייתה מתרחשת בהיקף ובחומרה שכאלה ללא האירועים הללו.

המצב הכלכלי בגרמניה היה טוב ואפשר לבני המיעוט הסודטי לחזק את רצונם הלאומי אידיאולוגי להתאחד במסגרת אומה גרמנית אחת. לא עזרה העובדה, שגם בצ'כוסלובקיה היה מצבם טוב מאוד, הרבה יותר מאשר במקומות אחרים בהם חיו הגרמנים כמיעוט. מצבם הכלכלי ואיכות החיים של הסודטים בצ'כוסלובקיה לא היוו שיקול באשר לרצון הלאומי אידיאולוגי באיחוד, בעיקר משום שהפער הכלכלי ששרר בין המדינות נסגר.

אופיו של המשטר הדמוקרטי בצ'כוסלובקיה אפשר תנועה חופשית של אנשים, תקשורת ורעיונות בין שתי המדינות. כמדינה צעירה ניסתה צ'כוסלובקיה לקיים אורח חיים דמוקרטי, גם על חשבון פגיעה מסוימת בביטחונה הלאומי. עצם קיומה של המדינה עמד על הבסיס הדמוקרטי, עליו היא הוקמה. בתוך בסיס דמוקרטי זה נשזרה מחויבותן של המעצמות המערביות, שהקימו את המדינה והפילו בה חיים. ההיגיון הציכסלובקי אמר שהצידוק להקמתה של צ'כוסלובקיה במתכונת הרב לאומית הוא זה שמחייב את הממשל להקפיד מאוד ככל שרק ניתן על משטר דמוקרטי פתוח.

ד. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים במעגל הרחוק

בריטניה וצרפת המעצמות האירופאיות היו מותשות לאחר מלחמה ארוכה (מלחמת העולם הראשונה), ללא כל רצון אמיתי להיכנס לעימות צבאי על מנת לשמור על אינטרסים בינלאומיים. הסכם ורסאי, שכפה על הגרמנים תנאי כניעה חמורים ומשפילים גרם להם לזלזל ולהתעלם מהמצב המסוכן אליו נקלעו, התפורר לאיטו והפך ללא רלבנטי. חוסר נכונותן לממש את ההסכמים הבינלאומיים, עליהם חתמו, היה ברור לכל ובמיוחד למנהיגי גרמניה הנאצית. חוסר זה בנחישות ובמנהיגות, הביא למצב בו דווקא כלפי הגורם החלש, צ'כוסלובקיה הדמוקרטית הצעירה, נקטו המנהיגים האלה במילים ובמדיניות תקיפה, בעוד שאל מול התוקפן האמיתי, ניסו ככל יכולתן למצוא מוצא של פשרה. מוצא שלא יחייב הפעלת כוח.

מדיניות בינלאומית חלשה ופייסנית, שנקטה עקב המצב בו היו המעצמות האירופאיות. מדיניות של פיוס ושלוש בכל מחיר, גם אם הוא בא על חשבון מדינות קטנות, שאינן יכולות לבדן, לעמוד ולשמור על זכויותיהן ועצמאותן. במסגרת מדיניות זו קיבלו המעצמות האירופאיות, שבעבר הלא רחוק, הכתיבו את תנאי הכניעה לגרמניה, הסברים שונים ומשונים כתירוץ לתוקפנות ולהתערבות בלתי נסבלת בענייניהן של מדינות שכנות לגרמניה. שיאה של מדיניות זו היה בהצהרת השלום, שהביא עימו ראש הממשלה הבריטי צ'מברליין בשובו מפגישה עם היטלר בגרמניה. בגידה זו במדינה הצ'כוסלובקית, שהוקמה על ידן רק עשרים שנה קודם, סימלה את סופה של ההגמוניה המערבית הדמוקרטית ועלייתה של ההגמוניה הנאצית הכוחנית והבוטה.

הוויתור, שנעשה לגרמניה הנאצית, הוצג כוויתור על אינטרס זר וחיצוני, לא שייך לאינטרסים החשובים של הדמוקרטיה המערבית.

בגידה כפולה זו הייתה קודם כל מול הצ'כוסלובקים, שחשו אחדות ושייכות לעולם המערבי, וכמו כן מול העולם הדמוקרטי כולו. עולם הנדרש להגנה המשותפת על אינטרסים ועצמאות, של הקהילה הדמוקרטית כולה ובמיוחד המדינות החזקות שבה, כדי לקיים משטר דמוקרטי.

המעצמות האירופאיות הפרו בצורה בוטה ברית הגנה, עליה חתמו עם הדמוקרטיה הצעירה צ'כוסלובקיה. הנימוק להפרה אינו נוגע לעובדה שלמדינה זו היו שתי ברירות בלבד. האחת, להילחם לבד מול גרמניה והשנייה, לקבל את רוע הגזרה ולסמוך על אותן מעצמות שהפעם, יכבדו את התחייבותן ויגנו על צ'כוסלובקיה מוחלשת, ללא ההגנה שסיפק חבל הסודטים.

העם הצ'כי התמרמר והיה מאוד לוחמני, אולם הנהגה עייפה, מנוסה ומחוסרת אשליות, העדיפה לא להילחם. בבריטניה ובצרפת לא חשו כל ספקות ואי נחת מהפרת הבריתות. לא היה להן רצון לצאת למלחמה, כדי לשמור על עם זר ומרוחק. נאומו של צ'מברליין הבהיר זאת בדרך הטובה ביותר. מצב מעין זה מערער את יכולתן של המדינות הדמוקרטיות לחיות כקהילה חופשייה המוגנת מרודנותן של המדינות הלא דמוקרטיות.

נוסף, לכך נציגי הגרמנים הסודטים, שהסתובבו בבירות אותן מעצמות, יכלו לחוש לאן נושבת הרוח, דבר שחיזק מאוד את פעילותם החתרנית והמתבדלת.

פעילות ועדות בינלאומיות לכאורה אובייקטיביות, הרגיעה במידת מה את השלטונות הצ'כוסלובקים. בבחינת פעילותן והמלצותיהן מתברר, כי בשום מקרה לא מדובר בוועדה אובייקטיבית אלא בוועדה עם סדר יום מוכתב וידוע, המנסה לחפש תימוכין למסקנותיה. בולטת מאוד הייתה הוועדה בראשות הלורד ראנסימן, שהייתה אף קיצונית בהמלצותיה יותר מהיטלר עצמו. חברי הוועדה, שוחחו עם כל הגורמים בסכסוך וליבו בעצם הדבר את מוקדי חוסר ההסכמה. לממשלה המקומית לא היתה כל אפשרות להשפיע על המסקנות ועל דיוני הוועדה, לאחר שנתנה את האישור לעצם הגעתה ותחילת עבודתה.

ההחלטות של ועידת מינכן הבינלאומית התקבלו עם מעורבות מינימאלית של המדינה הדמוקרטית, צ'כוסלובקיה. זאת על מנת שהצ'כוסלובקים לא יוכלו לקלקל עם עובדות, את הסיכומים אליהם ניתן יהיה להגיע, לדעת המדינות המשתתפות. הפטרונות וההתנשאות לפיהן ניתן לחייב מדינה שהוקמה בחסותן ובהמלצתן רק לפני עשרים שנה, הייתה בלתי נתפסת אולם היא שרירה וקיימת תמיד בזירה הבינלאומית. תוצאות הוועדה היו ידועות מראש, לא היה דבר אותו יכולה הייתה לעשות צ'כוסלובקיה משהבשילו התנאים להתכנסותה. תוצאותיה הוסיפו ללחץ הנוראי, בו היתה שרויה ההנהגה הפוליטית ממילא, עקב התנהגותה התוקפנית והבלתי מתפשרת של גרמניה, בסיועו הפעיל מאוד של המיעוט הסודטי גרמני.

מנהיגי הסודטים ובראשם הנליין ביקרו ושוחחו עם מנהיגי בריטניה וצרפת וניסו לשכנעם בצדקת טענותיהם ותביעתם, לאוטונומיה והתבדלות.

ביקורים אלה לוו בהצגה מסולפת של עובדות ובתיאור אירועים, שכלל לא היו. נתונים אלה נלקחו בחשבון על ידי אותם מנהיגים בעת קבלת ההחלטות על הנושא הצ'כוסלובקי. עצם הקרבה למנהיגות האירופאית והיכולת לשוחח עימם באופן אינטימי וקרוב, השפיעה לרעה על הקיצוניות וחוסר הרצון

להתפשרות של מנהיגי הסודטים, וכתוצאה מכך על קהילת הגרמנים הסודטים כולה. הסודטים כמיעוט בתוך מדינה דמוקרטית רב לאומית, חרגו מכללי המשחק הדמוקרטי וגייסו לעזרתם "שחקני חיזוק" חיצוניים. בכך הם קידמו את מעמדם הפוליטי בתוך המדינה, בה הם חיו.

ד. נסיבות וגורמים משפיעים גיאופוליטיים

מלחמת העולם הראשונה נמשכה למעלה מארבע שנים ושלושה חודשים – מ-28 ביולי 1914, כאשר הכריזה אוסטריה-הונגריה מלחמה על סרביה, עד 11 בנובמבר 1918, כשחתמו בעלות הברית על שביתת נשק עם גרמניה.

לאחר שביתת הנשק נדרשו חמש שנים נוספות כדי להשלים את הסדר השלום הכללי. בשנת 1919 חתמו בעלות הברית והמדינות הקשורות אתן על חוזה ורסאי עם גרמניה (ב-28 ביוני), על חוזה סן ז'רמן עם אוסטריה (ב-10 בספטמבר), ועל חוזה נואי עם בולגריה (ב-27 בנובמבר), וב-1920 על חוזה טריאנון עם הונגריה (ב-4 ביוני). רק ב-23 ביולי 1923 נחתם סופית בלוזאן חוזה השלום עם תורכיה. רק משנכנס חוזה זה לתוקפו ב-6 באוגוסט 1924 שב סוף סוף השלום ונתכונן רשמית בעולם כולו. (קאר, עמ' 9)

ציכוסלובקיה נוסדה כתוצאה מועידת ורסאי. הקמתה נעשתה עקב הנסיבות, ללא כל התנגדות של שכנותיה הטריטוראליות. ההחלטה שקבעה את מסגרת הגבולות של המדינה החדשה איחדה תחת המדינה הציכוסלובקית שלושה מיעוטים גדולים, צ'כים, סלובקים וגרמנים סודטים. בשלטון החדש נוצר מצב במסגרתו שלטו בני מיעוט אחד, שהיה נחות בעבר, על בני מיעוטים אחרים חלקם כמו הגרמנים הסודטים, היו בעבר במעמד ובסטטוס הרבה יותר בכיר ומשמעותי מזה של הצ'כים.

בני המיעוט הצ'כי לא שמרו טינה עקב היחס המשפיל אותו הם קיבלו בעבר (לפני הקמתה של צ'כוסלובקיה), מבני המיעוטים האחרים. הם פעלו כמדינה דמוקרטית להעניק שיווין זכויות לאומי, חברתי, תרבותי וכלכלי לכל האזרחים. המשטר החדש הצליח בזמן קצר להקים מדינה דמוקרטית משגשגת, במסגרתה באו לידי ביטוי שווה, כל האזרחים.

כמדינה צעירה וחזקה שלה בריתות אסטרטגיות עם מעצמות ומדינות שכנות חשה צ'כוסלובקיה בטוחה ומוגנת.

ציכוסלובקיה כמדינה הוקמה מתוקף החלטה בינלאומית, כתוצאה מכך חשו מנהיגיה ואזרחיה אמון ומחויבות לקהילה הבינלאומית ולפורומים הנובעים

ממנה. התפיסה ששררה אז באירופה דיברה על הקמת מדינות לאום קטנות בעלות משטר דמוקרטי.

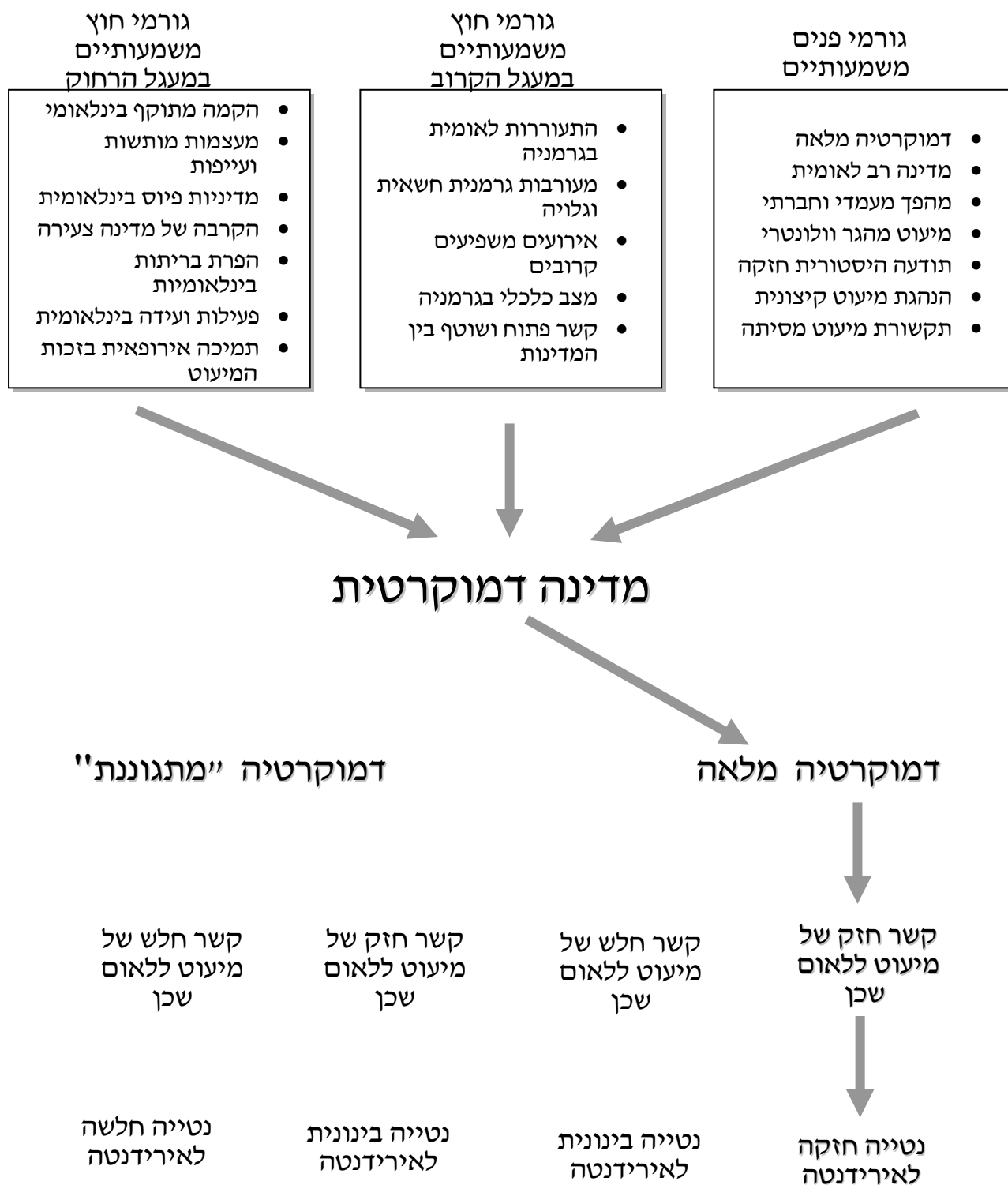
בני המיעוט הסודטי גרמני ישבו בחבל ארץ עשיר ומפותח כלכלית, הגובל בגרמניה ובאוסטריה, ארצות הלאום אליהן הם השתייכו מבחינה היסטורית ולאומית. מצב זה אפשר ליישם בקלות רבה את הקריאה של היטלר וההנהגה הנאצית, להרחבת "שטח המחיה" של האומה הגרמנית.

המיעוט הגרמני, שנכלל בשטח המדינה החדשה, הגיע לשם בעבר כמיעוט מהגר וולונטרי על מנת לשפר את מצבו הכלכלי. בני הרוב שלעבר מצאו את עצמם במעמד של מיעוט ללא מאפיינים חברתיים וכלכליים של מיעוט.

ההתפלגות הדתית של המיעוטים השונים בצ'כוסלובקיה לא היוותה גורם מדרבן ומתסיס במחלוקת עם הרוב הצ'כוסלובקי.

1. המקרה האירידנטי של צ'כוסלובקיה –

תרשים זרימה אירידנטי במקרה של צ'כוסלובקיה, תרשים זרימה מספר 1:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

הערות לתרשים מספר 1:

1. המדובר בתהליך זרימה אנכי.
2. ציר הנטייה לאירידנטה נע מהרמה הנמוכה ביותר (1) עד לרמה הגבוהה ביותר (12).
3. מצבם והתפתחותם של הגורמים הפנימיים, החיצוניים והגיאופוליטיים, משפיעים על הקמתה ותפקודה של מדינה דמוקרטית, כדמוקרטיה מלאה או כדמוקרטיה "מתגוננת".
4. במצב של דמוקרטיה מלאה למרות השוויון המלא שניתן לכל האזרחים, לא קיימת אפשרות של היעדר רצון לאירידנטה. עצם קיומו של מיעוט לאומי בתוך דמוקרטיה מלאה ופתוחה, מיעוט הנושא עימו תחושות היסטוריות, תרבותיות ולאומיות שונות, משמעו קיום של תחושות אירידנטיות אל מדינת הלאום השוכנת בשכנות.
5. במצב של דמוקרטיה "מתגוננת" המטילה הגבלות וסייגים על התנהגות מיעוט לאומי בתוכה, לא קיימת אפשרות של אירידנטה חזקה. כאשר מתעורר רצון של מיעוט להתאחד עם מדינת הלאום, השכנה שלו, מבצע הממשל פעולות מונעות ומגבילות כאשר במקביל נבחנות אפשרויות אחרות להגברת שילובו של המיעוט במדינה.
6. המיעוט הלאומי יודע ומודע לאופיו של המשטר הדמוקרטי, בתוכו הוא חי. ידיעה זו משפיעה על אופן פעילותו והשתלבותו במדינה.
7. איכות ועוצמת הקשר של מיעוט ללאום שכן, נמדדים בצורות שונות. הוא מורכב ממפגשים אישיים, מהחלפת רעיונות ודעות, מהזדהות ומעורבות רגשית ומקשר תרבותי ולאומי שוטף.

פרק 3 - השוואת מקרה הבוחן בצ'כוסלובקיה לישראל

א. מדינת ישראל והמיעוט הערבי שבה

ישראל קמה כמדינה דמוקרטית לאחר מאבק מזוין שכלל שפיכות דמים נתון שהשפיע מאוד על עיצובה של המדינה כדמוקרטיה "מתגוננת" החוששת מאוד מערעור פנימי או חיצוני של קיומה.

כתוצאה מחשש זה הוטל על המיעוט הערבי פלסטינאי ממשל צבאי, שהחל עם תום הקמתה של המדינה בשנת 1949 והסתיים רשמית בשנת 1966. סיומו של המשטר הצבאי לא פתח מייד את הדרך לשילובם המלא של בני המיעוט הערבי פלסטינאי במדינה. מרבית המגבלות וגורמי אי השוויון עם הרוב היהודי במדינה הורדו רק בתחילת שנות השמונים של המאה העשרים. מתקופה זו הפכה ישראל להיות יותר ויותר, דמוקרטיה מלאה, תוך עידוד ודחיפה של התהליך הדמוקרטי על ידי בית המשפט העליון, בשבתו כבית דין גבוה לצדק ועל ידי הכנסת שחוקקה חוקי יסוד כתחליף מסוים, לחוקה החסרה.

ישראל היא מדינת הלאום היהודי (כפיו שצרפת היא מדינת הצרפתים), בה נוהג משטר דמוקרטי. משטר זה פועל בכלים דמוקרטיים, מעניק זכויות אזרחיות פוליטיות וחברתיות לכל תושבי הקבע, המעוניינים להיות אזרחי המדינה. מתקיימים בו כל נוהלי הדמוקרטיה: משטר מפלגתי, בחירות חופשיות (תחרות על השלטון), עיתונות חופשית, הפרדה בין רשויות עצמאות של בתי המשפט, ואפילו אקטיביזם שיפוטי.

אין הסכמה בין החוקרים השונים באשר למהות הדמוקרטיה ומלאותה. התרבות בישראל היא דמוקרטית, המושתתת על ערכי הדמוקרטיה, אך עם זאת האזרחות, כמכלול של ערכים שוויוניים בין כל האזרחים במדינה חלשה, ואינה מהווה בסיס לזהות משותפת. בניגוד למדינות לאום דמוקרטיות אחרות, השייכות לציבור אזרחי, מדינת ישראל שייכת לעם היהודי כולו ולא לציבור אזרחי. בישראל נוהג דגם דמוקרטי אתני, במסגרתו המשטר מכוון ראשית לציבור האתני – יהודי.

משמעות מודל זה היא שלקבוצת האזרחים היהודית, יש מעמד שהוא מעל ומעבר לקבוצות האזרחים האחרות. (במערב הבסיס ללאומיות של העמים היה עד לא מכבר האזרחות, נתון ההולך ומשתנה).

הקבוצה האתנית היהודית, כקבוצה מכוונת וכרוב במדינה, (רוב אזרחי ישראל 83% הם יהודים או נשואים ליהודים), חוקקה בדרך דמוקרטית חוקים, המאפשרים לה לפעול להגשמת האידיאולוגיה הציונית, שעמדה בבסיס הקמתה. ללא קיום זה, אין למדינה היהודית כל סיכוי ובעצם גם כל משמעות.

חיבור המשטר עם הלאום היהודי, מצביע על דמוקרטיה מופחתת, אך עדיין דמוקרטיה. כזו שמקיימת העדפה במדיניות לטובת היהודים, אזרחי המדינה ואזרחי העולם, לעיתים על חשבון האזרחים הישראלים, בני קבוצות הלאום האחרות. בשל ריבוי דעות וחופש ביטוי ומעצם אופיו של התהליך הדמוקרטי מתקיים איזון מתחים מתמיד, המנסה להסדיר את הזכויות של האזרחים הפרטים, מול זכויות המדינה כקולקטיב.

את המתח הנובע מהפער בין מצב חירום חוקי¹³ ומצב חירום מנטאלי¹⁴, ניתן לצמצם על ידי מציאת איזון בין הצורך בחיזוק הביטחון הלאומי והצורך ב"הגמשת" הדמוקרטיה. הדבר ייעשה ע"י הגדרת עומק הפגיעה בדמוקרטיה והגבלתה בזמן, פיקוח המערכת השופטת ובראשה בית הדין הגבוה לצדק על חוקיות פעולות הרשות המבצעת, ובכללן על פעולות כל כוחות הביטחון, שתפקידם להגן על המשטר הדמוקרטי.

את המתח שבפגיעה בחירויות ובזכויות הפרט, ניתן לאזן על ידי חקיקה מתאימה, המתיישבת עם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. חקיקה זו מאפשרת הגבלת החירות רק במצבים של סכנה ממשית, במידה הדרושה ותוך פיקוח שיפוטי על פעולות הרשות המבצעת. (נויברגר, 1996)

ישראל כיום היא מדינה יהודית דמוקרטית, המנסה תוך קיום משטר דמוקרטי מלא ושוויוני, לשמור על חלק מהערכים היהודיים, בכדי לשמר בהצלחה את הגדרתה וייחודה כמדינה יהודית.

¹³ **מצב חירום חוקי** – בו יש חקיקת חירום מפורשת המגדירה את כללי המשחק הפוליטיים בשעת חירום. חקיקה המאפשרת להגביל את חירות הפרט כתוצאה מהעברת סמכויות מהרשות המחוקקת והשופטת לרשות המבצעת ומרשויות נבחרות לרשויות ביטחוניות ממונות. במצב זה אין פגיעה בשלטון החוק אך יש פגיעה במהות הדמוקרטיה של שלטון החוק. בישראל על פי תקנות לשעת חרום קיימת לצבא האפשרות להחליט על הגבלות תנועה מעצרים מנהליים עוצר וכדומה.

¹⁴ **מצב חירום מנטאלי** – בו המצב הביטחוני משפיע על תפיסותיהם של עובדי ציבור (שופטים שוטרים חוקרים) ומעורר נטייה לעיוות "מתקן" של צדק תוך הסכמת הסביבה למעשיהם. מצב זה עלול להביא לסטיות מעקרונות הדמוקרטיה מבלי שהדבר יעוגן בחוק. מצב זה גורם לפגיעה ממשית בדמוקרטיה ובערכי ביסוד שלה.

ככזו, המשטר הדמוקרטי בה חזק יותר בהיבט הפרוצדוראלי (קיום נהלים של התנהגות דמוקרטית) ופחות בהיבט המהותי (התרבות היא דמוקרטית עם עיקרון השוויון במרכזה).

השופט, אהרון ברק, מצביע על כך שהאמירה "ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית" אינה מקרינה תשובה חד-משמעית. לדבריו אין אנו במדינת ישראל ככל העמים והמדינות. אנו דמוקרטיה, וערכינו הם כערכיה של כל מדינה דמוקרטית, אך אנו גם מדינה יהודית על כן ערכינו הם ערכיה של מדינה יהודית. (ברק, 1997)

ישראל כמדינה הוקמה לאחר מאבק מזוין עקוב מדם, עם מאבקים חוזרים ונשנים של מדינות ערב להשלים את מה שהחלו בו בשנת 1948, עם הקמתה. כתוצאה מכך שררה בה במשך למעלה משלושים שנה דמוקרטיה "מתגוננת". בעשרים השנים האחרונות הפכה הדמוקרטיה בישראל, בתהליך טבעי להיות פתוחה ושוויונית יותר.

ישראל הינה מדינת לאום דמוקרטית, שמנסה לאזן בין הדישות והצרכים של המיעוטים השונים החיים בה, במסגרת חיים משותפת כמדינה יהודית. כמדינה צעירה חסרת ניסיון ותרבות דמוקרטית, קשה היה להנחיל לאזרחי המדינה התנהגות והבנה דמוקרטיות.

הקשר המתקיים כיום בין בני הלאום הפלסטינאי אזרחי ישראל ותושבי הרשות הפלסטינאית הוא הדוק, נרחב ומשתרע על כל תחומי החיים האזרחיים, התרבותיים, הכלכליים האישיים והמשפחתיים.

פריחתו הלאומית של העם הפלסטינאי במסגרת הרשות הפלסטינאית והתחזקות הלגיטימיות והמעמד הבינלאומי שלו, חיזקה את עוצמת דרישותיו להכרה כלאום ולמדינה עצמאית. מאבקו המתמשך והמחרף בישראל חידד את ההבדלים בין בני המיעוט החיים בישראל ובין אזרחי ישראל היהודים. ההזדהות עם המאבק הלאומי והאמפתיה הגוברת לסבל ולקורבנות של בני הלאום הפלסטינאי בשטחי יהודה שומרון ועזה, הגדילו את הפערים והריחוק מהחברה ומהמדינה הישראלית יהודית.

השתתפותם הגוברת של אזרחים ישראלים בני הלאום הפלסטינאי בפעילות חבלנית עוינת, כסיוע לבני עמם ברשות הפלסטינאית, לא הביא עדיין להגברת הפיקוח, הבקרה והשליטה, על תחומי החיים האזרחיים של בני המיעוט הערבי בישראל.

ב. נסיבות וגורמים משפיעים פנימיים

כתוצאה ממימושן של השאיפות הציוניות בארץ ישראל, מתוצאות המלחמה שנוהלה להקמת המדינה בשנת 1948, מתוצאותיה הנוראות של שואת היהודים באירופה במהלך מלחמת העולם השנייה, ומההיבט הדמוגרפי הנחות של הלאום היהודי אז, מול הלאום הערבי שסבב אותו במזרח התיכון, החליטו דור המייסדים להקים את מדינת ישראל כמדינת לאום של העם היהודי. במטרה לגונן על עצמה ולקיים חיים חופשיים ובטוחים למרבית האזרחים, הוטלו הגבלות רבות על בני המיעוט הערבי, האויבים שנוצחו ונשארו לחיות כאזרחים במדינת ישראל.

המיעוט הערבי פלסטינאי שנכלל בשטח המדינה החדשה מצא עצמו במדינת ישראל עם תום המלחמה בשנת 1948 שלא ברצונו, כמיעוט כפוי ונשכח. אלי רכס הגדיר זאת כמצב של "שוליות כפולה", הם נשכחים על ידי בני עמם הפלסטינאים ועל ידי אזרחי הרוב היהודי במדינה שהוקמה. בני הרוב של העבר מצאו את עצמם במעמד של מיעוט, הם לא הצליחו במשך תקופה ארוכה לבטא את ייחודם הלאומי ואת המעמד אותו עליהם לקבל על פי תפיסתם, במדינה שהוקמה.

הקמת מדינת ישראל הביאה למהפך בסטטוס המעמדי והחברתי של אזרחיה היהודים והערבים פלסטינאים. הערבים הפכו למיעוט, במדינה המנוהלת על ידי בני לאום נשלט בעבר, שהוא פחות ערך בעיניהם. מיעוט שאינו ראוי ואינו זכאי לשלוט בהם ובגורלם מבחינה דתית ומבחינה היסטורית.

בני הלאום היהודי השולט התייחסו באופן חשדני מאוד אל בני המיעוט הערבי, אויב מולו התמודדו על השליטה בארץ ישראל. לטינה והשנאה בין היהודים והערבים מהעבר, הצטרף פחד מאיבוד ההישגים המשמעותיים בעצם הקמתה וקיומה של מדינה יהודית. לכן ניסו הממונים על הביטחון הלאומי, בעלי השפעה והמעמד, לנקוט באמצעים שונים על מנת לוודא שבני המיעוט הערבי, לא יהפכו לאויב מבית מעין "סוס טרויאני", בן בית שבעת צרה עליהם מבפנים, ביחד עם האויבים החיצוניים לכלותם.

בהזדמנות זו של הקמת מדינתם הדמוקרטית העצמאית לא ניסו היהודים לסגור חשבון היסטורי ו/או להתנקם. להיפך, הם הציגו בפני בני המיעוט הערבי פלסטינאי אפשרויות רבות של שילוב שוויוני מתפתח ומתעצם.

ריכוזים גדולים של בני המיעוט הערבי, נמצאים באזורים הגובלים על שטחי הרשות הפלסטינאית. קרבה זו מאפשרת תנועה חופשית של אנשים, תקשורת ומגע שוטף. קשר זה מתהדק גם כתוצאה מנישואים ומאיחוד משפחות. מתגברת מאוד הזהות והאמפטיה בין הערבים אזרחי ישראל והפלסטינאים תושבי הרשות הפלסטינאית. כתוצאה מקשר זה, מנוצל מצבם הכלכלי האיתן של ערביי ישראל לצורך הגברת הסיוע והמעורבות בנעשה בשטחי הרשות. מיקומם הגיאוגרפי בסמיכות גדולה לשטח הרשות מחייב את השלטון לשלוט ולפקח על המתרחש בחבל ארץ זה. המינויים השלטוניים נוטים לטובת הרוב היהודי. מיקומו הגיאוגרפי והפוליטי של מרחב התפר בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינאית, מחייבים למקם בו קווי הגנה נחוצים לשם שמירה על שלומה וביטחונה של המדינה.

יחסו החשדני של הרוב היהודי, מיקומו הגיאוגרפי ומעמדו החברתי מסורתית, אפשר למיעוט הערבי פלסטינאי לשמור על הזהות התרבותית שלו. קמו ופעלו בתי ספר ומכללות שונות בשפה הערבית. הממשל בישראל הכיר בחשיבותם ובייחודם של בני המיעוט הערבי פלסטינאי ואפשר להם התארגנות פוליטית וחברתית מלאה במסגרת המדינה הדמוקרטית. השפה הערבית היא השפה המדוברת בקרב בני המיעוט הערבי, חלקם אף אינו לומד ואינו דובר את השפה העברית.

המפלגות הערביות לסוגיהן אפשרו לאזרחים הערבים למצוא את זהותם במסגרות מקבילות לאלה של האזרחים היהודים. המיעוט הערבי מעולם לא ויתר על זהותו התרבותית והלאומית.

בני המיעוט השתמשו בזכויות הדמוקרטיות, אותן קיבלו באופן מלא לאחר תקופה ארוכה של הגבלות וסייגים, על מנת לשפר את מעמדם ואת הקשר שלהם עם הפלסטינאים תושבי יהודה שומרון ועזה. חלק מהפעילות היה כרוך במחאה ובפעילות נגד המדינה בה הם חיים. במקביל לניסיונות להגברת השילוב והחיים בצוותא במדינת ישראל התחזקו מאוד הפעולות הקוראות להתבדלות ולהפרדה.

במסגרת המודעות הגבוהה לזכויות הדמוקרטיות נעשו ניסיונות רבים לניצול אורח החיים הדמוקרטי על מנת להשיג אינטרסים לאומיים סקטוריאליים, הנוגדים את האינטרסים של המדינה.

לקח למוסדות המדינה במדינה הצעירה כעשרים שנה, עד ההגעה להכרה ולצורך שיש לפעול על מנת לאזן בין האינטרסים והצרכים של הלאום היהודי והלאום הערבי במדינה. חינוך המוסדות מחד גיסא והאזרחים מאידך גיסא,

נעשה באופן מתמשך, תוך התמודדות מתמדת עם האתגרים, שמדינה דמוקרטית מציבה בפני כל האזרחים שחיים בה.

ההנהגה של בני המיעוט הערבי הקפידה להציג ולהדגיש את חצי הכוס הריקה ואת התחומים בהם נגרם לבני המיעוט עוול על ידי גורמי השלטון.

פרק זמן קצר עבר בין הקמתה של מדינת ישראל ועד ההחמרה שחלה ביחסים שבין המיעוט הערבי פלסטינאי והמדינה היהודית בתוכה הוא חי, עם תחילת ההתקוממות בשטחי יהודה שומרון ועזה בשנת 1987. מצב זה הביא לכך שהתודעה ההיסטורית של הסכסוך ותוצאותיו היתה עדיין חזקה והשפיעה על העמדות הבסיסיות של כל הגורמים המעורבים.

לחיים ביחד, יהודים וערבים, במדינה הדמוקרטית לאחר שהוסרו ההגבלות ונעלם כמעט לחלוטין הפיקוח השלטוני, עדיין לא היה מספיק זמן בכדי שיוכלו להיטמע במערכות החיים המשותפות והנפרדות ולהשפיע לחיוב.

הנהגה אידיאולוגית קיצונית של המיעוט הערבי פלסטינאי, גררה רוב דומם ולא מעורב להקצנה ולהתבדלות. הנסיבות החיצוניות ובמיוחד בריכוז הלאום שלהם, הרשות הפלסטינאית, הגבירו את הקיצוניות, את המפריד והמבדיל, ואת חוסר הרצון להתפשר.

דרישות ההנהגה הערבית מהשלטון המרכזי, בשנים האחרונות, היו בוטות ונטו לכיוון ההתבדלות וההיפרדות בין הלאומים. הדגש הושם על הקשר הלאומי, התרבותי, ההיסטורי והמשפחתי, עם המאבק של בני הלאום הפלסטינאי בתחומי הרשות הפלסטינאית.

לא היה ניסיון ממשי של השלטון לשפר את תנאי ואיכות חיים בדגש על הרשויות המקומיות והמוניציפאליות על מנת לחיות ביחד כאזרחים שווים בישראל.

ועדת המעקב של ערביי ישראל וועד ראשי הרשויות הערביות, מצאו את עצמם עסוקים יותר בנעשה בשטחי הרשות הפלסטינאית מאשר בתחומים המקומיים עליהם הם ממונים ובהם ביכולתם להשפיע ולשנות.

מאפייני ההקצנה וההתבדלות הביאו עימם עליה במעורבות ערבים אזרחי ישראל בפעילות חבלנית עוינת. העלייה ברמת המעורבות, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשנים האחרונות, מגבירה את הניכור והנתק שבין בני המיעוט הערבי ואזרחי הרוב, היהודים.

במסגרת החופש התרבותי והחברתי שקיבלו כל האזרחים הותר לקיים עיתונות חופשית, גם בשפה הערבית. חלקה עסק בהסתה מתמשכת ובהצגת עובדות לכאורה, כעובדות.

מטרת התקשורת היתה לקדם ולדחוף את רעיון ההתבדלות וההפרדה של בני המיעוט הערבי פלסטינאי בישראל. עם התפתחות האירועים בשטחי הרשות הפלסטינאית שמה לה עיתונות זו למטרה את הדגשת הצד הערבי פלסטינאי ומוטיב הקרבן השזור בו.

בני המיעוט הערבי פלסטינאי מנצלים את החופש והפתיחות השוררים בישראל, על מנת להתארגן במסגרות מקומיות. מסגרות אלה סייעו בידי ההנהגה הקיצונית של המיעוט להשליט מרות ולהתגבר על מחלוקות (ערביות) פנימיות שלא בהליך דמוקרטי. קולו של המיעוט הערבי המתנגד לקו הנוקשה, אותו מובילה ההנהגה הקיצונית, כמעט ואינו נשמע מפחד התגובה על כך.

הממשל בישראל אינו שש להתערב במחלוקות דמוקרטיות לכאורה בין בני המיעוט הערבי פלסטינאי. כתוצאה מכך משיגים הגורמים הקיצוניים שליטה ומרחיבים את השפעתם ומספרם.

בתוך אזרחי המיעוט הערבי בישראל יש מספר קבוצות, הוא אינו הומוגני. הוא כולל: ערבים פלסטינאים ישראלים, מזרח ירושלמים, וערבים פלסטינאים משטחי יהודה שומרון ועזה, החיים בישראל כתוצאה מאיחוד משפחות. קיימת גם התפלגות לממד: דתי (מוסלמים, נוצרים), מעמד אזרחי (אזרח, תושב), עדתי (בדואים וערבים). ככל שמיעוט הוא יותר הטרוגני, קשה יותר לחולל בו תהליך של סחף לאומני, (אם כי הוא אינו בלתי נמנע).

ג. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים במעגל הקרוב

ההתעוררות הלאומית החזקה ברשות הפלסטינאית השפיעה על כל המקומות שחיו בהם מיעוטים פלסטינאים. התעוררות זו שהביאה להישגים הולכים ומתגברים, כמו גם לאסונות ולקורבנות רבים, השפיעה מאוד גם על המיעוט הערבי בישראל.

ההתעוררות דיברה על עם פלסטינאי אחד מאוחד הזכאי למדינה עצמאית בשטחי ארץ ישראל, כולם או חלקם.

התחזקו מאוד הקולות הקוראים להקים בישראל מדינת כל אזרחיה, לצד המדינה הפלסטינאית.

מעורבות הפוליטיקאים הפלסטינאים בנעשה בישראל היתה ברורה ונעשתה בדרכים גלויות וחשאיות. ערפאת הבין, שכדי להשפיע על מדיניות ישראל בשטחי יהודה שומרון ועזה, יהיה עליו להשתמש באזרחים בני המיעוט הערבי, הגרים בישראל. האמור בקיום קשרים ומעורבות עם מפלגות פוליטיות, השפעה על אופן הצבעה ומחויבות פוליטית של אזרחים ערבים למפלגות שונות ועוד.

ההנהגה הפוליטית הערבית קיבלה הדרכה והכוונה מדוקדקת מגורמים שונים ברשות הפלסטינאית, באשר לאופן בו עליה להתנהג, לשאת ולתת עם הממשל בישראל. מעורבות זו ניצלה את הקלות בה יכלו כל הגורמים המעורבים לפעול ולתכנן פעילות לגיטימית וחתרנית מבלי סכנה ממשית לסיכולה על ידי גורמי השלטון.

אירועים מסוימים ברשות הפלסטינאית, ישות הלאום השכנה של ישראל, ובסביבתה הקרובה, השפיעו מאוד על המתרחש בקרב המיעוט הערבי בישראל. חזרתם של המנהיגים הפלסטינאים אל תוך שטחי הרשות הפלסטינאית בשנת 1993 כתוצאה מחתימתם של הסכמי אוסלו; הקמת מספר גדול מאוד של מנגנונים סמי-צבאיים, המונים למעלה מארבעים אלף איש; מעבר המאבק הלאומי הפלסטינאי ממאבק עממי, למאבק מזוין הפוגע ללא אבחנה באזרחים ישראלים יהודים בכל מקום בו הם נמצאים.

למרות ההבנה, שחלחלה כבר בהנהגה בישראל, באשר להשפעה של אירועים אלה על המיעוט הערבי לא השכילה המנהיגות לחזק את הגורמים המתונים בתוך מיעוט זה. הצורך הדחוף למנוע פעילות חבלנית ואובדן חיי אדם הביא למצב בו הוזנחה במידה רבה החזית הפוליטית, החברתית והכלכלית. טעות זו לא הייתה מתרחשת בהיקף ובחומרה שכאלה ללא חומרת האירועים החבלניים ותוצאתם בחיי אדם.

בנוסף, המצב הכלכלי ברשות הפלסטינאית אינו טוב. הוא אינו מאפשר כיום לבני המיעוט הערבי פלסטינאי לבטא את רצונם הלאומי אידיאולוגי ולהתאחד במסגרת לאומית פלסטינאית.

במידה והמצב הכלכלי ברשות הפלסטינאית ישתפר, לא תעזור העובדה שגם בישראל מצבם טוב הרבה יותר מאשר במקומות אחרים בהם חיים הפלסטינאים, כמיעוט. יחד עם זאת, מצבם הכלכלי ואיכות החיים של הערבים הפלסטינאים בישראל חשובים ויש לעשות על מנת להמשיך ולשפרם.

אך השיפור במצב הכלכלי לא יהווה שיקול מכריע באשר לרצון הלאומי אידיאולוגי באיחוד של העם הפלסטינאי במדינה אחת. אופיו של המשטר הדמוקרטי בישראל איפשר עד לא מכבר, תנועה חופשית של אנשים תקשורת ורעיונות בין ישראל והרשות הפלסטינאית. כמדינה יהודית ודמוקרטית מנסה ישראל, לקיים אורח חיים דמוקרטי גם על חשבון פגיעה מסוימת בביטחונה הלאומי. עצם קיומה של המדינה היהודית עמד על הבסיס הדמוקרטי עליו היא הוקמה. בתוכו נשזרה מחויבותו של בני העם היהודי הנרדף בעבר שהקימו את המדינה והפיחו בה חיים, להווה ללא נרדפים. ההיגיון הישראלי החדש לאחר תקופה ארוכה של חשש מהעולם הערבי הסובב אמר שהצידוק להקמתה של ישראל במתכונת מדינת לאום יהודית ודמוקרטית הוא זה שמחייב את הממשל להקפיד מאוד ככל שרק ניתן על משטר דמוקרטי פתוח. המגבלות המתחילות להיות מוטלות כיום על חופש התנועה באמצעות גדר ההפרדה באו אך ורק עקב פעילות הטרור הרבה ותוצאותיה.

ד. נסיבות וגורמים משפיעים חיצוניים במעגל הרחוק

ההחלטה על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל התקבלה על ידי חבר הלאומים בשנת 1947, כתוצאה מכך חשו מנהיגיה ואזרחיה אמון ומחויבות לקהילה הבינלאומית ולפורומים הנובעים ממנה. אמונה זו הלכה ונחלשה עם השנים כאשר מוקד הכוח באו"ם ובזירה הבינלאומית, עבר לידי המדינות הערביות מדינות העולם השלישי והבלתי מזדהות.

ישראל הוקמה מלכתחילה כמדינה יהודית ומכאן נבעה גם מתכונת הגבולות המצומצמת כפי שנקבעה בתכנית החלוקה. חוסר ההסכמה של המדינות והגורמים הערבים, המעורבים בתהליך לקבל את הגבולות שנקבעו הביא לפריצתה של מלחמה ולתוצאה הסופית של הגבולות בין ישראל ומדינות ערב בסיומה.

מקומה הבינלאומי של ארצות הברית כיום, כמעצמה הבינלאומית היחידה, נותן לישראל הנתמכת על ידה, מעמד ייחודי. מנהיגותה של ארצות הברית והאופן שבו היא מנסה להשפיע על חיזוק התהליך הדמוקרטי בעולם, פועל במידה רבה לטובתה של ישראל הדמוקרטית.

מעמד ייחודי זה מחייב לשמור על צביונה הדמוקרטי של המדינה גם במסגרת פעילות מגבילה ומסכלת של גורמים חתרניים וטרוריסטים.

מעמדה של ארה"ב התחזק מאוד בעולם עקב פעולותיה התקיפות נגד גורמי טרור בכל מקום שהם לאחר מתקפת הטרור בניו-יורק בספטמבר 2001.

מדיניות מבינה ופייסנית, שנקטת על ידי מדינות אירופה, עקב יחסן המיוחד והאינטרסים הכלכליים שלהן עם המדינות הערביות. מדיניות זו הינה במידה רבה מדיניות של פיוס ושלוש בכל מחיר, גם אם הוא בא על חשבון מדינות דמוקרטיות אחרות כמו ישראל.

במסגרתה, מבינים האירופאים את מצוקתם של הערבים הפלסטינאים ולא מגנים בלשון ברורה את פעילות הטרור שנעשית בשם הלאומיות הפלסטינאית המתחדשת. רק לאחרונה, עקב זליגה של פעילות טרור קשה אל תוך המדינות באירופה מתחילים להבין שם את המשמעויות שיש בויתור לגורמים אלימים ולא דמוקרטיים.

יחד עם זאת, חלק מהמדינות כמו בספרד ממשיכות במדיניות מתבדלת "מבינה" ומסוכנת לעתידו של העולם הדמוקרטי המערבי.

לישראל, ברית אסטרטגית חשובה ומגוננת עם ארצות הברית. בנסיבות הקיימות תשמור ארצות הברית על קיום ברית זו ותפעל בכל דרך, שיהיה בה צורך, על מנת להגן על ישראל והאינטרסים שלה.

לישראל הסכמי סחר וסחר חופשי עם מדינות רבות המסייעים בידה לחזק מאוד את עצמאותה הכלכלית.

בני המיעוט הערבי פלסטינאי ערים למעמדה של ישראל בעולם ומכלכלים את צעדיהם גם לאור מרכיב חשוב ומרכזי זה.

מנהיגי הערבים הפלסטינאים ובראשם חברי הכנסת הישראלית וראשי המפלגות הערביות, ביקרו ושוחחו עם מנהיגי מדינות שונות בעולם המערבי והערבי. הם מנסים לשכנע בצדקת טענותיהם ותביעתם לשוויון זכויות ולחיים במדינה דו לאומית, במקום במדינת הלאום היהודי.

ביקורים אלה מלווים לעיתים, בהצגה מסולפת וחד צדדית של עובדות ואירועים, כאשר ישראל מוצגת כתוקפן והפלסטינאים כקורבן.

בולטת בשעה זו נסיעתם של מנהיגים ערבים פלסטינאים ישראלים למפגש של הליגה הערבית בקהיר. בנסיעתם הם מייצגים את ערביי 1948, דהיינו בני המיעוט הערבי פלסטינאי של טרום מלחמת העצמאות וטרום הקמתה של מדינת ישראל.

הערבים הפלסטינאים כמיעוט בתוך מדינת לאום דמוקרטית, פונים לגורמים בינלאומיים וחורגים בכך מכללי המשחק הדמוקרטי, בניסיון לגייס לעזרתם

"שחקני חיזוק" חיצוניים. זאת כמובן ללא הסכמה וללא ידיעה מראש של הממשל. המעשה נעשה גם בניסיון לקדם את מעמד הפוליטי בתוך ישראל.

ה. נסיבות וגורמים משפיעים גיאופוליטיים

ישראל שנולדה בשנת 1948 אף היא כתוצאה מהחלטה של פורום בינלאומי הגיעה למסגרת זמנית של גבולות בשנת 1949, לאחר חתימה על הסכמי שביתת נשק עם המדינות היריבות השכנות. העצמאות הושגה לאחר מלחמה עם שכנותיה, שלא הסכימו עם הקמתה ועם קיומה הריבוני כמדינה. במהלך הקרבות על עצמאותה כבשה ישראל שטחים שלא יועדו עבורה במסגרת הצעת החלוקה הראשונית חלוקה שהתקבלה על דעתה.

בתוך השטחים שנוספו למדינה הצעירה חיו ערבים שהפכו, מכורח הנסיבות, להיות אזרחיה. המדינה פעלה תחת משטר חירום כללי עד לשנת 1966. בני המיעוט הערבי שהיו בעבר בעלי מעמד בכיר של רוב הקובע תרבותית ונורמטיבית את כללי ההתנהגות והחיים בארץ בה חיו, מצאו עצמם במעמד נחות ונשלט, נתונים למרותם המוחלטת של היהודים.

רוב האוכלוסייה הפלסטינאית בשטחי הרשות הפלסטינאית היא במקור משטחי מדינת ישראל, לטענתם הגירתם הייתה כפויה. מצבם של הערבים הפלסטינאים הורע לאחר ההגירה. לאחר תום מלחמת השחרור בשנת 1949, היה ניתוק ארוך שנים, בין הערבים בישראל והפלסטינאים שמעבר לגבול, ניתוק שהסתיים רק לאחר תום מלחמת ששת הימים, בשנת 1967. הסיכוי לבקש להסתפח לפלסטין משגשגת הוא גדול יותר, אם כי לא מדובר במניע כלכלי בלבד. הרצון להסתפח למדינה הפלסטינאית לכשתקום מסתמך גם על מיתוסים לאומיים שהתבססו לאורך זמן. במסגרתם לא טוב למיעוט הערבי פלסטינאי בישראל, הם נושלו ממעמדם ומארצם ועליהם להחזיר לעצמם את העצמאות והשליטה על חייהם.

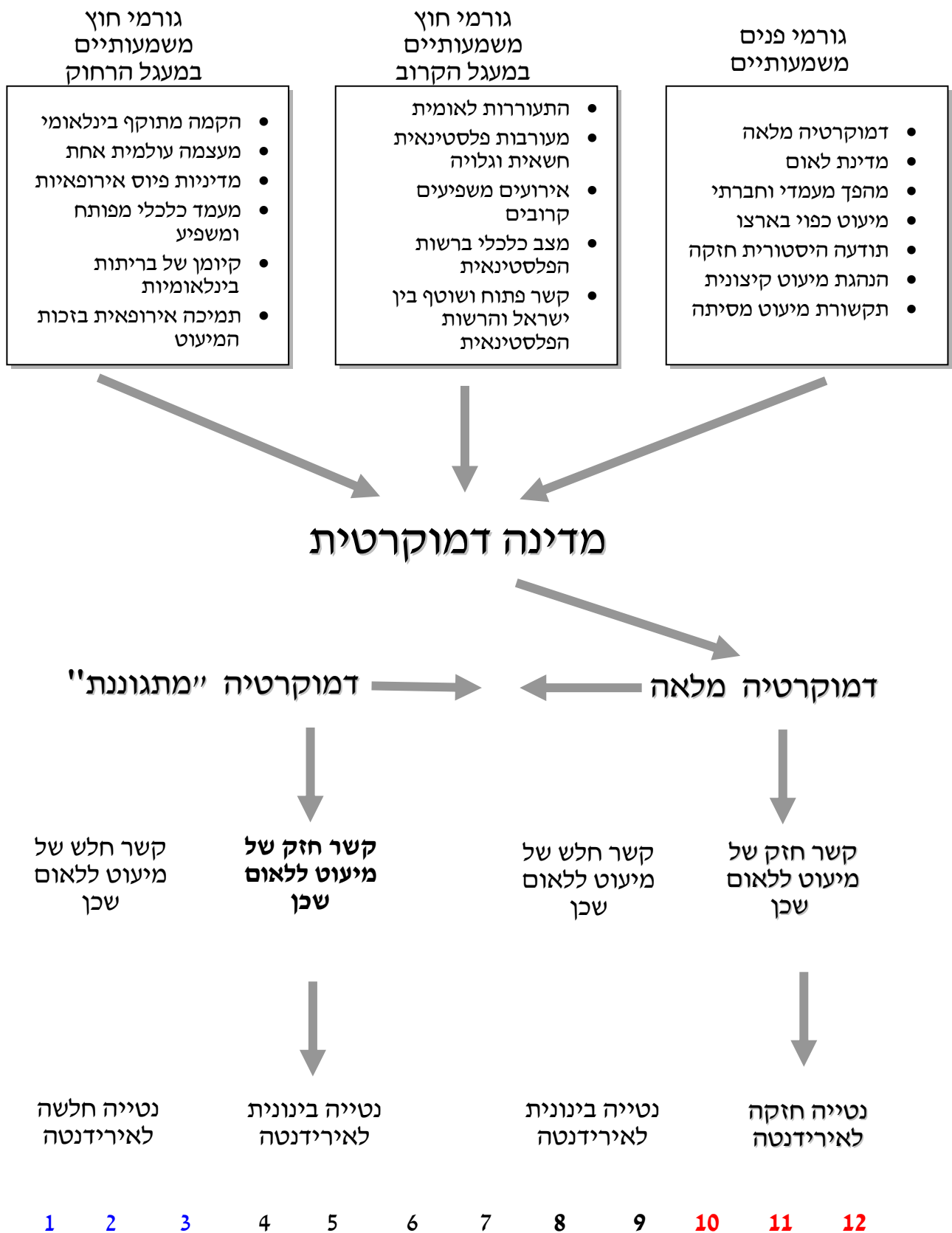
פעילות ועדות בינלאומיות, לכאורה אובייקטיביות, עולה מדי פעם כאפשרות לבחון ולפשר בין ישראל לעם הפלסטינאי החי בשטחי הרשות הפלסטינאית. ישראל מתנגדת נחרצות לקיומן ולפעולתן מפני שבשום מקרה לא מדובר בוועדה אובייקטיבית, אלא בוועדה עם סדר יום מוכתב וידוע המנסה לחפש תימוכין למסקנותיה. בולטת מאוד הייתה הוועדה הבינלאומית שהציע האו"ם על מנת לבחון את ה"טבח" שארע לכאורה במחנה הפליטים בג'נין.

המיעוט הערבי פלסטינאי בישראל מנסה מדי פעם לגייס לעזרתו בקידום מעמד או אינטרס מגזרי ועדה בינלאומית במתכונת כלשהי על מנת שהיא

תוציא את ההחלטה מידי השלטון המרכזי בישראל ותעביר אותו לזירה הבינלאומית, שם לדעתם יש להם סיכוי רב יותר להצליח. ההבדלים הדתיים בין בני המיעוט הערבי המוסלמים ובני הרוב היהודים, היוו גורם מדרבן ומתסיס במחלוקת עם הרוב היהודי במדינת ישראל. תרמה לכך מאוד העובדה שמנהיגים מוסלמים נתנו הכשר וברכה להרג של חסר אבחנה של יהודים בכל מקום בו הם נמצאים. השונות הדתית הצטרפה והקצינה את השונות התרבותית, ההיסטורית והחברתית ולא מיתנה אותן.

ו. תרשים זרימה של גורמים משמעותיים לתהליך אירידנטי - מדינת ישראל

תרשים מספר 3:

פרק 4 – דיון

א. הדומה והשונה במאפייני האירידנטה בין צ'כוסלובקיה ומדינת ישראל

מטרת עבודה זו היתה לנתח ולהבין את המקרה האירידנטי של אזרחי המיעוט הגרמני הסודטי בצ'כוסלובקיה בין השנים 1919 - 1938, על מנת לבחון על פיו, את התנהגות האזרחי המיעוט הערבי במדינת ישראל. בעבודה הוצגו הנסיבות והגורמים ההיסטוריים, הלאומיים והבינלאומיים, שהביאו להתגברות התהליך האירידנטי של בני המיעוט הגרמני בחבל הסודטים בצ'כוסלובקיה, עד להבשלתו בשנת 1938. הוצגו לאחר מכן הנסיבות והגורמים ההיסטוריים, הלאומיים והבינלאומיים, שליוו את הקמתה ואופן התנהלותה של מדינת ישראל ואזרחי המיעוט הערבי הפלסטינאי החיים בה. ראשית מדובר בשתי מדינות, שהוקמו מתוקף התכנסות והחלטה בינלאומיים, מדינות צעירות, שינקו, לפחות בשלבים הראשונים להקמתן, את כוחן והלגיטימיות שלהן, מהאקט הבינלאומי. השפעת אומות העולם על המתרחש בתוך מדינות אלה היתה רבה מאוד, והשפיעה עקב כך על התנהלות והשתלשלות העניינים. מנהיגי המדינות נתנו עקב כך דגש חשוב למרכזיותו של הגורם הדמוקרטי בכל הפעילויות הנוגעות לאזרחי המדינה. הקמת שתי המדינות עשתה צדק עם גורם אחד ובאה בהכרח על חשבון גורם אחר, או גורמים אחרים. השיקולים, שקבעו את היקף הגבולות בצ'כוסלובקיה, גבולות שהביאו בשלב מאוחר יותר לחורבנה, נבעו מהכללת מיעוטים גדולים בשטחה, תחת הגדרתה של צ'כוסלובקיה כמדינה רב לאומית. בישראל נקבעו הגבולות לאחר מאבק מזוין, עם סיום המלחמה להקמת המדינה בשנת 1948. כתוצאה מהצלחת המהלכים הצבאיים. נכללו בתוכם, שלא על פי התכנון המקורי, כמות רבה של שטח המאוכלס באוכלוסייה ערבית. הערבים שהפכו שלא מרצונם לאזרחים ישראלים, הסתגרו בתוך קהילותיהם ולא ניסו, לפחות בשלבים הראשונים, להשתלב כאזרחים שווי זכויות במדינה שהוקמה. האירועים וההתרחשויות ההיסטוריות, מלמדים אותנו על הקושי לקיים מדינה דמוקרטית, במתכונת רב לאומית או דו לאומית. הנסיבות ההיסטוריות מזמנות חילופי מעמד והשפעה לבני לאומים ומיעוטים שונים, עובדה המחייבת בהווה, התמודדות עם אובדן כוח, מעמד והשפעה כפי שהיו בעבר מחד גיסא, מול קבלת בן הלאום הנחות והנשלט בעבר, במעמד בכיר וקובע לעתיד, מאידך גיסא.

הרצון האירידנטי, הטבוע באופיו של כל מיעוט לאומי, שמדינת הלאום שלו שוכנת לידו, מקשה על שילובו והיטמעותו של המיעוט, במדינה בה הוא חי. מידת ההתפתחות של תהליך אירידנטי, אינה תלויה רק במעשה או במחדל, של המדינה הדמוקרטית. למיעוט הלאומי ולסביבה הבינלאומית בה הוא חי השפעה גדולה על קידום וחיזוק יכולת החיים ביחד.

עצם החיים במדינה דמוקרטית אינו מהווה ערובה לקליטה והטמעה של הערכים הדמוקרטיים והחשיבות הרבה שנודעת להם לחיי הכלל והפרט. ללא חינוך והבנה אמיתיים של מהות הדמוקרטיה, אין משמעות מלמדת ומחנכת לחיים במסגרתה.

פרנץ קוגלר שהיה גרמני סודטי דמוקרט, חבר המפלגה הסוציאל דמוקרטית, תולה במרכיב חשוב זה את כישלונם של הגרמנים הסודטים, כשלון שלדעתו הקל על הנאצים ועוזריהם בצ'כוסלובקיה.

המשמעויות העולות מהנתונים המציגים את הדומה והשונה במאפייני האירידנטה בין צ'כוסלובקיה למדינת ישראל כיום, כפי שמוצגות בלוח מספר 4 דלהלן, חשובות ומלמדות. יש לקחת בחשבון שההשוואה לא עסקה במינון בהם הופיעו המשתנים, בשני המקרים, ולכן יש להתייחס בזהירות רבה למסקנות העולות מהן.

השוואה במשתנים המשפיעים השונים של מאפייני אירידנטה, בין צ'כוסלובקיה לישראל נעשתה בחלוקה לתחומים לפיהם נבחן המקרה הצ'כוסלובקי והמקרה הישראלי.

התחומים הם: הפנימי, החיצוני במעגל הקרוב, החיצוני הרחוק והגיאופוליטי.

לוח מספר 4 : הדומה והשונה בין מאפייני האירידנטה בצ'כוסלובקיה לישראל

שונה מישראל	דומה לישראל	מאפייני האירידנטה הגרמנית בסודטים	מס"ד
		משתנים משפיעים פנימיים	
	+	מעבר ממצב של רוב שולט למצב של מיעוט נשלט במדינה חדשה	.1
+		הגעה למעמד של מיעוט במדינה לאחר הפסד במאבק מזוין לרוב השולט	.2
	+	המשטר הפוליטי במדינה	.3
	+	האירידנטה מהווה סכנה לביטחון הלאומי עקב תנאים גיאוגרפיים	.4
	+	מאזן של שטח מול היבט דמוגרפי	.5
	+	רצון לחיים במסגרת אוטונומיה לאומית ותרבותית	.6
	+	שפה נפרדת	.7
	+	שותפות בעשייה הפוליטית	.8
	+	החרמת מפלגות פוליטיות קיצוניות	.9
	+	חוסר שותפות של המיעוט בסממנים לאומיים של המדינה הדמוקרטית בה הוא חי : דגל, הימנון	.10
	+	קיום מסגרות אוטונומיות מופרדות ממסגרות המדינה	.11
	+	השתלטות מיעוט קיצוני ואלים על רוב דומם (בתוך המיעוט)	.12
	+	קבלת אזרחות המדינה על ידי המיעוט ללא הסכמה	.13
	+	הנפת דגלי ה"צד השני"	.14
	+	התייעצות המיעוט עם פוליטיקאים מ"הצד השני"	.15
+		רצון בני המיעוט להתאחד עם המדינה השכנה, בטווח הזמן הקצר	.16

מס"ד	מאפייני האירידנטה הגרמנית בסודטים	דומה לישראל	שונה מישראל
17	רצון בני המיעוט להתאחד עם המדינה השכנה, בטווח הזמן הארוך	+	
.18	צ'כוסלובקיה מדינה רב לאומית		+
.19	תרבות דמוקרטית חלשה של המיעוט	+	
.20	יחסים של שנאה מתקיימים בין הלאומים השונים	+	
.21	מיעוט הקורא תגר בהתנהגותו על שלטון הרוב	+	
.22	התייחסות למיעוט כאל "גייס חמישי"	+	
	משתנים משפיעים חיצוניים במעגל הקרוב		
.1	מדינה דמוקרטית היושבת בשטח שיש עליו תביעה של לאום המיעוט	+	
.2	המשטר הפוליטי במדינה השכנה	+	
.3	מדינה שכנה חזקה של לאום המיעוט		+
.4	קבלת הנחיות לפעילות ממדינה שכנה	+	
.5	מצב כלכלי איתן של מדינת הלאום השכנה		+
.6	שימוש במיעוט לצורך מניפולציה וקידום אינטרסים של המדינה השכנה	+	
.7	השפעה של מנהיג לאומי כריזמטי עם מעמד בינלאומי המאחד את בני הלאום	+	
	משתנים משפיעים חיצוניים במעגל הרחוק		
.1	תלות גדולה של המדינה בגורמים ובריתות בינלאומיות	+	
.2	עיתונות פנימית חופשית לחלוטין, נקייה ממעורבות הממשל ומצנזורה	+	
.3	ניסיון להשפיע על עיצוב המציאות בסיוע	+	

שנה מישראל	דומה לישראל	מאפייני האירידנטה הגרמנית בסודטים	מס"ד
		בינלאומי	
	+	לחצים בינלאומיים לקבלת החלטות המנוגדות לאינטרסים של המדינה	.4
+		עיצוב וקביעה סופית של הגבולות הבינלאומיים של המדינות	.5
	דומה חלקית	מדיניות פייסנית של המעצמות המערביות כלפי יריב חסר מעצורים	.6
	+	ירידה מתמדת בעיתונות הבינלאומית בלגיטימיות של שלטון הרוב הדמוקרטי	.7
	+	אפשרות להצטמצם בשטח על חשבון הגברת ההומוגניות	.8
		משתנים משפיעים גיאופוליטיים	
+		מאפייני וסיבות ההגירה של בני המיעוט בטווח הקצר	.1
	+	מאפייני וסיבות ההגירה של בני המיעוט בטווח הארוך	.2
+		דת משותפת אחת	.3
	+	מצב המיעוט טוב ממצב בני המיעוט במדינות אחרות	.4
	+	ריכוז המיעוט באזור הגובל עם מדינת הלאום שלו	.5
	+	הקמת המדינה הדמוקרטית מתוקף החלטה בינלאומית	.6
	+	שימוש בטיעון השלום כמעודד פשרה ופשרנות	.7
+		מעצמה בינלאומית חזקה המשפיעה על המתרחש	.8

ב. מסקנות ההשוואה בין צ'כוסלובקיה וישראל

מתוך סך כולל של ארבעים וחמישה משתנים שנבחנו בין המקרים, נמצא כי בשלושים וחמישה משתנים (77 %) ישנו דימיון בין המקרים, במשתנה אחד ישנו דימיון חלקי ובתשעה משתנים (20 %) לא קיים דימיון.

במסגרת המשתנים המשפיעים הפנימיים, עולה כי בתשעה עשר מתוך עשרים ושנים משתנים, דומה השתלשלות האירועים בצ'כוסלובקיה, למצב בישראל. תחום זה של הגורמים הפנימיים, הוא התחום שבו יכולה ישראל לפעול ולהשפיע באופן מיטבי, על מנת לנסות ולהפחית את ההסתברות לאירידנטה. במשתנים שנמצאו שונים בתחום הפנימי לא יכול לבוא שינוי, מכיוון ששניים מהם עוסקים בעבר והשלישי עוסק בליבה של קיום מדינת ישראל כמדינה יהודית.

במרבית התחומים, בהם נבדקה פעילות והתנהלות המיעוט הלאומי, מול המדינה הדמוקרטית בתוכה הוא חי, נמצא כי מאפייני ההתנהגות מעודדים בדלנות, הפרדה וטומנים בחובם התפתחות של תהליך אירידנטי.

השונויות הגדולה הנוצרת ומתרחבת בין בני המיעוט הערבי ואזרחי הרוב היהודי, והצרכים השונים והמגוונים הנובעים ממנה, מעלה את השאלה איזה מסר דמוקרטי יש להעביר לדור הצעיר של האזרחים הערבים ישראלים בנושא החיים המשותפים ביחד, במדינה יהודית. וכן איזו פתיחות ושותפות לאפשר בינם ובין אחיהם הפלסטינאים החיים בשטחה של הרשות הפלסטינאית, לפני ואחרי הסכם מדיני.

במסגרת המשתנים המשפיעים החיצוניים הנמצאים במעגל הקרוב, דומים ארבעה משתנים של המקרה הצ'כוסלובקי למקרה של ישראל. שלושה משתנים נמצאו שונים.

ההשוואה בתחום זה מלמדת כי גורמים חיצוניים אלה, כפי שהם מופיעים כיום במקרה הישראלי, אינם מעודדים התפתחות אירידנטה. יחד עם זאת, מכיוון שמדובר בגורמים שחלקם אינם בשליטה ובהכוונה של ישראל, אין אנו יכולים לומר כמה זמן יישאר המצב כמות שהוא היום.

ניתן בהחלט לומר ששינוי באחד או יותר ממשתנים חיצוניים קרובים אלה עלול לעודד את התחזקותו של התהליך האירידנטי.

במסגרת המשתנים המשפיעים החיצוניים הנמצאים במעגל הרחוק, ששה נמצאו דומים, משתנה שונה אחד, ואחד נכון בחלקו. בתחום זה לא נמצאו ההבדלים משמעותיים בין המקרים, דבר הגורם דאגה רבה, בהתחשב בהשפעת גורמים אלו על התפוררותה של צ'כוסלובקיה. ישראל עלולה לעמוד מול קואליציה בינלאומית, שתכריח אותה לבצע פעולות שאין היא רוצה ויכולה

לעשות. ההשפעה של הקהילה הבינלאומית על תפקודה, עצמאותה ואפילו קיומה, של מדינה בודדה היה גדול בעבר והוא עודנו משמעותי גם כיום. בשנת 1938 לא היתה אף לא מעצמה עולמית אחת שהייתה מוכנה לקום ולומר לא, למדיניות ההתפשטות האגרסיבית של גרמניה הנאצית. כיום המעצמה שמנהלת מלחמת חורמה בגורמים מסוג זה, היא ארצות הברית. האם זה תמיד יהיה כך, מה יקרה באם המצב הבינלאומי ישתנה והמדיניות הבדלנית שנהגה בה ארה"ב בעבר תחזור.

תחום זה מחייב בחינה זהירה ומתמדת של ההתרחשויות, בזירה הבינלאומית. ארצות הברית כמעצמה העולמית, משפיעה על המתרחש בתחום זה. שינוי בגישה, או לחלופין בנסיבות הבינלאומיות, עלול להביא לשינוי משמעותי, בכוון האירידנטי השלילי.

במסגרת המשתנים המשפיעים הגיאו פוליטיים, נמצאן חמשה משתנים דומים בין המקרים ושלושה משתנים שונים. הגורמים הדומים בתחום זה מחייבים אותנו לזהירות רבה בכל הנוגע להתנהלות הבינלאומית. העובדה שכיום מעצמה עולמית אחת, מאוד ידידותית לישראל, קובעת ומשפיעה מאוד על המתרחש בעולם, אינה מלמדת בהכרח על המשך מגמה זו בעתיד.

אין זה מספיק, שאנו מדינה חזקה צבאית, עם בעלי ברית משמעותיים. הסביבה הגיאו פוליטית מזמנת שינויים לא צפויים, שעלולים לעקר את מוקדי הכוח הקיימים ולהעלות אחרים במקומם.

הרחבתי בעבודה זו בתיאור התהליכים ההיסטוריים, משום שלימוד ההיסטוריה מאפשר להבין את התהליך בשלמותו ולאתר את אותו "קו פרשת המים", אשר ממנו והלאה הופך התהליך האירידנטי לבלתי נמנע, וביחד עימו השינוי שחל בהתאם, בהתנהגותה ובאורח חייה של המדינה הדמוקרטית.

טיפול מערכתני, מונע ומסכל, של מדינה דמוקרטית במיעוט אירידנטי, גובה מחיר "דמוקרטי" מהמדינה. טיפול זה אינו מובן מאליו, ואינו "כשר" וראוי בכל הנסיבות. בוודאי כאשר נראים סימנים המתריעים על האפשרות לקיומו של תהליך אירידנטי, אך הוא עדיין חבוי ומסווה על ידי הגורמים המניעים ומקיימים אותו.

"קו פרשת המים" הנוגע לתהליך האירידנטי במקרה של מדינת ישראל, נמצא ככל הנראה, בין המשתנים אותם פרטנו להלן.

צפוי שזה יקרה כאשר המדינה הפלסטינאית שתקום, תתחזק חברתית וכלכלית, בשטחים בהם היא יושבת כיום או בסיטואציה בה תהפוכה ירדן ופלסטין לישות מדינית גדולה אחת, דבר שיחזק מאוד את הרגשות הלאומיים

הפלסטינאים, של ערביי ישראל. ההתחזקות הכלכלית של המדינה הפלסטינאית, תהווה אף היא מרכיב שישפיע על רצונם ויכולתם של ערביי ישראל להצטרף למדינה שקמה.

המיעוט הערבי בישראל, הגם שאינו נמצא עדיין בתהליך אירידנטי, אינו שואף להשתלב במדינת ישראל במתכונתה הנוכחית. לטווח הקצר, לא מעוניינים בני המיעוט הערבי להשתלב בישות הפלסטינאית המתגבשת כיום, עקב מצבה הירוד מאוד בתחום החברתי, הפוליטי והכלכלי. בטווח הארוך ברצונם להפוך את ישראל למדינת כל אזרחיה, במובן של אובדן זהותה היהודית. החיים במדינה שתהפוך להיות מדינה בעלת רוב מוסלמי, יתקיימו על פי תפיסתם, לצד המדינה הפלסטינאית.

סיפוח אוסטריה לגרמניה במרץ 1938 היווה נקודה קריטית, שלא זוהתה כהלכה על ידי הממשל בצ'כוסלובקיה, למרות כל הסימנים המעידים. מבחינה כלכלית, זה היה בשלב שבו איבדה צ'כוסלובקיה את היתרון הכלכלי על גרמניה. בשנת 1937 כבר לא הייתה אבטלה בגרמניה ובשנת 1938, החלו הגרמנים לחפש כוח עבודה. יחד עם זאת, המיעוט הסודטי לא יכול היה לכפות על צ'כוסלובקיה לוותר על חבל הסודטים ללא תמיכה בינלאומית חזקה.

גם הלחץ החזק מאוד של המדינה הגרמנית השכנה לא היה עולה יפה ללא הויתור הבינלאומי. מעצמות אירופה העייפות ומותשות ממלחמה, לא רצו להתעמת עם גרמניה ונקטו מדיניות של פיוס והשלמה, ל"מען השלום הנעלה". העייפות, הפיוס וההשלמה של מדינות העולם עם הנעשה, יכולים לבוא גם במקרה זה לידי ביטוי. בולטת לעין הפעולה שנקטה ספרד, במהלכה החזירה את כוחותיה שנשלחו לעיראק, בתגובה לאירועי הטרור שהכו בה לאחרונה.

על פי תפיסה מטה-גיאוגרפית היסטורית, מדינת ישראל נמצאת בשטח שהיה בשליטה אסלאמית, "דאר אל אסלאם". הצ'כוסלובקים ישבו בשטח המחייב "לבנסראום" הגרמני, שנקבע לתפיסתם על פי מבחן השפה. כל מקום שיושבים בו גרמנים, אמור היה להיות תחת שליטת הרייך. יש לנסות ולשנות את השלטון הקיים, בכל מקום בו נמצאים הגרמנים תחת שלטון זר, תכננו, אמרו ועשו.

העולם המוסלמי רוחש גחלים לאומיות לוחשות, מדינות וארגונים, שמייחסים למוטיבציה שלהם לבצע פיגועים ופעילות אלימה את הנושא הפלסטינאי. ארגון אל קעידה יוצר הרבה מאוד אי שקט במשטרים המונרכיים בעולם הערבי ובמשטרים הדמוקרטיים בעולם המערבי. ישראל יכולה לבוא בחשבון כמנחה על מזבח השלום והאחוה.

לאור כל מה שנאמר והוצג, השאלה כיום אינה האם צפויה אירידנטה של המיעוט הערבי הפלסטינאי בישראל, אלא מתי זה יקרה ומהו ה"טריגר" הפנימי או החיצוני, שיפעיל את התהליך ?

מכאן עולה, כי השאלה היא: מה עלינו לעשות היום כמדינה יהודית דמוקרטית במסגרת היחסים עם המיעוט הערבי? האם יש לפעול במתכונת של דמוקרטיה מתגוננת? האם להקשות ככל שניתן על הקשרים שבין בני המיעוט הערבי פלסטינאי בישראל ואחיהם ברשות הפלסטינאית, ולאחר מכן בפלסטין? ישנו כיום פער גדול ובולט לעין, בין העמדות המוקצנות של ההנהגה הערבית ובין הרוב הדומם והמתון של הציבור. זאת, בשלבים הראשונים של התחזקות התהליך המפריד בין הלאומים. גם במקרה הסודטי גרמני, היה הדבר כך בתחילת התהליך, ושם צמצם הציבור המתון עמדות לכיוון ההנהגה הקיצונית, ולא להיפך. האם זה מה שיקרה גם כאן.

צ'כוסלובקיה הציעה לגרמנים הסודטים בשלב מסוים להפוך למדינת כל אזרחיה, לישראל אין מה להציע בתחום זה, כי אז הבסיס לקיומה כמדינה יהודית ייעלם.

היווצרותו של תהליך מורכב ומסוכן זה לעתידה של מדינת ישראל, אינו תלוי ברצון של בני המיעוט הערבי בלבד, אלא בסדרה של אינטרסים והתרחשויות בינלאומיות, שמעוררות ומשנות מצב נתון.

איך שולטים בו, איך מכוונים אותו, איך מפחיתים את הסכנה הטמונה בו לעתידה של המדינה והמיעוט שחי בה. את ההכנות לימי סגריר מדיניים אלה, צריך להתחיל כבר היום, ולא כאשר הם חס וחלילה יקרו.

חמש שנים לפני הסכם מינכן אפשר היה לומר בבטחה בצ'כוסלובקיה, מעולם לא היה מצבינו טוב יותר. צ'כוסלובקיה, מדינה דמוקרטית מתקדמת, מתועשת, מפויסת, בעלת יכולת צבאית חזקה מאוד, וכלכלה טובה ומפותחת בסדרי גודל של המדינות המערביות. מחוזקת בבריתות עם כל המעצמות האירופאיות המנצחות.

הכול קרס ביום אחד, כמו בניין קלפים.

בהתבוננות על מדינת ישראל המתועשת, בעלת הרמה הכלכלית המיוחדת במינה באזור ובעולם, המתבססת על בריתות אסטרטגיות עם המעצמה האמריקאית, אי אפשר שהמודל הצ'כוסלובקי לא יגרום לפחות לתחושה של חוסר נחת. הדברים קרו ללא שצ'כוסלובקיה עשתה משהו. די היה בשינוי נסיבות חיצוניות כדי לפורר אותה. האם מצב זה בו השליטה אינה בידך, אלא

בידי גורם חיצוני, כאשר לא אתה קובע מתי השמיים נופלים עליך, אפשרי בישראל בעוד עשר או עשרים שנה.

השאלה המרכזית בעבודה זו הייתה באיזו מידה דומה ובאיזו מידה שונה המקרה הגרמני סודטי בצ'כוסלובקיה מהמקרה הערבי פלסטינאי בישראל. העבודה מאששת ומראה כי הדמיון בין שני המקרים מצמרר, אי אפשר להתחמק מתחושה מטרידה שהמקרה ההוא דומה מדי למקרה שלנו, בכדי להתייחס אליו רק כאל תרגיל תיאורטי, שאין כל קשר בינו לבין המציאות.

ביבליוגרפיה

1. בן ישראל קדרון חדוה, (1974), עלייתה ושקיעתה של מדינה קטנה, צ'כוסלובקיה בין ורסאי למינכן, מולד, 1 (32).
2. בן-מאיר עתליה, (2002), ערביי ישראל: למי הם חייבים נאמנות, נתיב, 2, (85).
3. ברק אהרון, (1997), מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, בתוך: מרגולין רון (עו'), **מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית**, ירושלים: האיגוד העולמי למדעי היהדות.
4. גאנס חמאדה, (2000), **יחסי הגומלין בין ערביי ישראל והרשות הפלסטינאית – השלכות על הביטחון הלאומי של מדינת ישראל**, גלילות: המכללה לביטחון לאומי.
5. גביש דב, (1989) החלטה 29 כ"ט בנובמבר 1947, ב"מחנה", 399. באתר אינטרנט של מטח: <http://lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=2555>
6. דגן אביגדור, (2000), **שיחות עם יאן מסריק קשה להיות צ'כי**, תל אביב: גוונים.
7. דרור יחזקאל, (2000), בין שגשוג לשקיעה, **כיוונים חדשים** 3.
8. הוברמן חגי, (1993) ערביי ישראל – פצצת זמן מתקתקת, **נתיב** 5, (34).
9. הלר מרק, (1983), **מדינה פלסטינאית - השפעותיה על ישראל**, תל אביב: המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, הקיבוץ המאוחד.
10. זמיר יצחק (1989), זכויות האדם וביטחון המדינה, **משפטים** י"ט.
11. חמאיסי ראסם, (1999), אירידנטה או טרנספר לערביי ישראל ומשמעויותיהם, בתוך: **7 דרכים אופציות תיאורטיות למעמד הערבים בישראל**, גבעת חביבה: המכון לחקר השלום.
12. יער אפרים שביט זאב (2001), **מגמות בחברה הישראלית**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
13. כהן יוחנן (1985), **אומות במבחן**, תל אביב: מערכות, משרד הביטחון.
14. כנעני דוד, (ער') (1970), ע"ע "אירידנטה", **האנציקלופדיה למדעי החברה**, כרך א', תל אביב: ספריית פועלים.
15. כרמון אריה, (1970) **מדיניות החוץ הגרמנית לגבי צ'כוסלובקיה**, ירושלים: האוניברסיטה העברית.

16. לואיס ברנרד, (1979), הפלסטינים ואש"פ (גישה היסטורית), בתוך :
הסכסוך הערבי ישראלי, תל אביב : מעלות.
17. לנדאו יעקב (ער), (1989), הערבים בישראל בין תחייה דתית
להתעוררות לאומית, **המזרח החדש**, ל"ב.
18. מושקוביץ ע' רמברג א', (1979) **הסכסוך הערבי ישראלי, אוסף מקורות
ומאמרים**, תל אביב מעלות.
19. נויברגר בנימין, (1996), **דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל**, רמת
אביב : האוניברסיטה הפתוחה.
20. סופר ארנון, (1998), טריטוריאליזם עם ומדינה, **עיוני משפט**, כ"א, 3.
21. סלע מיכל, (1996), **אש"פ והערבים בישראל**, גבעת חביבה : המכון
לחקר השלום.
22. סמוכה סמי, (1998) סקרי עמדות במגזר הערבי, בתוך : אמיל פוקס ושאול
בר –לב (עור'), **אמת וסקר**, תל אביב : הקיבוץ המאוחד.
23. סתיו אריה, (1997) צ'כוסלובקיה 1938 – ישראל היום הלך ההיסטורי,
נתיב, 54-55.
24. קאר אדוארד, (1974), **יחסים בינלאומיים בין שתי מלחמות עולם** ירושלים :
אקדמון.
25. רכס אלי, (1988), ערביי ישראל "רגע של חשבון נפש, **סקירה חודשית**, 1.
26. שיפטן דן, (1999), **כורח ההפרדה ישראל והישות הפלסטינית**,
תל אביב : זמורה-ביתן.
27. שיינר ויליאם, (1976), **עלייתו ונפילתו של הרייך השלישי היסטוריה של
גרמניה הנאצית**, תל אביב : שוקן.
28. שמיר שמעון, (1979), דפוסי התפתחותו של הסכסוך הערבי ישראלי,
בתוך : **הסכסוך הערבי ישראלי**, תל אביב : מעלות.

29. Anna and Jerry Chulp Story, **The Sudetenland**,
<http://sorrel.humboldt.edu/~rescuers/book/Chlup/chluplinks/sudeten.html>
30. Baynes N. (1942), "**The Speeches of A. Hitler**"; Oxford U.P
London.
31. Borsky G. (1940), **Enemy Within: German Minorities as a
weapon of German Policy**, Hutchinson, London.
32. Bruegel J. W.(1973), **Czechoslovakia Before Munich** ; The
German minority problem and British appeasement policy
Cambridge University press.
33. Burcher Timothy (1996), **The Sudeten German Question and
Czechoslovak- German Relations Since 1989**, London: Royal
United Services Institute for Defence Studies.
34. Chazan Naomi (1991), **Irredentism and International Politics**,
Introduction Approaches to the Study of Irredentism, Boulder: L.
Rienner.
35. Chazan Naomi(1991), **Irredentism and International Politics**,
Chapter one Irredentas and Secessions: Adjacent Phenomena,
Boulder: L. Rienner..
36. Dietmar P. (1986), The extent and causes of Unemployment in
Weimar Republic in **Unemployment and the great depression in
Weimar Germany** Peter ed st. Martins Press New York Table 2.2.
37. Diplomaticus (1938), **The Czechs and Their Minorities**, Thornton
Butterworth LTD, London.
38. Discussion with Hodza minutes from memory 6 April 1938 G.F.M.
serial 2369 frames 494413-21
39. Eisnlahr to G.F.M. 27 February and 27 March 1938 DGFPD/2 nos.
62 and 105.

40. Eubank (1965), "**Munich**". University of Oklahoma. Press.
Norman p. 5
41. German Documents on Foreign Policy Series D
42. Horowitz L. Donald **Neglected Connections**.
43. Koegler Franz (1943), **Oppressed Minority?**, Hutchinson & Co.
(Publishers), LTD, London, New York, Melbourne.
44. Landau Jacob (1990), **Irredentism and Minorities in the Middle East**, Collections of reprints.
45. Nogueres Henry (1965), "**Munich: The Phoney Peace**" ;
Weidenfeld and Nicolson, London.
46. Schmidt P. (1951), "**Hitler's Interpreter**" William Heinemann Ltd
London
47. Seton-Watson (1965), **A History of The Czechs and Slovaks**
Archon Books Hamden Connecticut U.S.A
48. Smelser M. Ronald (1975), **the Sudetten Problem 1933-1938**,
Dawson, U.S.A .
49. Schmidt P. (1951), "**Hitler's Interpreter**" ; William Heinemann
Ltd, London.
50. Taylor A. J. op. cit P. 191
51. Wheeler-Bennett (1966), "**Munich - Prologue to Tragedy**",
Macmillan London.
52. Wisekeman Elisabeth (1967), "**Czechs and Germans**" ; Oxford
U.P. 1938, 2ed.